

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra žurnalistiky

**Analýza ideologie v periodickém tisku během
zápasů ČSSR a SSSR v ledním hokeji na
mistrovstvích světa v letech 1960–1989**

Magisterská diplomová práce

Bc. Tomáš PAVLÍČEK

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Štěpán Sedláček

Olomouc 2014

Čestné prohlášení

Čestně prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jsem jen uvedené prameny a literaturu. Počet znaků předkládané diplomové práce je 207 763.

V Olomouci dne 15. dubna 2014

.....

Bc. Tomáš Pavlíček, vlastní rukou

Poděkování

Autor diplomové práce by chtěl touto cestou poděkovat vedoucímu práce Mgr. Štěpánovi Sedláčkovi za cenné rady, podnětné připomínky a čas, který mu při vedení práce věnoval.

ANOTACE MAGISTERSKÉ DIPLOMOVÉ PRÁCE

1. Jméno a příjmení autora: Tomáš Pavlíček
2. Název diplomové práce: Analýza ideologie v periodickém tisku během zápasů ČSSR a SSSR v ledním hokeji na mistrovstvích světa v letech 1960–1989
3. Katedra: Katedra žurnalistiky, FF UP v Olomouci
4. Obor: Mediální studia
5. Vedoucí diplomové práce: Mgr. Štěpán Sedláček
6. Počet stran: 112
7. Počet příloh: 3
8. Rok obhajoby diplomové práce: 2014
9. Klíčová slova: analýza ideologie, Československá socialistická republika, diskurs, ideologie, kritická diskursivní analýza, mistrovství světa v ledním hokeji 1960–1989, moc, Svaz sovětských socialistických republik
10. Abstrakt: Tato práce se zaměřuje na to, jakým způsobem byly reprodukovány ideologie, objevující se při informování o zápasech mistrovství světa v ledním hokeji mezi ČSSR a SSSR v období 1960–1989 v denících *Rudé právo*, *Československý sport*, *Zemědělské noviny*. Využívá přitom ideologické analýzy, tak jak ji chápe Teun A. van Dijk.

ANNOTATION

1. Name of author: Tomáš Pavlíček
2. Name of thesis: Ideological analysis in daily papers during the matches between CSSR and USSR in Ice Hockey World Championships from 1960 to 1989
3. Department: Department of Journalism, Palacky University in Olomouc
4. Specialization: Media studies
5. Leader of thesis: Mgr. Štěpán Sedláček
6. Number of pages: 112
7. Number of attachments: 3
8. Year of defense: 2014
9. Key words: Czechoslovak Socialist Republic, critical discursive analysis, discourse, Ice Hockey World Championships 1960–1989, ideological analysis, ideology, power, Union of Soviet Socialist Republics
10. Abstract: This thesis is focused on the way how ideologies were reproduced by texts, which informed about matches at Ice Hockey World Championships between CSSR and USSR in period from 1960 to 1989 in daily papers *Rudé právo*, *Československý sport* and *Zemědělské noviny*. This thesis exploits approaches of Teun A. van Dijk's ideological analysis.

OBSAH

1 ÚVOD.....	8
2 DÍLČÍ VÝZKUMNÉ CÍLE A VÝBĚR VZORKU.....	10
2.1 Dílčí výzkumné cíle	10
2.2 Výběr vzorku	10
3 TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	12
3.1 Sport a média	12
3.2 Terminologie.....	17
3.2.1 Ideologie.....	17
3.2.2 Diskurs	21
3.2.3 Moc.....	24
3.3 Kritická diskursivní analýza	26
3.4 Metodologie	29
4 ANALÝZA.....	33
4.1 Analýza backgroundu zkoumané události	33
4.1.1 Mocenský převrat 1948 a poúnorové události	34
4.1.2 Počátky totality.....	36
4.1.3 První etapa vývoje (1960–1967)	39
4.1.4 Druhá etapa vývoje (1968–1969).....	41
4.1.5 Třetí etapa vývoje (1969–1989)	45
4.1.6 Lední hokej.....	48
4.2 Analýza kontextu	57
4.2.1 Rudé právo	57
4.2.2 Zemědělské noviny	59
4.2.3 Československý sport.....	59
4.3 Analýza polarizací	60

4.4 Analýza sémantických struktur.....	65
4.4.1 Rok 1961.....	65
4.4.2 Rok 1969.....	71
4.4.3 Rok 1979.....	82
4.4.3 Rok 1989.....	90
4.5 Analýza formálních struktur	93
4.5.1 Grafické struktury textu.....	93
5 ZÁVĚR.....	96
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	101
7 PŘÍLOHY	110
7.1 Fotografie.....	110
7.2 Tabulka	112

„Jen ten zápas je ztracen, který je ztracen v naší mysli.“

Ota Pavel, *Syn celerového krále*, 2002

1 ÚVOD

Pronikání ideologií do sportu je zcela běžnou záležitostí (Děkanovský 2008), ale popisování tohoto jevu se děje pouze prostřednictvím analýzy ideologie v textech o olympijských hrách (Revue pro média 2005/11). Analýza ideologie v textech týkajících se mistrovství světa v ledním hokeji by měla nabídnout popisování z jiné pozice než z pohledu olympijských her. Tento pohled by měl vykazovat i jistá specifika pro tuzemský kontext.

Cílem výzkumu je odhalení ideologií, které se objevovaly v mediálních textech o zápasech na hokejových mistrovstvích světa mezi Svazem sovětských socialistických republik (SSSR) a Československou socialistickou republikou (ČSSR) v letech 1960–1989. Metodou, která bude odkrývat ideologie v textech, bude analýza ideologie, jak ji chápe a definuje Teun A. van Dijk ve své stati *Principles of critical discourse analysis*.

Výzkum se snaží odhalit explicitní a především implicitní ideologický obsah textů. Půjde o hloubkovou analýzu obsahu, pomocí níž budeme hledat ideologie v mediálních textech. Zkoumány budou texty, které se explicitně týkaly zápasů v ledním hokeji na mistrovství světa mezi SSSR a ČSSR, a které byly publikovány v denících *Rudé právo*, *Zemědělské noviny* a *Československý sport* během let 1960–1989. V práci také nebude analyzováno celé, téměř třicetileté období, ale pouze čtyři vybrané roky. Důvod, proč byla zvolena pouze tato čtyři mistrovství, je vysvětlen dále, stejně jako osvětlení výběru jednotlivých deníků. Práce se snaží přinést nový pohled na průnik ideologie do textů se sportovní tematikou. A to především z toho důvodu, že tato problematika je zkoumána výhradně prostřednictvím textů o olympijských hrách. Analýza textů týkajících se mistrovství světa v ledním hokeji je tedy něčím novým, zejména pro tuzemský kontext.

Práce obsahuje také kapitolu, která se věnuje vymezení problematických pojmů, které při analýze používáme. Problematických z toho důvodu, že jejich definování je v odborných kruzích nejednotné. Považujeme proto za nutné do textu takovouto kapitolu umístit a zavázat se k užívání pojmů v námi definovaném smyslu.

Již v úvodu práce je nutné uvést několik informací o možnostech zkrácení výsledků výzkumu. Jedná se především o zvolenou metodu výzkumu. Je nutné si uvědomit, že výsledky analýzy jsou ovlivněny mnoha faktory. Jedním z těchto faktorů je samotný výzkumník. Ten do samotné analýzy promítá svou vlastní osobu. Jedná se o skutečnost, které se v kvalitativním výzkumu nemůžeme vyvarovat. Přestože se budeme snažit o maximální objektivitu, jistá míra průniku subjektivity je v tomto případě bohužel nevyhnutelná. Dalším zdrojem nepřesností může být osoba autora analyzovaného textu. Jeho kvality se bezesporu promítají do podoby textu, avšak vzhledem k faktu, že totožnost autora je mnohdy nezjistitelná a tím pádem můžeme jen těžko z osoby autora cokoliv vyvozovat. V analýze tedy nebudeme pracovat s interpretacemi, které bychom vyvozovali na základě osoby autora.

2 DÍLČÍ VÝZKUMNÉ CÍLE A VÝBĚR VZORKU

2.1 Dílčí výzkumné cíle

Záměrem výzkumu je odhalení ideologií, v mediálních textech. Pro snadnější pochopení jsme stanovili dílčí cíle, pomocí kterých snáze shrneme zjištěné výsledky. Dílčí výzkumné cíle jsme formulovali za pomoci těchto tří otázek:

1. Jakým způsobem byly reprodukovány ideologie, objevující se při informování o zápasech mistrovství světa v ledním hokeji mezi ČSSR a SSSR v období 1960–1989 v denících *Rudé právo*, *Československý sport*, *Zemědělské noviny*?

2. Jak se měnil způsob manifestace ideologií při informování o zápasech mistrovství světa v ledním hokeji mezi ČSSR a SSSR v etapách 1960–1967, 1967–1969, 1969–1989?

3. Jak se měnil způsob manifestace ideologií při informování o zápasech mistrovství světa v ledním hokeji mezi ČSSR a SSSR v období 1960–1989 v jednotlivých denících *Rudé právo*, *Československý sport* a *Zemědělské noviny*?

2.2 Výběr vzorku

Abychom mohli naplnit zvolené cíle, musíme pečlivě vybrat reprezentativní vzorek textů, které podrobíme analýze. Celé téměř třicetileté období bude rozděleno do tří etap podle historického vývoje: první etapa (1960–1967), druhá etapa (1967–1969), třetí etapa (1969–1989). Z každého období ale budou zkoumána pouze některá mistrovství světa. Bude se jednat o šampionáty z let 1961, 1969, 1979 a 1989. Z těchto let pak budou analyzovány takové texty, které vyšly v denících *Rudé právo*, *Zemědělské noviny* a *Československý sport*.

Z jednotlivých etap jsme vybrali pouze čtyři roky s ohledem na historicko-společenský kontext a události ve světě ledního hokeje (viz dále). Rok 1961 byl vybrán proto, že se jednalo o první mistrovství světa, na kterém startoval československý národní hokejový tým jako tým ČSSR, a proto je výborným výchozím místem pro celou analýzu. Rok 1969 je naopak ovlivněn změnami, které se konaly roku 1968 (viz dále). Šampionát z roku 1979 je volen jako mezník mezi léty 1969 a 1989, kdy byl tehdejší režim v „revolučních“ obdobích. V roce 1979 nejevil naopak žádné větší snahy o změnu politické

situace. Rok 1989 je tedy volen jako poslední rok, kdy hokejisté Československa bojovali o titul mistra světa ve dresech ČSSR. Také se jedná o poslední šampionát před pádem komunismu v tehdejším Československu.¹

Za důležité považujeme také osvětlit výběr výše zmíněných deníků. *Rudé právo* a *Zemědělské noviny* patřily mezi deníky s nejvyšším nákladem během celé analyzované éry. Pro analýzu byly vybrány především z důvodu, že vycházely v průběhu celé zkoumané doby. Dalším důvodem výběru je, že *Rudé právo* byl deník, který byl přímo ovládán dominantní ideologií – tedy přímo komunistickou stranou (KSČ) a byl jejím oficiálním tiskovým orgánem. Oproti tomu *Zemědělské noviny* byly sice ideologicky konformní, avšak nebyly oficiálním tiskem strany (KSČ), jako tomu bylo v případě *Rudého práva*. Měly by tedy vykazovat jistou transformaci. *Československý sport* byl pak zvolen z důvodu, že se jedná o jediný specializovaný sportovní deník, který v této době vycházel. Přestože stěžejním bodem zájmu tohoto periodika byl sport, i tak do jeho textů pronikala dominantní ideologie^{2, 3}.

Z jednotlivých deníků pak budou analyzovány pouze texty týkající se jednotlivých mistrovství světa v ledním hokeji. Nebudou však zkoumány všechny texty, ale pouze ty, jejichž hlavní téma se bude přímo týkat střetnutí mezi hokejovými reprezentanty Československé socialistické republiky a Sovětského svazu a událostí přímo se vztahujících k těmto zápasům (viz hokejové události). Nebudou tedy analyzovány texty, jejichž hlavním tématem je organizace jednotlivých mistrovství, zápasy jiných týmů či popis chování některých jednotlivců a výčet škod z „oslav“ z roku 1969 (viz dále). Přesný seznam použitých článků je uveden v tabulce 1.

Do analýzy také nebude zahrnut doprovodný obrazový materiál, který se objevoval pouze u některých textů. Důvodem je jen minimální počet fotografií, které se u textů vyskytují. Domníváme se totiž, že nízký počet fotografií (v kontrastu s množstvím zkoumaných textů) by mohl vést při závěrečném zobecnění výsledků analýzy k jejich zkreslení.

¹ Veškeré historicko-společenské souvislosti jsou detailněji popsány v další části textu.

² Na chápání termínu ideologie se zaměřuje samostatná kapitola, která si klade za cíl vysvětlit, jak bude s tímto pojmem pracováno.

³ Detailnějšímu popisu jednotlivých periodik je věnována samostatná kapitola 4.2.

3 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

3.1 Sport a média

Za hlavní teoretické východisko považujeme text Jana Děkanovského *Sport, média a mýty: zlatí hoši, královna bílé stopy a další moderní hrdinové*. Tato kniha se věnuje teoretickému ukotvení sportu a jeho mediální reprezentaci. Jako další zdroj pak poslouží několik textů, které vyšly v *Revue pro média* 11/2005. Pojítkem pro tyto texty je zaměření na média a sport. Aplikace námi použité metody je na teoretické, ale i praktické úrovni nejlépe popsána v textech Teuna van Dijka a Normana Fairclougha.⁴ Praktické aplikaci kritické diskursivní analýzy a analýze ideologie se věnuje také text Teuna van Dijka *Elite discourse and racism*, který je analýzou ideologie. Inspirativní práci uplatňující kritickou diskursivní analýzu napsal také Peter Teo. Jeho text *Racism in the News: A Critical Discourse Analysis of News Reporting in Two Australian Newspapers* se sice nevěnuje přímo analýze ideologie, avšak nabízí celou řadu aspektů, ze kterých bylo možno při námi prováděném výzkumu čerpat.⁵ V českém prostředí pak použití kritické diskursivní analýzy nabízí studie Radima Zámce *Kritická analýza diskursu: Lexikálně-sémantický přístup*, která se věnuje především popisu, jak pracovat s touto optikou zkoumání. Je však také doplněna konkrétním výzkumem.

Děkanovský se zaměřuje na charakteristiky sportu v mediálním prostředí, které jsou pro naši práci velmi podnětné. Na základě jeho poznatků se tak pokusíme deklarovat důvody výběru textů o hokejových utkáních jako předmětu analýzy. Přesah sportu do kultury je dán tím, že kultura vzniká ve formě hry (Děkanovský 2008, s. 20–23). Toto tvrzení potvrzuje také Marshall McLuhan, který sport označuje za populární umění a spolu s uměním mu přičítá schopnost, která nám umožňuje poodstoupit od materiálních tlaků rutiny, konvence, pozorování a dotazování (McLuhan 1991, s. 221). O vlivu sportu na celkové pojetí kultury⁶ mluvil také Thomas Hobbes, Bohumil Hrabal nebo Blaise Pascal, kteří všichni přisuzovali sportu velký vliv (Děkanovský 2008, s. 25–33). Aplikace agonálního principu her⁷ na „nesportovní“ lidskou činnost sice není pro naši práci zásadní,

⁴ Samotné metodě se věnuje celá kapitola – 3.3 *Kritická diskursivní analýza*.

⁵ Analýza se věnuje rasismu a samotný výzkum probíhá skrze texty v australských denících.

⁶ Pojem kultura používáme ve smyslu, v jakém jej používá sociologie a antropologie, tedy, že kultura zahrnuje všechno to, s čím se člověk nerodí (pozn. autora).

⁷ Hry na principu mentálního nebo fyzického zápasu (pozn. autora).

avšak typickým příkladem takového pojetí je „závod o Měsíc“, kterému se věnujeme v následujících kapitolách, a proto uvádíme tento příklad jako ilustraci přesahu sportu.

V našem případě pracujeme s mediální reprezentací v tištěných médiích. V distribuci sportu hrají právě tištěná média spolu s televizí nejdůležitější roli v rámci tradičních médií. Jejich dominantní charakteristikou je informační obsah, který o události referuje s určitým časovým odstupem. Děkanovský tvrdí, že v předlistopadové době⁸ se nezáměr o vládní politiku a lhostejnost k cenzurovaným a unifikovaným informacím v novinách glosoval i aforismem, shrnujícím signifikantní sociologický postřeh, podle něhož se „noviny čtou odzadu“ (tedy od sportovních stránek). V mediální reprezentaci sportu se střetávají dva antagonické aspekty, které se při bližším pohledu navzájem doplňují. Prvním aspektem je fakt autenticity sportovního výkonu, druhým pak lidská záliba v příbězích, což znamená, že ve sportu získáváme skutečné příběhy, které je možné sledovat v dlouhodobějším horizontu (Děkanovský 2008, s. 34–44). Samotný sportovní výkon, soutěž nebo zápas sice nenabízí široké pole narativních možností, avšak skrze jednotlivce, či týmy se mohou vytvářet určité narativní struktury, které zvyšují atraktivitu jednotlivých novinových textů. Přesto však žádný z i zdánlivě neslyšených příběhů nedisponuje exkluzivitou ve smyslu naprosté originality a novosti.

„Pozorujeme-li způsob, jakým média prezentují sportovní dění, záhy seznáme, že samotný sportovní výkon je jen jedním z prvků, které v této prezentaci hrají roli. (...) Obsah masových médií je tedy z principu polysémický a právě polysémie je nezbytným rysem skutečně masové mediální kultury.“ (Děkanovský 2008, s. 82) S polysémickým obsahem souvisí také využívání jiných diskursů⁹ při referování o sportu. Takovýmto diskursem je například válečný diskurs. Huizinga nachází mezi bojem a hrou blízkou příbuznost, která se projevuje i tím, že pojem „hra“ se stává metaforou „boje“ (Huizinga 2000, s. 127–128).

Sport se v historii také mnohokrát stal zástupným symbolem právě za válku. Jako takový je také svou následnou mediací ideálním nástrojem ideologických manipulací, politických prezentací a nacionálních projevů.¹⁰ Příkladem pro výše zmíněné podobnosti je

⁸ Takto je označováno období vlády komunismu do listopadu 1989, tedy právě námi zvolený úsek (pozn. autora).

⁹ Pojmu diskurs je věnována samostatná podkapitola (viz dále).

¹⁰ Eric Hobsbawm ve své práci tvrdí, že se zkoumaným vztahem fenoménu násilí (resp. války) a sportu blíže souvisí také téma národní identity, ke kterému představují unikátní příležitost zejména kolektivní sporty.

situace v Československu během mistrovství světa v ledním hokeji roku 1969 (viz dále). S tím se pojí také vytváření protikladných rolí pro soupeře – role hrdiny a padoucha („dobra a zla“).¹¹ V případě Československa došla tato opozice doslovného naplnění. Českoslovenští hráči totiž střet s reprezentanty Sovětského svazu vnímali jako „boj s nepřítelem“. Symbolické reprezentaci odvety za vojenskou intervenci (viz dále) vyhovoval i charakter ledního hokeje coby rychlé, kolektivní a kontaktní hry (Děkanovský 2008, s. 98–148). Hokej se tak na chvíli stal zástupným symbolem, jak dát nenáviděným okupantům najevo převahu a pohrdání.¹² Právě i to byl jeden ze stěžejních důvodů, proč byl československý hokejový tým tak kvalitní. Ledová plocha byla v době područí Sovětského svazu jedním z mála míst, kde bylo možné Sověty porazit.

O spojení národní identity a sportu hovoří také Laichman, když tvrdí, že spojenectví sportu a národní identity patří ve sportu ke spojením nejsilnějším. Mezi různými hodnotami a politickými idejemi, které sport zprostředkovává, vyniká zejména koncepce národa. Především týmové sporty představují unikátní příležitost, ke konstrukci národní identity (Laichman 2005, s. 3–5).¹³ Současně dodává, že sport je jednou z velmi účinných strategií mocenského boje. „Sport byl takto ve svých jednotlivých projevech, ale i obecně, v podstatě identifikován s dominantní ideologií, odrážející a ospravedlňující daný sociální řád. (...) Soutěživost, individualismus, disciplína a poslušnost autoritě, to jsou jen některé z rysů, kterými může sport velmi dobře šířit hodnoty vyžadované a propagované (...) společností.“ (Laichman 2005, s. 3)

Spojení ideologie, sportu a mediální události se ve svém příspěvku věnuje Pavlína Binková. Přestože aplikuje většinu svých myšlenek na olympijské hry, které jsou pro ni klíčovou mediální událostí, jejíž reflexe je napojena na téma ideologie. V dobovém kontextu můžeme její myšlenky bez problémů aplikovat na hokejová mistrovství světa (Binková 2005, s. 8). Uvádí knihu Raimonda Boyla a Richarda Hayese *Power Play. Sport,*

Imaginární společenství miliónů se zdá být reálnější, má-li podobu týmu několika lidí s konkrétními jmény (Hobsbawm 2000, s. 135 – 147).

¹¹ V kapitole 3.3 *Kritická diskursivní analýza* je popsána jiná optika dobra a zla skrze van Dijkovu koncepci „MY“ vs. „ONI“ (viz dále).

¹² Příklady této převahy a pohrdání jsou uvedeny v kapitole věnované mistrovství světa z roku 1969 (viz dále).

¹³ Někteří autoři považují národní identitu ve sportu za nástroj, kterým je posilována legitimita stávajícího politického a sociálního uspořádání. Podle Hargreavese představuje tato forma kolektivní sounáležitost, masově propagované prostřednictvím médií, snad nejdůležitější oporou systému (Hargreaves 1986, s. 250–257).

the Media and Popular Culture, kteří se věnovali rysům mediální reprezentace sportu. Pro naši práci je inspirující několik poznatků. Za prvé, mediální reprezentace sportu využívá kategorie „dobro/zlo“. Tradiční součástí mediálního sportu jsou jak hrdinové – přátelé, tak poražení, kteří se mohou mnohdy ocitát v morálních rolích ničemů. Druhým znakem je přítomnost narace.¹⁴ Příběhy, které se tvoří kolem sportovních témat, slouží jako mosty mezi přítomností a minulostí. Tím, že je příběh re-konstruován v narativních formách, dochází k fixaci významu jednotlivých sportovních příběhů. Dochází tak k podporování a rekonstrukci obecných hodnot ve společnosti a utváření a podporování dominantních ideologických systémů či stereotypů. V souvislosti s tím je nejčastěji zmiňovaný nacionalistický diskurs sportovního zpravodajství (viz dále), přítomný napříč politickými režimy. Třetím znakem je funkce sportu jako zábavy a způsobu odreagování (Boyle 2009, s. 18–31).

Boyle s Haynesem poukazují na to, že přestože sport není ideologická událost sama o sobě, je zjevné, že sport, jako kulturní forma založená na soupeření, je jedinečným způsobem otevřený politické a ideologické manipulaci. Ideologie tedy může být v mediálním sportu přítomna v nejrůznějších podobách. Organizovaný sport byl vždy nahlížen politickými elitami jako důležitá sféra z hlediska utváření „národního charakteru“. V případě mezinárodních sportovních soubojů tak dochází k propojení politického a sportovního diskursu. Klíčový je tak koncept ideologie (Boyle 2009, s. 132–151). Zde hrají důležitou roli média, ta jsou na jedné straně pasivními nositeli dominantních ideologií a na druhé straně se ocitají v roli aktivního subjektu, který utváří reprezentaci konkrétních událostí. Pro komunistické země, zejména sovětské satelity, bylo klíčové, že sport byl jedinečný v tom, že byl jediným prostředkem, jehož prostřednictvím bylo možné vyzvat na souboj a následně i porazit země, které byly ekonomicky i mocensky zvýhodňované (Binková 2005, s. 9–11).¹⁵ Nejednalo se však pouze o porážení Sovětského svazu, ale také pokořit Západ a ukázat, že komunistická ideologie je „lepší“. V obou případech „oficiální média“ jednoznačně zastávala pro sovětský postoj a to jak v boji se Západem, tak v boji jednotlivých satelitů se SSSR.

Robert Edelman se věnoval historii sportu v Sovětském svazu. Podle něj sport ve východním bloku nesloužil pouze k demonstraci nadřazenosti Sovětského svazu, ale údajně nebyl nikdy prvkem přímé kontroly nebo totalitní vlády. Snažil se tak dokázat, že

¹⁴ O tomtéž aspektu píše také Děkanovský (viz výše).

¹⁵ V našem historicko-společenském kontextu se jednalo především o střety se Sovětským svazem (viz dále).

jak sport, tak média jako součást populární kultury, v sobě obsahují zárodky rezistence umožňující vzdorovat shora uplatňovanému, dominantnímu společenskému významu. Zároveň však nijak nepopírá totalitní praktiky Sovětského svazu, které měly na svědomí cenzuru médií a snahu učinit ze sportu součást oficiální ideologie (Edelman 1993, s. 240–248). „Vztah mediálního sportu a ideologie nemůže být nikdy zcela jednoznačný. Na jedné straně média stávající ideologie podporují, na straně druhé to jsou také média, kvůli nimž nelze na sportovní události nahlížet jen z hlediska ideologie (politiky, moci, mezinárodních vztahů), ale především jako na kulturní a sociální události naplňované nejrůznějšími významy.“ (Binková 2005, s. 13)

Spojení témat moci, sportu a jejich mediálního zobrazení odkazuje jakéhokoliv zájemce ke dvěma „velkým vyprávěním“ 20. století – k ideologii státního socialismu, na který se tato práce zaměřuje, a k ideologii německého nacionálního socialismu. Ideologie není pouze zobrazením určitého historicky podmíněného vědomí sociálních aktérů, ale je také modelem vytváření a přetváření skutečnosti. Prostřednictvím ideologické propagandy se utváří mobilizační potenciál a pomocí symbolů se vytvářejí sentimenty solidarity. Ideologická propaganda působí také na symbolické úrovni neязыkových prostředků. Zde hraje silnou roli interpretace (Šlesingerová 2005, s. 15–17). Avšak není tomu tak, že by fakt byl jedna věc a interpretace věc druhá. Fakt je v diskursu prezentován na určitém místě a určitým způsobem. Tak, aby potvrdil tu interpretaci, jejíž součástí má být. Samotná interpretace pak čerpá sílu ze své hodnověrnosti ze způsobu a z pořadí, jakými jsou fakta prezentována v diskursu.

Studie, jejímž autorem je Radim Zámec, si klade za jeden z cílů odhalit strategie reprodukce sociálních procesů v diskursu. Snaží se propojit postupy Hallidaye s Matthiessenem, Bourdieho a van Dijka. Cílem analýzy v této práci je pak výzkum rolí, které hrál diskurs během mírového procesu v Kolumbii. Konkrétně se věnuje demobilizaci. Zámec se věnuje analýze textů, které vyšly v tamějším tisku a jejichž hlavním tématem byla demobilizace. Přínosem tohoto textu je rozpracování analýzy krok po kroku a to už od samotného výběru vzorku. Nejedná se sice o vyčerpávající analýzu, avšak tento text nabízí mnoho inspirativních poznatků, jež byly využity v této práci. Závěrem Zámecova výzkumu je pak fakt, že existuje pouze několik skupin strategií zobrazování sociálních procesů v diskursu (Zámec 2009).

3.2 Terminologie

V této kapitole považujeme za nutné vymezit několik termínů, jejichž užívání je v odborných kruzích značně nejednotné. Jedná se o pojmy ideologie, diskurs a moc.

3.2.1 Ideologie

Pojem ideologie se v historii hodně vyvíjel a jeho význam se měnil. V textu budeme pracovat s dvojitým pojetím ideologií, a proto považujeme za nutné tento pojem vysvětlit detailněji, aby byly zřejmé rozdíly mezi jednotlivými chápáními. Termín ideologie (*idéologie*) se objevil 20. června 1796, kdy ho jako první použil při své přednášce Antoine Destutt de Tracy¹⁶. Tracy hledal nejpříhodnější název pro novou zastřešující vědu, když se nedokázal spokojit se starými termíny jako je metafyzika či psychologie (Šaradín 2001, s. 20–21). Tvrdil totiž „že reforma vědy nutně zahrnuje reformu jejího pojmenování“. (Kennedy 1978, s. 45) Tuto novou vědu pojmenovává „Science des idées“ – věda o idejích, která je zbavena jakýchkoliv náboženských a metafyzických konotací a objevuje se nejprve jako součást zoologie.¹⁷ Tracyho pojetí ideologie, které rozebírá v knize *Éléments d'Ideologie*¹⁸ má širší rozsah, protože jeho snahou bylo nalézt vědu, která by stála nad všemi ostatními. V jeho pojetí tedy analýza idejí vede k závěru, že jsou-li ideje poznatelné a jsou-li tím nejjistějším, co je nám dáno, pak mohou být řešeny a vyřešeny stávající společenské problémy. Zároveň je v jeho podání garantem jednoty věd. V tomto směru je jeho pojetí od následujících pojetí velmi vzdálené (Šaradín 2001, s. 20–21). Tracyho původně odborný termín „ideologie“ se na přelomu 18. a 19. století stává pojmem politickým, čímž odhaluje svůj následující charakter.

¹⁶ Antoine Destutt de Tracy se ve Francii podílel na vzniku Národního institutu, který se stával z několika sekcí. Tracy pracoval v Oddělení analýzy vjemů a idejí (Kennedy 1978, s. 43). Tracy byl v době Napoleonova vládnutí jeho rádcem, avšak Napoleon začal později chápat ideologii především negativně, což vedlo ke sporům s Tracym, a tak nakonec spolupráce skončila a Napoleon se od ideologů distancoval (Kennedy 1978, s. 80).

¹⁷ Tracy zasadil svůj nový pojem do zoologie právě proto, že se domníval, že tato nová věda přispěje k lepšímu pochopení intelektuální kapacity živočichů (Šaradín 2001, s. 21).

¹⁸ „Jeho vrcholné dílo (...) pojednává o konkrétním využití ideologie, které autor spatřuje především v diskvalifikaci starého řádu založeného na náboženské morálce a, pozitivně, ve vzdělávacím procesu.“ (Šaradín 2001, s. 21)

Pojem ideologie zkoumala ještě řada filozofů, politiků a jiných odborníků. Tyto drobné změny nás však příliš nezajímají, a proto se budeme věnovat až pojetí ideologie Karla Marxe a Friedricha Engelse, které zcela změnilo vnímání tohoto pojmu. Ve vztahu k Tracyho neutrálnímu pojetí přisuzují Marx s Engelsem ideologii negativní konotaci a chápou ji jako falešné vědomí, které zakrývá skutečnost (Šaradín 2001, s. 23–26). Tento pojem se však u obou autorů v průběhu let proměňoval. Pokusíme se tedy popsat hlavní linie jejich chápání tohoto pojmu.

Tímto termínem se zabývají ve spise *Německá ideologie*. V této práci pojímají ideologii jako převrácenou teorii: „Jestliže veškerá ideologie zobrazuje lidi a jejich vztahy jako camera obscura, vzhůru nohama, vyplývá tento jev z jejich historického životního procesu stejně, jako převrácení předmětů na sítnici vyplývá z jejich bezprostředně fyzického životního procesu.“ (Marx 1952, s. 7) Ideologie je v tomto stadiu ryze myšlenkovou činností, která nemá s praxí nic společného. Oproti Tracymu je v tomto stadiu ideologie ryze myšlenkovou činností, která nemá s praxí nic společného. Také nepracují s jedinou možnou ideologií, ale přiznávají, že jich existuje mnoho. V jejich případech si každá třída vytváří svou vlastní ideologii a ničí ideologii, která byla dříve dominantní. To znamená, že se ideologie také historicky proměňují (Šaradín 2001, s. 24–25). „Marx s Engelsem píše o tom, že dělnická třída produkuje vědeckou (pravdivou) ideologii, čímž relevantně zachycuje stav (už socialistické či komunistické) základny¹⁹.“ (Šaradín 2001, s. 29)

Další chápání ideologie se objevuje v Engelsově *Vývoji socialismu od utopie k vědě*. Zde dochází ke změně v tom smyslu, že jedna ideologie nevytlačuje jinou, ale že může existovat souběžně několik ideologií (Engels 1987). Vládnoucí třída však všemi dostupnými prostředky usiluje o ideologickou jednotu společnosti. Objevuje se také nové chápání ideologie (Šaradín 2001, s. 28). Ta může být buď hodnocena jako pejorativní („nevědecké“ teorie společnosti), či pozitivní (komunismus²⁰).

¹⁹ Pojmy základna a nadstavba tvoří základní dvojici marxismu. V podstatě to znamená, že nadstavba, kterou představuje kultura, instituce (umění, náboženství, státnost, myšlení, apod.), je určována ekonomickými faktory, které jsou nazývány základnou (pozn. autora).

²⁰ „Termín „komunismus“ dělá v politických diskusích zvláštní zmatek, protože se používá různým způsobem a v různém významu. Především označuje utopickou vizi budoucí společnosti tak, jak ji předpověděli Marx a Engels. Za druhé, označuje ideje a politiku komunistických stran údajně inspirovanou marxistickými principy, která ovšem vznikla mnoho let po Marxově smrti. Za třetí, používá se k pojmenování režimů, které zřídily komunistické strany po příchodu k moci, například v Sovětském svazu, ve východní Evropě, v Číně, na Kubě atd.“ (Heywood 1994, s. 112) V Manifestu komunistické strany mluví

Marx s Engelsem se nad pojmem ideologie zamýšleli v úvodu práce *Ke kritice politické ekonomie*. Z této práce je patrný dvojitý pohled na ideologii. V počátcích se drží původního významu, kdy právní, politické, náboženské, umělecké nebo filosofické pojmy považuje za ideologické. V pozdějších pasážích však rozšiřuje toto pojetí, když ztotožňuje vědomí jakožto odraz reality s ideologií. V tento moment můžeme ideologii chápat nejen coby falešné vědomí, ale rovněž jako dílčí pravdivé poznání (Marx 1953). „V radikálním marxismu pak nabývá pojem ideologie dvou významů: 1) ideologie jako tmářství sloužící buržoazii k udržení se u moci; 2) ideologie jako pozitivní učení, které je dělnické třídě revolučním nástrojem.“ (Šaradín 2001, s. 31)

Na Marxovo a Engelsovo pojetí ideologie navázal Lenin. „Lenin rozlišil dva typy ideologie: první je z jeho pohledu negativní; jsou to buržoazní či imperialistické ideologie, založené na udržování vedoucího postavení buržoazie, která se nejrůznějšími prostředky snaží svou moc obhájit. (...) Druhý typ je pozitivní: jedná se nikoli o ideologii jako falešné vědomí, ale vědecký názor. Tato ideologie je podle Lenina a řady dalších teoretiků tzv. vědeckého komunismu pojata jako soubor vědeckých idejí, jež relevantním způsobem zachycují skutečnost a vyjadřují nejhlubší zájmy proletariátu. Takováto ideologie je propagandistická a vysvětluje postoj komunistické strany, která jako jediná dokáže ideologii prosazovat, ke všem otázkám života společnosti od výchovy, vzdělání přes kulturu, umění až po agrární průmyslovou politiku. Protože je ideologie jednoznačně spjata s jedinou stranou, je uzavřená, a proto dogmatická. Tuto dogmatickosti dotáhl k úplné dokonalosti Stalin.“ (Šaradín 2001, s. 32) Termínem ideologie se po Marxovi zabývala celá řada myslitelů, např. Althusser, Bloch, Habermas, Gramsci, Lukács, Korsch, Sartre, Mannheim a mnoho dalších. Marxův a Engelsův koncept je zpravidla východiskem pro tyto koncepty, a proto nepovažujeme za nutné se jim detailněji věnovat.

Za klíčového autora pro naši práci považujeme Teuna A. van Dijka. Pokládáme proto za vhodné, uvést také jeho chápání pojmu ideologie, se kterým pracuje ve svých analýzách. Podle něj je ideologie základním rámcem společensky sdílených poznání v rámci určité skupiny, organizace nebo instituce. V jeho chápání se ideologie tedy dotýká jak společnosti, tak poznání. Ideologie je pro nás základním kamenem pro rozpoznání

Marx o komunismu jako o likvidaci soukromého vlastnictví, kdy komunistická společnost je beztřídní společností, v níž jsou výrobní prostředky v kolektivním vlastnictví (Marx 1882). Obraz komunismu pak kreslila hlavně ruská revoluce z roku 1917 a její důsledky (viz dále) (Heywood 1994, s. 114).

makro a mikro úrovně analýzy.²¹ Ideologie jsou pro van Dijka postupně získávány členy skupiny nebo kultury (Dijk 1995, s. 17–20). Jedná se o princip sociální kognice zaměřené na kontrolu skrze mysl jednotlivců a jejich sociální reprodukce ve skupině. Ideologie jsou konstruovány skrze výběr sociálních hodnot, které uskutečňují skupiny. Ideologie kontrolují, co lidé říkají a dělají. Jeho pojetí je třídimenzionální – tedy ideologii tvoří kognice²², společnost a diskurs.

Pro užívání pojmu ideologie si tedy musíme uvědomit, že neexistuje žádná jednotná definice a to hned z několika důvodů. Především proto, že se tento pojem užívá v pozitivním, neutrálním nebo negativním významu.²³ Pojem je taky historicky a společensky zatížen a v každém období byl zatěžován nejrůznějšími symboly, konotacemi apod. Nutné je také jeho rozlišování v nejrůznějších situacích. Malcolm B. Hamilton sestavil koncept prvků, které se podílejí na definici konceptu. Sám však uvádí, že jeho výčet sedmadvaceti prvků není kompletní (srov. Hamilton 1987, s. 38). Stejně dopadl také Terry Eagleton nebo Christopher Loyd.

Ze všech možných definic ideologie nabízí Šaradín dvě, které vnikly syntézou z těchto definic. Jako první nabízí neutrálně-pozitivní definici: „Ideologie je systém kolektivního udržování, věr a postojů, jež obhajují jistý model sociálních vztahů a uspořádání, který je zároveň cílem, anebo systém zaměřených na ospravedlnění určitého modelu chování, který se své návrhy snaží zavádět, realizovat, uskutečňovat nebo udržovat. Ideologie je funkcionalizací mocenských vztahů a slouží jako záruka zřetelného vývoje a emancipace společnosti.“ (Šaradín 2001, s. 80) Druhá, negativní definice je pro naši práci mnohem důležitější. Pokud v práci mluvíme o dominantní ideologii vládnoucí strany, máme na mysli ideologii v tomto znění: „Ideologie je souhrnným označením pro upravená a hotová myšlenková schémata, která nejsou ovlivnitelná žádnou novou zkušeností a zároveň je dogmatickým, uzavřeným systémem, který je udržován

²¹ Za makro úroveň van Dijk považuje sociální formace a struktury, na druhé straně je pro něj mikro úroveň složena z individuálních interakcí a diskursu (Dijk 1995, s. 18).

²² Van Dijk rozlišuje dvě kognitivní úrovně, individuální a sociální. Když si vytváříme individuální představu o světě, většinou aktualizujeme určité obsahy (např. ideologie) sdílené ve společnosti, do které patříme. Sociální kognici tedy můžeme definovat jako způsob, jakým vytváříme představy o společnosti, světě a o sobě samých sdílené danou sociální skupinou nebo společností ve specifickém historicko-sociálním kontextu (Dijk 1998).

²³ Za pozitivní definice považuje Šaradín např. Leninovo pojetí ideologie jako souboru vědeckých idejí, jež relevantním způsobem zachycují skutečnost a vyjadřují nejhlubší zájmy proletariátu. Za neutrální např. Marxovo pojetí ideologie jako (dílčí) pravdivé poznání. Jako negativní pak vidí pojetí Marxe s Engelsem ideologie jako *camera obscura* a falešné vědomí (Šaradín 2001, s. 77–79).

kolektivním úsilím za účelem pouhého získání nebo obhajoby stávající mocenské konfigurace“ (Šaradín, 2001, s. 80) Konkrétním ideologickým směrem je pak myšlen komunismus (viz výše).

V úvodu této podkapitoly jsme se zavázali k používání dvojího chápání ideologie. Takovýmto druhým chápáním je pak myšlena ideologie v širším slova smyslu. Tedy „...jakýkoliv relativně sdružený soubor představ, hodnot, postojů a názorů, které slouží k výkladu světa tak, aby se jevil jako bezrozporný.“ (Petrusek, Majorová 2004, s. 82)

3.2.2 *Diskurs*

Pokud jsme v souvislosti s pojmem ideologie mluvili o jeho polysémnosti, v případě diskursu se situace může jevit ještě mnohem nejasněji, neboť s definicemi tohoto pojmu je mnohdy nakládáno až anarchicky. Podobný názor zastává také Lapčík: „Užívaná pojetí pojmu *diskurs* v rámci většiny sociálních a humanitních věd oscilují od extenzivního chápání diskursu, přes synonymizace například s pojmy *text*, *promluva*, až po specificky „operacionalizované“ koncepce. Tato situace však problematizuje již delší dobu s trvalou tendencí k interdisciplinárnímu propojování teorií, přístupů i poznatků napříč vědními obory. Jejich „interdisciplinarizace“ je totiž závislá na užívání do značné míry přesně, transparentně (a relativně konsensuálně) vymezených pojmů. Pojem *diskurs* se tak stal ilustrativním příkladem neúspěšné snahy o „terminologizaci“.“ (Lapčík 2009, s. 95) V průběhu práce s pojmem diskurs se objevily tři typy přístupů – extenzivní, reduktivní a operacionalizující.²⁴ Pro naši práci však postačí, pokud si ukážeme dvě základní linie v chápání diskursu a vymežíme si naše chápání tohoto pojmu. Tyto dva, do značné míry protikladné přístupy vymežili ve svých pracích Jürgen Habermas a Michel Foucault.

Filosofické slovníky se rozcházejí i ve faktu, z kterého slova pochází samotné slovo diskurs. Objevují se dvě roviny – z latinského *discurere*, tedy běžet, rozběhnout se, těkat (Filosofický slovník 1995, s. 91) a z taktéž latinského *discursus*, tedy řeč rozprava, komunikace (Szymanek 2003, s. 104). Obecně se v nejširším slova smyslu shodují na chápání pojmu jako označení jakéhokoliv projevu (výpovědi, promluvy), který vykazuje typické znaky své doby (Olšovský 2005, s. 41).²⁵

²⁴ Srov. Lapčík 2009, s. 98–101.

²⁵ Východiskem je v tomto případě Foucaultovo chápání (pozn. autora).

Nejprve se budeme věnovat pojetí pojmu u Habermase. Podle něj je tedy diskurs, „...forma komunikace vyznačující se argumentací, v níž se činí tématem nároky platnosti, které se staly problematickými a jsou zkoumány ohledně oprávnění. Máme-li vést diskurs, musíme jistým způsobem vystoupit ze souvislosti jednání a zkušenosti; zde nevyměňujeme žádné informace, nýbrž argumenty, které slouží ke zdůvodnění (nebo zamítnutí) problematických nároků platnosti.“ (Habermas 1990, s. 130) Není tedy standardní součástí sociální komunikace a je limitována jak účastníky, tak časově a prostorově. Distinkce od komunikace je tedy zdůrazněna právě prostřednictvím ideální řečové situace²⁶, která představuje normativně definované parametry, předpokládané pro zajištění úspěšného průběhu diskursu. Diskurs tak projevuje argumentativní formu (komunikace) zaměřenou na předmět komunikace – samotnou formu, nikoliv na předmět komunikace. Po argumentativně založené tematizaci sporných nároků platnosti a dospění ke konsensu funkce diskursu zaniká a dochází k návratu k „normální“ komunikaci. Pokud tedy Habermasovo pojetí velmi zjednodušíme, diskurs nabývá funkci nástroje, má přesně ohraničené a specifikované podmínky vzniku, průběhu i ukončení (Lapčík 2009, s. 102–103). Habermas nabízí také několik dělení diskursu. Zajímavé je dělení tzv. diskursů zavodňovacích na pragmatický, etický a morální diskurs (Nohejl 2007, s. 77–78).²⁷

„Podle Foucaulta představují *diskursy* specifické formy vědění, charakteristické pro určitou *epistémé*²⁸. Nejsou tedy disponibilním nástrojem řešení problematických situací, ale jejich samotnou podmínkou, prostředím a současně limitující strukturou.“ (Lapčík 2009, s. 104) Svou koncepci Foucault vysvětluje v *Archeologii vědění* poměrně

²⁶ „*Ideální řečová situace* je definována čtyřmi podmínkami, zajišťujícími *svobodný* průběh *diskursu* a odvozenými z jednotlivých typů řečových aktů: (1) všichni účastníci diskursu mohou kdykoliv do diskursu *svobodně* vstoupit, (2) mohou *svobodně* hájit své názory, (3) mají stejné šance *svobodného* užití reprezentativ (...) a (4) mají stejné šance *svobodného* užití regulativ, stejně jako se jim mohou postavit.“ (Lapčík 2009, s. 102)

²⁷ „V rámci pragmatického diskursu jsou kladeny pragmatické otázky z pohledu jednajícího subjektu, které se týkají cílů a prostředků vhodných pro jejich uskutečnění. (...) Eticko-politické otázky se vztahují ke společenství, nikoliv jednotlivci a týkají se charakteru sdílených životních forem a rozvrhů uspořádání společného života. (...) V morálním diskursu jsou kladeny otázky zaměřené na řešení problému uspokojivého soužití všech osob. Obecně závazné normy musí být přijatelné pro všechny členy dané pospolitosti. Norma je totiž, podle Habermase, platná jen tehdy, souhlasí-li všichni s tím, aby byla v relevantních situacích uplatňována a každým následována.“ (Nohejl 2007, s. 77–78)

²⁸ Foucault užívá pojmu *epistémé* k označení typu myšlení, poznávání a myšlenkového diskursu, který charakterizuje určitou epochu dějin. *Epistémé* je jakési "myšlenkové nevědomí" daného období, takže určuje podobu i hranice jejího myšlení. V *Archeologii vědění* rozlišuje tři hlavní typy *epistémé*: renesance, osvícenství a romantismus (Foucault 2002).

instruktivně, když říká, že diskurs představuje „...skupinu výpovědí, pokud patří ke stejné diskursivní formaci; netvoří nekonečně opakovatelnou rétorickou či formální jednotku, jejíž objevení či historické využití se může nekonečně ohlašovat (a je-li to nutné, může být vysvětleno); je tvořen omezeným počtem výpovědí, pro něž může být definován soubor podmínek jejich existence (...) „Diskursivní praxe“ (...) nesmí být zaměňována s expresivní operací, pomocí níž individuum formuje nějakou ideu, touhu, představu; ani s rozumovou aktivitou, jež může operovat v systému odvozování; ani s „kompetencí“ mluvícího subjektu, s níž konstruuje gramatické věty; je to soubor anonymních, historických pravidel, vždy určených v prostoru a čase, který definoval danou periodu a podmínky působení funkce vypovídání v daném sociálním, ekonomickém, geografickém či lingvistickém prostředí.“ (Foucault 2002, s. 180–181)

Ve Foucaultově pojetí tak diskurs nabývá ontogenní funkci. V jeho konceptualizaci mu to umožňuje další krok, kterým je vnímání diskursu „...ne jako souboru znaků (...), nýbrž jako praktik, které systematicky vytvářejí objekty, o nichž mluví. Diskursy jsou samozřejmě tvořeny znaky; avšak to, jak pracují, je víc než jen užívání těchto znaků pro označování věcí. Právě toto více je činí neredukovatelnými na jazyk a mluvu. Toto „více“ je tedy třeba odkrýt a popsat.“ (Foucault 2002, s. 79) V jeho pojetí tak diskurs nemůže být nástrojem, ale pouze předmětem zkoumání! Zároveň v každé společnosti existuje celá řada diskursů, které jsou charakteristické vzájemným překrýváním a konkurencí. Samy jsou jak předmětem, tak prostředím boje o moc (viz dále) a jejich vzájemný vztah strukturuje „mapu sociálního konsensu“ (Lapčík 2009, s. 104–106). Těmto podmínkám nelze uniknout, a proto jakákoliv reflexe diskursu je jeho součástí a může být realizována jen v rámci limit, které definuje sám diskurs – tato reflexe se tak musí zaměřit právě na ony podmínky. Stejně tak nástroj analýzy bude vždy produktem samotného diskursu. Bude jím ovlivněn, stejně jako jej bude sám ovlivňovat.

Vzhledem k faktu, že většina diskursivních a kritických diskursivních analýz pracuje s pojetím diskursu tak, jak jej vymezuje Foucault, budeme s tímto chápáním pracovat také v naší práci. Využíváme metodu, kterou detailně rozpracovali Norman Fairclough²⁹ a Teun A. van Dijk³⁰, kteří oba pracovali s Foucaultovým pojetím. Také z tohoto důvodu bude toto pojetí využíváno.

²⁹ Fairclough chápe diskurs trojdimenzionálně, a to jako *text*, *diskursivní praxi* a *sociální praxi* (v knize „*Media Discourse*“ z roku 1995 je termín sociální praxe nahrazen termínem socio-kulturní praxe). Diskurs tedy v jeho pojetí představuje formu či aspekt sociální praxe. Pojem diskurs pak užívá ve třech možných

3.2.3 Moc

Posledním z výše zmíněných termínů je moc. Tento termín se může zdát zcela jasný, avšak skýtá jistá úskalí, a proto považujeme za nutné vymezit způsob jeho užívání v této práci, respektive ukázat vztah mezi mocí a diskursem. Tomas Hobbes definuje moc jako prostředky k nějakému zjevnému budoucímu úmyslu vyjadřované člověkem (Hobbes 1958, s. 78) Ve srovnání s ním považuje David Hume moc pouze za subjektivní kategorii. Moc je pro něj tedy hypotéza, která musí být ověřena a již lze charakterizovat jako schopnost působit na jednotlivé osoby či věci (Balandier 2000, s. 61–62). Podobných definic moci je celá řada, zajímavá se jeví definice Maxe Webera, který moc považuje za pravděpodobnost, že účastník uvnitř sociálních vztahů je schopen prosadit svou vůli navzdory odporu okolí, bez ohledu na povahu, na které je tato pravděpodobnost založena (Weber 1978, s. 53). V souvislosti s mocí definoval Weber také autoritu jako pravděpodobnost, že příkaz se specificky daným obsahem bude uposlechnut danou skupinou lidí.

„Moc je nakonec přisuzována – ať jsou formy, které podmiňují její užití, jakékoliv – každé lidské společnosti, i té nejprimitivnější. (...) Moc je vždy ve službách sociální struktury, která se nemůže udržet pouhým působením „zvyku“ nebo zákona, jakousi automatickou podřízeností vůči pravidlům. (...) Neexistuje společnost, v níž by pravidla byla respektována automaticky. (...) Tato základní tvrzení vedou k prvnímu závěru. Politická moc je vlastní každé společnosti: vyvolává respekt k pravidlům, jež ji zakládají; brání ji před jejími vlastními nedostatky; přímo v jejím středu omezuje důsledky soupeřivosti mezi jednotlivými skupinami.“ (Balandier 2000, s. 62)

Uvedené chápání moci je bráno v souvislost spíše s politickou mocí – v našem případě tedy s mocí komunistické strany. Avšak zajímavý pohled, jak bylo předestřeno, nabízí Foucault, když mluví o moci a diskursu (viz výše). Foucault se totiž soustředí právě na mocenskou úlohu diskursu. Podle něj diskursy dělají myslitelnými pouze určité světy a to právě ty, o kterých vypovídají. Svět za hranicemi diskursu je neexistující, protože

významech: 1) diskurs jako aspekt sociální praxe, 2) diskurs jako forma jazyka v rámci specifického pole a 3) diskurs jako způsob mluvy v určité partikulární perspektivě (Fairclough 1989, s. 25).

³⁰ Van Dijk uvádí, že diskurs je obvykle identifikován jako forma mluveného jazyka, tedy například to, co se říká ve veřejných projevech. Diskurs může také odkazovat k myšlenkám některých filosofických škol. Nicméně, Van Dijk poznamenává, že ve studiích diskursu, je termín diskurs chápána jako zvláštní forma užívání jazyka, stejně jako forma sociálních interakcí, které mohou být definovány jako komunikační události v určité sociální situaci (Dijk 1993, s. 249–252). Jako příklady udává rozhovory, setkání, dopisy, deníky, propagandu, diskusi, zákony, smlouvy, politické projevy, písně nebo poezii.

pokud neexistuje diskurs, který by ho pojmenoval, pak v podstatě pro naše vnímání neexistuje ani takovýto svět, protože nemáme médium, které by nám umožňovalo ho uchopit. Konstrukce reality je v tomto smyslu tedy otázkou čistě mocenskou. Moc konstruuje diskursy, které konstituují svět, a právě takový svět, jaký ho moc chce mít. Diskursivně konstruovaná „skutečnost“ světa recipročně potvrzuje moc, čímž se zároveň vytváří zdání, že diskurs skutečnost neutrálně reflektuje. Vztah vědění a moci zprostředkovaný skrze diskurs je tedy u Foucaulta vztahem neoddělitelnosti a vzájemné závislosti (proto používá koncept moc/vědění) (Bočák 2012, s. 3). Bočák se vztahuje také ke konceptu moci a médií, která je pro nás důležitým odvětvím, o této moci tvrdí, že „médiá (...) disponují mocí diskursy přetvářet, což znamená, že stojí u jejich zrodu, že je sami tematicky, sociálně a ideologicky naplňují.“ (Bočák 2012, s. 7)

V nejširším pojetí je tedy moc schopnost prosadit svou vůli. Podle Fairclougha je skrze moc schopen diskurs ovlivňovat, obsah (vědění, názory apod.), vztahy (mezi subjekty) a jiné subjekty (a jejich identity), konkrétně ty, které nemají k moci přístup. Zároveň rozlišuje dva typy moci: 1) moc v rámci diskursu³¹ a 2) moc za diskursem³² (Fairclough 1989, s. 43). Moc v rámci diskursu se projevuje v situaci, kdy se spolu setkají dva aktéři v rámci určitého diskursivního typu. Moc za diskursem lze spatřovat jako skrytou hybnou sílu, která na úrovni pravidel diskursu a jejich sociálních varianty (sociálních pravidel) ovlivňuje diskursy, diskursivní typy a subjekty v rámci nich.

Termín moc³³ je zásadní také pro van Dijk. Jeho chápání je zaměřeno především na sociální moc. Tu chápe jako způsob kontroly. Podle něj mají skupiny (více či méně) moc kontrolovat (více či méně) jednání ostatních skupin. Jedná se tedy o způsob dominance privilegovaných, tedy mocnějších. V této situaci mluví o síle masových médií, která mají nejvyšší moc nad členy jednotlivých skupin, protože skrze ně získávají jedinci informace, ale také podvědomí o autoritách (Dijk 2001, s. 354–355). Sociální moc je založená na privilegovaném přístupu k pro společnost cenným zdrojům, jako je bohatství, příjem, postavení, síla, příslušnost ke skupinám, znalosti nebo vzdělání. Za nejmocnější způsob uplatňování moci považuje van Dijk persuasi, dezinformaci, manipulaci a jiné

³¹ Hojně uváděným příkladem je třeba lékařské vyšetření, kdy lékař ovládá daný diskursivní typ. Lékař uplatňuje svou moc různými způsoby, které lze analýzou konkrétního textu (promluvy) odhalit.

³² Jako příklad Fairclough zmiňuje standardizaci jazyka a potlačení partikulárních dialektů.

³³ Ve svých pracích používá van Dijk také termín dominance, který od moci odlišuje. Dominanci definuje jako: „ve skutečnosti nelegitimní a neakceptovatelné zneužívání moci, tedy zákonů, pravidel a principů demokracie, rovnosti a spravedlnosti s těmi, kdo třímají moc“. (Dijk 1993, s. 256)

způsoby, kterými je možné změnit názor či zájem ostatních (Dijk 1993, s. 254–255). Takovou schopnost mají média, a proto je nezbytné se v analýzách diskursu věnovat moci. Spolu s médii disponuje takovýmto typem moci také policie nebo politická uskupení. Tento společenský, politický a kulturní způsob organizace dominance zahrnuje hierarchii moci. Někteří členové dominantních skupin a organizací jsou v roli plánovačů a kontrolují proces nastolování moci. Tyto skupiny van Dijk nazývá mocenskými elitami³⁴ a definuje je na základě jejich symbolické moci.

3.3 Kritická diskursivní analýza

Za metodu výzkumu pro tuto práci jsme zvolili kritickou diskursivní analýzu (CDA), která je v posledních letech velmi hojně využívána. S popularitou souvisí i ledabylé používání této metody. V této kapitole se pokusíme metodu představit, vymezit její specifika a odlišnosti od diskursivní analýzy a definovat, jakým způsobem budeme metodu používat. Vycházet přitom budeme z prací zakladatele této metody, Normana Fairclougha a především pak z prací Teuna A. van Dijka, který se nejdetailněji věnoval kritické analýze diskursu zaměřené na zkoumání ideologií.

Kritická diskursivní analýza je velmi podobná konverzační analýze (CA), a proto považujeme za důležité hned v úvodu alespoň velmi stručně vymezit tyto dva přístupy. CDA je obvykle zaměřena na dokumentování používání určitých diskursivních zařízení k ideologickým účelům v současných společnostech. Oproti tomu CA, i přes její důraz na kontextové závislosti a odmítnutí "teorie", věnuje hodně úsilí teoretickému pochopení abstraktních typů diskursivních strategií: sekvence otázka-odpověď, příběhy, vložené sekvence, oznámení, atd. CA je jedním z nejrozvinutějších odvětví etnometodologie (proto se někdy používá výstižnější název etnometodologická konverzační analýza). Studuje, jaké strukturální problémy rozhovoru mluvčí řeší a jaké metody, resp. prostředky mají při tom v každodenním životě k dispozici. V CA nejde o to, co všechno může analytik o komunikační události zjistit, ale o to vysvětlit ty jevy, které jsou pro mluvčí opravdu relevantní. Oproti tomu CDA je spíše než metodou charakterizován předmětem zkoumání: zaměřuje se především na psané i mluvené jazykové projevy, které produkují, resp. reprodukují rasovou či jakoukoli jinou nerovnost (Hammersley 2002, s. 2–4).

³⁴ V originálním znění je používán termín *power elites* (pozn. autora).

„Pro hledání významů sdělení produkováných médii nám nestačí analýza jednotlivých textů. Podle řady mediologů je při hledání sociálních významů potřeba jít na mnohem vyšší úroveň kultury či společnosti a zkoumat soubory textů, tedy psaných, mluvených i vizuálních výpovědí, které ve společnosti na dané téma kolují a které se na konstituování významů podílejí. Řada běžných analýz mediálních sdělení (...) je totiž izoluje od prostředí, ve kterém vznikají a soustřeďují se pouze na zjevnou rovinu jednotlivých sdělení. V životě společnosti ale mediální sdělení nejsou izolována od podmínek jejich produkce ani podmínek jejich percepce, zároveň se svým obsahem vztahují a odkazují k řadě dalších textů (...), se kterými si je pravděpodobně naše vnímání propojuje. Z tohoto důvodu jde analýza diskursu nad rámec jednotlivých textů.“³⁵ (Trampota 2010, s. 169–170)

Jak již napovídá samotný název, jedná se o analýzu diskursu.³⁶ Je však nutné si uvědomit, že CDA není klasickým typem metody, ale spíše perspektivou výzkumu opírající se o nejrůznější metody (Závec 2009, s. 138). Při zkoumání diskursu nejsou důležití autoři, ale soubory výpovědí k určitému tématu a vztah daného textu k ostatním textům. Je tedy patrné, že důležitým aspektem v diskursivních analýzách je téma. „Témata jsou globální významy, které dominují lokálním významům sekvencí vět nebo sekvencí hovoru. (...) Témata představují nejdůležitější diskursivní informaci ... druh informací, který si nejspíše vybavíme při vnímání diskursu a který si plánujeme před tím, než začneme mluvit nebo psát.“ (van Dijk 2007, s. 28) Základním výchozím bodem analýzy diskursu je však lingvistika, gramatická analýza zkoumající gramatiku textů, zkoumání zjevné struktury diskursu a jeho syntax. Naopak se zcela nerozvinulo sémantické zkoumání diskursu. Kritická diskursivní analýza také nepracuje s předem definovanými kategoriemi, ale naopak se tyto kategorie snaží v textu nalézat.

Zároveň je nutné si uvědomit, že analýza diskursu není nikdy úplná a vyčerpávající, ale naopak výběrová, což znamená, že zkoumá jen ty prvky textů, které nám dokážou osvětlit zkoumaný sociální problém – tím je v našem případě ideologie a moc. Půjde tedy v podstatě o zkoumání nelegitimního výkonu moci pomocí jazyka ze strany mocenských elit. Avšak nemůžeme říci, že by CDA byla pouze lingvistická disciplína. Jedná se spíše o interdisciplinární úhel pohledu na jazyk, pomocí něž vznikají a reprodukují se mocenské vztahy ve společnosti skrze diskurs (Závec 2009, s. 138–140). CDA je tedy kritický

³⁵ Stejná pravidla platí také pro kritickou diskursivní analýzu (pozn. autora).

³⁶ Pojmu diskurs se věnuje celá podkapitola – 3.2.2 *Diskurs*.

způsob myšlení o jazyce a společnosti, neboť problematizuje navyké způsoby jednání, myšlení či reprezentace reality a ukazuje v nich skryté mocenské vztahy, formy symbolického i jiného násilí apod.

Podle van Dijka se: „Kritická diskursivní analýza ... zaměřuje spíše na sociální a politické problémy než na výzkum aktuálních paradigmat a proudů. Jako analýza sociálních problémů je zpravidla multidisciplinární. Spíše než na popis struktur diskursu, se snaží vysvětlit, co jsou vlastnosti sociální interakce a zejména sociální struktury. Přesněji řečeno, CDA se zaměřuje na způsoby, jak diskurs vytváří struktury, které potvrzují, legitimují, reprodukují, nebo zpochybňují vztahy moci a dominance ve společnosti.“ (Dijk 2001, s. 353) Pro CDA jsou pak podle van Dijka klíčové dvě otázky: 1. Jak (zejména ty silné) skupiny řídí veřejnou diskusi? 2. Jak funguje diskurs jako kontrolní projev myšlenky a akce skupin (především těch slabších), a jaké jsou společenské důsledky takového řízení, jako je například sociální nerovnost (Dijk 2001, s. 355)? Zásadní je tedy kontrola diskursu a s ní související moc (viz výše).

Způsob manifestace ideologie v jejích složkách³⁷ se řídí principem tzv. ideologického čtverce, který je základem van Dijkovy metody. Jedná se o proces, při kterém se vybírají takové informace a způsoby jejich kontextového užití, které jsou pozitivní pro skupinu kontrolující diskurs, tedy mocnější, a negativní pro oponentskou skupinu, tedy takovou, která nedisponuje takovou mocí. Stejně tak tento proces platí i naopak. Nevybírají se informace, které by byly negativní pro nás a pozitivní pro ně.³⁸ S jistou dávkou zjednodušení lze proto o ideologii do značné míry mluvit jako o fenoménu bipolárním (Dijk 1998).

Pro poznání ideologie bude zkoumán způsob manifestace ideologie v diskursu, který je podle van Dijka klíčem pro poznání a pochopení její tvorby, změny a reprodukce. Van Dijk v tomto ohledu rozlišil celkem osm rovin. *Lexikální položky* (zkoumá se výběr

³⁷ Jedná se o složky kognice, společnost a diskurs – viz výše.

³⁸ „Pro tento koncept byl van Dijkovi inspirací Greimasův čtverec sémiotický, využívaný k popisu mytologických/narativních struktur. Van Dijk svým konceptem, který je výrazným zjednodušením Greimasova čtverce, vysvětluje ideologickou strategii založenou na konstrukci „vnější“ skupiny („oni“), tolik přítomnou v médiích, jinými slovy způsob, jakým jako členové sociální skupiny hovoříme o ostatních. Hovoříme-li o vlastní sociální skupině, zdůrazňujeme „naše“ pozitiva a potlačujeme negativní prvky, kdežto u ostatních sociálních skupin o „jejich“ pozitivě referujeme minimálně a zdůrazňujeme „jejich“ negativní vlastnosti.“ (Lokaj 2006, s. 454–455) Čtyři strany tohoto čtverce jsou tedy: a) důraz na naše dobré vlastnosti/činy, b) důraz na špatné vlastnosti/činy druhých, c) marginalizace našich špatných vlastností/činů a d) marginalizace dobrých vlastností/činů protistrany. Ve skutečnosti to znamená, že „ONI“ budou pojmenováni neutrálně či negativně, zatímco „MY“ budeme pojmenováni neutrálně nebo pozitivně.

slov, která slouží k popisu skutečnosti anebo názoru), *tvrzení* (předmětem zájmu je struktura souvětí, ve kterém se lexikální položky objevují), *implikace* (názory mohou být někdy skryté, neobjevují se explicitně, ale v textu na základě kontextu), *předpoklady* (tvrzení mohou být ukryta, protože o nich čtenář již předem ví), *popisy* (události mohou být popisovány na různých úrovních obecnosti), *lokální koherence* (text musí na sebe smysluplně navazovat), *globální koherence a témata* (ta jsou podmínkou pro soudržnost diskursu, text například musí držet pohromadě i v rovině odstavců a témat), *sémantické posuny* (jedná se o drobné změny ve významu) (Dijk, 1998). Způsob manifestace ideologie je ukrytý v těchto složkách a řídí se principem tzv. ideologického čtverce (viz výše).

Konkrétní aplikaci kritické diskursivní analýzy nabízí Allan Bell. Jeho přístup je inspirovaný pracemi výše zmíněného Teuna A. van Dijka a pracemi Williama Labova. Jeho přístup je originální v tom, že nabízí návod, jak při tvorbě analýzy postupovat. Připomíná však, že jeho kroky jsou pouze výchozím bodem pro následnou analýzu ideologií diskursu. V podstatě analýzu rozděluje do pěti kroků, o kterých tvrdí, že je není možné aplikovat všechny zcela vyčerpávajícím způsobem. Těchto pět kroků je *Co, Kdo, Kde, Kdy, Událost a struktura diskursu* (Bell 1998). Z jeho návodu budeme v naší analýze také vycházet. Detailnější rozbor kategorií je rozepsán v následující podkapitole.

3.4 Metodologie

Výše zmíněný text Teuna A. van Dijka *Elite discourse and racism* je, jak bylo řečeno, výzkumem, který používá stejnou metodu, jaká bude využívána ve výzkumu, jenž je součástí této práce, tedy kritickou diskursivní analýzu zaměřenou na ideologie. Jádrem výzkumu je pak zaměřeno na diskurs parlamentních debat v osmdesátých letech v Nizozemí, Velké Británii, Francii, Německu a USA. Hlavním tématem těchto diskusí byla imigrace, etnicita a lidská práva. Jednalo se o analýzu debat, které měly zpravidla psanou předlohu. Závěrem analýzy je zjištění, že politické uzákonění dominance středostavovských bělochů se v západních zemích neomezuje v politickém rozhodování pouze a přímo na omezování lidských práv menšin, ale legitimizuje takovéto činy prostřednictvím manipulace veřejného mínění a především skrze masová média (Dijk 1993, *Elite discourse and racism*).³⁹

³⁹ Snažili jsme se vypíchnout pouze hlavní body výzkumu. Celá stať, jež ho obsahuje je značně rozsáhlejší a i závěry jsou v ní mnohem propracovanější, avšak není zájmem práce detailně popisovat tento výzkum.

Podobně jako Bell, i van Dijk používá kategorie, pomocí kterých provádí analýzu ideologie. V tomto konkrétním výzkumu pracuje van Dijk s kategoriemi: *Přístup* (způsob, jak jednotliví aktéři přistupují k problému rasismu), *Žánr* (způsob parlamentní promluvy, nejedná se totiž pouze o řeč obecně), *Komunikativní akty a sociální význam* (K tomu také širší politické důsledky, řeč je jen fragment z poslanecké sněmovny, který místně vyjadřuje nebo signalizuje různé sociální významy a kategorie sociální interakce. Na úrovni interakce samotného. Např. zdvořilost je signalizována podle formálních způsobů (např. ctihodný gentleman), zatímco politická blízkost může být označena můj přítel.), *Pozice a role účastníka* (o příslušníka které politické strany se jedná, jaká je jeho etnicita, postavení), *Řečové akty* (zda se jedná o tvrzení, či lež nebo dokonce zastrašování), *Makrosémantika* (tedy témata, při kterých se debata o rasismus vyskytovala), *Superstruktury* (textová schémata – v tomto případě byla hlavním schématem argumentace), *Lokální význam a soudržnost* (Studie místních významů, včetně výrokové struktury kapitol a vět, vztahy mezi výroky, důsledky, předpoklady, vágnost, nepřímý, úroveň popisu, atd.), *Styl: varianty syntaxí, slovní zásoby a zvuk* (Tyto kategorie člení na lexikální styl, syntaktický styl a anaforický a ukazovací styl⁴⁰) a *Rétorika* (způsob užívání nepřímých pojmenování a důrazu v jednotlivých promluvách) (Dijk 1993, *Elite discourse and racism*). Zde se tedy potvrzuje Bellovo tvrzení, že není možné dělat vyčerpávající analýzu, která by zahrnovala všechny kategorie. I v tomto případě došlo k výběru jen některých kategorií.

Jak bylo předestřeno, budeme se blíže věnovat kategoriím, které vymezuje Bell. Jeho pět kroků *Co, Kdo, Kde, Kdy, Událost a struktura diskursu* považujeme, jak jsme předeslali, za nutné detailněji vysvětlit. Jeho jednotlivé analytické kroky začínají *Co*. Tento krok dělí do čtyř podskoků, ve kterých je odpověď na výše zmíněnou otázku. Jedná se o titulek, perex, či úvodní odstavec a události. Zde se ptá, jaké události jsou zmíněny v té či oné části textu a o kterých událostech se nakonec mluví. Nakonec se ptá, v jakém vztahu je titulek, úvodní odstavec a samotný text. Na otázku *Kdo* si odpovídá skrze atributy příběhu (komu je připsána zpráva), atributy zdrojů a aktéři zpráv. Snaží se tedy zodpovědět jak otázku původce, tak otázku jednotlivých aktérů, kteří se vyskytují v textu. Otázka *Kde* je zodpovězena skrze vyjádření, která jsou užívána pro místa a na jakých místech se příběh

Podrobnější rozpracování výsledků tohoto výzkumu nabízí van Dijk také ve stati *Principles of critical discourse analysis*. (Dijk 1993, s. 265 – 279)

⁴⁰ V originálním znění *Anaphora and deictics* (pozn. autora).

odehrává. *Kdy se ptá po časové struktuře příběhu (zda je vykládán chronologicky či retrospektivně apod.) a výrazech, které jsou použity pro označení času a pozadí událostí. Zároveň se zde analyzuje komentář (tedy hodnocení či jakýkoliv komentář k faktům) a odhalení ideologií v pozadí. Událost a struktura diskursu je věnována struktuře události, struktuře diskursu, koherenci a zastřešení významu – je možné přesně říci, co se v příběhu odehrálo nebo zde existují dvojznačnosti, prázdná místa nebo nejasnosti?*

Z výše zmíněných textů a konceptů budeme vycházet, avšak považujeme za nutné na tomto místě detailnějším způsobem popsat samotný postup analýzy. Zde budeme vycházet z výše popsané metody Teuna van Dijk. Ten popisuje pět kroků, podle kterých je možné dojít k úspěšné ideologické analýze: 1) *analýza backgroundu zkoumané události*, 2) *analýza kontextu*, 3) *analýza ideologických kategorií a polarizací*, 4) *analýza sémantických struktur*, 5) *analýza formálních struktur*. Je třeba si však uvědomit, že jednotlivé kroky od sebe nejsou oddělené a každý následující krok je ovlivněn tím předchozím.

Jako první krok navrhuje: „Prozkoumejte kontext diskursu“ (Dijk 2005, s. 61). Kontextem diskursu myslí popis historicko-spoločenského kontextu a prozkoumání pozadí zkoumané mediální události. V analýze kontextu bychom měli věnovat prostor všem zúčastněným stranám „konfliktu“ a snažit se odhalit jeho původ. Navrhuje tedy: „Analyzujte, které skupiny, mocenské vztahy a konflikty jsou obsaženy“ (van Dijk, 2005: 61). Tyto dva kroky jsou zahrnuty v podkapitole *4.1 Analýza backgroundu zkoumané události* (viz dále).

Třetím krokem je v podstatě aplikace ideologického čtverce (viz výše). Podle van Dijka je tento krok zásadní, neboť právě v zobrazování polarizovaných skupiny „MY“ a „ONI“ se projevují konkrétní ideologie. Zobrazování jednotlivých skupin není objektivní, nýbrž značně ideologické.

Analýzou sémantických struktur má na mysli odhalování implicitních významů, protože jak již bylo řečeno, ne všechny významy jsou explicitně vyjádřeny. Takovéto významy bývají skryty, předpokládány, odmítány anebo považovány za samozřejmé. Z toho důvodu je nutné zkoumat sémantickou strukturu textu, „neboť zdánlivě nehodnotící, ne-ideologické popisy faktů mohou implikovat pozitivní názory o „NÁS“ a negativní názory o „NICH“. Také způsob, jakým se věty diskursu spojují (např. na základě kauzality) může být součástí tohoto implicitního projevu ideologie. Podobně i celková koherence diskursu z hlediska předmětů nebo témat indikuje, jaké informace

(a jaké ideologické názory) jsou považovány za více nebo méně důležité, což svědčí o strukturách základních ideologických mentálních modelů, postojů a ideologií“ (Dijk 2005, s. 63). Právě proto je naprosto nezbytné se důkladně věnovat prvním dvěma krokům, tedy znát kontext zkoumaných mediálních událostí.

Posledním krokem, který van Dijk doporučuje je analýza formálních struktur: „prozkoumejte všechny formální struktury, které zdůrazňují/uměňují polarizované skupinové názory“ (Dijk 2005, s. 61). Jedná se tedy o završení analýzy polarizací. Zde je kladen důraz na formální, tedy jazykové označení polarizovaných skupin a jejich hodnocení samotným autorem textu. Nejedná se ale pouze o lexikální prostředky. Je nutné brát v potaz také grafické struktury textu⁴¹, celkovou organizaci diskursu (např. argumentaci) a také syntaktickou strukturu vět.

⁴¹ Tedy titulky, sloupce, umístění textu, typ písma, apod.

4 ANALÝZA

4.1 Analýza backgroundu zkoumané události

Jedná se o první krok, který van Dijk považuje za nutný pro úspěšné zvládnutí analýzy (viz výše). Tato kapitola by tedy měla sloužit k vymezení vzájemného vztahu mezi Svazem sovětských socialistických republik (SSSR) a Československou socialistickou republikou (ČSSR). Historicko-společenský kontext tedy zahrnuje první dva body van Dijkovy analýzy ideologie. Nicméně se nebudeme snažit popsat komplexní historický vývoj, ale pouze vymezit pro výzkum zásadní momenty ze vzájemné historie. Jak bylo uvedeno výše, námi analyzované období bude rozděleno do tří historických etap. Záměrně opomíjíme některá fakta, protože popsání historicko-společenského kontextu vyčerpávajícím způsobem není pro tuto práci nutné. Nebudeme se zabývat také samizdatem a exilovým tiskem, protože námi vybraná periodika vycházela veřejně.

Než se pustíme do vymezení první etapy, která pro nás začíná rokem 1960, je nutné se pozastavit nad několika událostmi, které tomuto roku předcházely. Z toho důvodu, že mají přímou souvislost s námi analyzovaným obdobím. Za první velký mezník pro historický vývoj SSSR považujeme *Velkou říjnovou socialistickou revoluci*. Puč ze 7. listopadu⁴² 1917 vedený Vladimírem Iljičem Leninem ovlivnil podobu Ruska/Sovětského svazu na dlouhá desetiletí (Amort 1972, s. 3–22). Jednalo se o začátek občanské války v Rusku⁴³ a následné nastolení komunismu nejen v Rusku, ale ve značné části Euroasie.

Bolševici⁴⁴ občanskou válku vyhráli, a tak mohla být 30. prosince 1922 na I. Sjezdu sovětů SSSR podepsána Deklarace a Smlouvy o vytvoření Svazu sovětských socialistických republik sdružující Ruskou sovětskou federativní socialistickou republiku, Ukrajinskou a Běloruskou sovětskou socialistickou republiku a Zakavkazskou federativní socialistickou republiku.⁴⁵ V čele nově vzniklého SSSR stál V. I. Lenin jako vůdce Sociálně demokratické dělnické strany Ruska (SDDSR) (Schelle 1982, s. 99).

⁴² Jako říjnová je revoluce označována proto, že podle juliánského kalendáře, který v té době v Rusku platil, proběhla revoluce 25. října (pozn. autora).

⁴³ Jednalo se o ozbrojený konflikt mezi radikálně levicovými bolševiky vedenými V. I. Leninem, kteří se snažili v Rusku vybudovat socialistický stát, a vnitřně velmi heterogenní opozicí, která byla složena z příznivců monarchie až po liberály a umírněné socialisty (Amort 1972, s. 7–11).

⁴⁴ Stoupenci Leninova režimu (pozn. autora).

⁴⁵ V následujících letech byly vytvořeny další sovětské republiky ve Střední Asii a Východní Evropě.

Po smrti Lenina ho v čele tehdy už Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS) vystřídal Josif Vissarionovič Stalin, který byl Generálním tajemníkem Komunistické strany Sovětského svazu od roku 1922⁴⁶ až do roku 1953. Stalin byl autoritářským vůdcem, který moc prosazoval všemi dostupnými prostředky. Pro dění v Československu byl za jeho vlády zásadní rok 1945. V tomto roce Československo přišlo o území Podkarpatské Rusi ve prospěch SSSR, a tak se zmenšila jeho rozloha oproti předválečnému období. Začal platit tzv. asymetrický model institucí⁴⁷ a nová vláda se ujala správy již 4. dubna 1945. Orientace na Sovětský svaz byla v nové vládě silně patrná. Zakladatelským dokumentem se stal tzv. *Košický vládní program*⁴⁸ – programové prohlášení z 5. dubna 1945 (Končelík 2010, s. 113–122). Spolu s pravicovými stranami zanikl také tisk nepovolených politických stran, bulvární tisk nebo tisk německý, naopak obnoveno bylo např. *Rudé právo* či *Právo lidu*. Objevily se také nové tituly, jako byla *Mladá fronta* či *Zemědělské noviny*. Čistky a prověrky mezi novináři a dalšími pracovníky byly zcela běžné.

„Zásadní politický přelom znamenaly řádné volby 26. května 1946. (...) Volby přinesly mnohá překvapení – především úspěch KSČ⁴⁹ v českých zemích (získala zde 40,2 %) a ohromující výsledek DS⁵⁰ na Slovensku (61,4 %). (...) Předsedou nové vlády se stal Klement Gottwald a komunisté v ní měly 9 ministrů, ostatní strany pak dohromady 15 ministrů. (...) KSČ si obratnou politikou vytvořila na většinu médií zásadní vliv již před únorem 1948, rozhlasové vysílání a kinematografii pak komunisté ovládli úplně.“ (Končelík 2010, s. 122–123)

4.1.1 Mocenský převrat 1948 a poúnorové události

„Žádný ze států uspořádaných podle leninských zásad, ať šlo o tzv. lidové demokracie nebo o republiky Sovětského svazu, se neměl těšit větší míře nezávislosti. Všechny měly být jen zástěrkou pro diktátorské výsady komunistického hnutí vedeného Sověty. Ať už tedy tento pojem definujeme jakkoli, v poválečných dějinách východní Evropy musíme vždy vycházet z politiky KSSS a teprve pak přejít ke zkoumání toho,

⁴⁶ V. I. Lenin zemřel až roku 1924, a tak se Stalin postavil do čela státu až po jeho smrti, již od zvolení do čela KSSS však zemi fakticky ovládal.

⁴⁷ V tomto modelu disponovalo Slovensko národními protějšky celostátních orgánů (pozn. autora).

⁴⁸ Tento program deklaroval kulturní i politickou orientaci na Sovětský svaz a zapověděl tak prvorepublikové pravicové strany, které byly likvidovány (Končelík 2010, s. 115).

⁴⁹ Komunistická strana Československa

⁵⁰ Demokratická strana

jakým způsobem plnili přání Moskvy její stále svévolnější vazalové.“ (Davies 2000, s. 1100–1101) „V první stalinské fázi (1945–1953) byly všechny země východní Evropy donuceny přijmout stejný druh systému, který tehdy panoval v SSSR.“ (Davies 2000, s. 1110)

Stejnou úlohu ve východní Evropě mělo plnit také Československo. To však nebylo jednotné, klíčové se staly události z roku 1948, které jsou někdy nazývány jako „*Vítězný únor*“. Dva roky po válce se Československu, stejně jako většině západní Evropy, nebývale dařilo a zažívalo vysoký ekonomický růst. Avšak aby tento rozvoj mohl pokračovat, bylo potřeba, aby přišel impuls zvenčí. Jediný, kdo mohl tento impuls poskytnout, byly Spojené státy. Tímto impulsem měl být *Marshallův plán*⁵¹, který byl sepsán roku 1947. V této době byla v Československu omezená demokracie⁵², avšak nejednalo se o ryze totalitní režim (Tajovský 2007, 01:21–25:07). V tehdejší Československu byl primární záměr *Marshallův plán* přijmout, protože sovětští vůdci neprojevali zamítavý postoj vůči tomuto jednání, nicméně k jeho přijetí nakonec nedošlo a Československo bylo nuceno nabídku odmítnout⁵³.

Následky tohoto kroku byly značné. S tímto rozhodnutím nesouhlasili ministři nekomunistických stran a podali demisi, neboť věřili v možnost parlamentního řešení krize a podporu prezidenta Edvarda Beneše. Komunisté tento akt využili k vyhrocení propagandistického tlaku na společnost a k demonstraci síly na stotisícové armádě milicí. Prezident Beneš se obával občanské války, a tak 25. února 1948 demisi přijal a fakticky tak předal moc do rukou KSČ⁵⁴. Odstartovala tak totalitní éra v Československu, která trvala

⁵¹ Plán, se kterým přišel ministr zahraničí USA George C. Marshall (jako první generál dostal v roce 1953 Nobelovu cenu míru). Jeho cílem bylo poskytnutí hospodářské pomoci státům v západní a střední Evropě, především poválečnému Německu. *Marshallův plán* přispěl k hospodářské rekonstrukci západní Evropy, obnovil průmysl, zemědělství a oživil mezinárodní obchod. Spojené státy si tak získaly popularitu a vliv v Evropě. Došlo také k rozdělení Evropy na bohatý západ orientovaný právě k USA a chudý východ vzhlížející k Sovětskému svazu. Jednalo se o prostředek americké politiky zadržování komunismu, což byla nabídka ochrany státům před komunismem (Tajovský 2007, 01:21–06:50).

⁵² V tehdejší Československu se používal také termín lidová demokracie (pozn. autora).

⁵³ Závěrečná jednání o přijetí *Marshallova plánu* jednotlivými zeměmi probíhala v červnu roku 1947 v Paříži. Českoslovenští komunističtí ministři dokonce dostali od Sovětů úkol sabotérů, kteří měli na jednání v Paříži přesvědčit co nejvíce zemí k nepřijetí *Marshallova plánu*. Vedení KSSS však nakonec dospělo k závěru, že by ministři mohli své názory změnit, a proto do Paříže nikdo z tehdejšího Československa neodjel. Ekonomickou a hospodářskou pomoc nám měli poskytnout sami Sověti (Tajovský 2007, 15:30–15:50).

⁵⁴ Prezident Beneš byl nucen abdikovat a novým prezidentem se stal Klement Gottwald a předsedou vlády Antonín Zápotocký. Edvard Beneš 3. září 1948 zemřel (Bednařík 2011, s. 248).

více než čtyřicet let (Končelík 2010, s. 123–125). „Ve dnech 21.–25. února 1948 výrazně pomohla prosazování zájmů komunistů podpora v řadách dělníků a vazba na Revoluční odborové hnutí (ROH), v němž byli organizováni mimo jiné i pracovníci z tiskárenského průmyslu a dalších s médii spojených ekonomických sektorů. Odboráři v papírnách (...) odmítali zajišťovat výrobu nekomunistických periodik. (...) Zaměstnanci z elektrických podniků v Praze vyhrožovali vypnutím elektrického proudu redakcím, které by nesouhlasily s politikou KSČ. Ke čtenářům se tak nemohla bez problémů dostávat periodika, jež by prezentovala jiné názory na politickou krizi.“ (Bednařík 2011, s. 251)

4.1.2 Počátky totality

Předzvěstí událostí, které měly po „*Vítězném únoru*“ následovat, byla smrt jediného nekomunistického ministra Jana Masaryka, který za nevyjasněných okolností 10. března 1948 vypadl z okna (Lejsková 2012).⁵⁵ Komunisté získávali na moci také jinde ve světě. V roce 1949 získali po vítězství Mao Ce-tunga komunisté moc i v Číně⁵⁶ (Davies 2000, s. 1101–1103). Přes deset let tak stála Moskva v čele hnutí, které ovládalo největší a nejlidnatější stát světa. Do tzv. socialistického tábora patřila více než polovina světa⁵⁷.

V Československu zatím probíhaly personální čistky na všech úrovních státní správy organizované akčními výbory Národní fronty⁵⁸. V květnu 1948 byla přijata nová ústava a Československo se po volbách zařadilo k oddaným satelitům Sovětského svazu a vládnoucí KSČ nastolila totalitní režim založený na komunistické ideologii. Vláda byla

⁵⁵ Jak se později ukázalo, nešlo o sebevraždu, ale o vraždu. V zahraniční literatuře je odstranění Jana Masaryka považováno za jeden ze stěžejních impulzů pro vypuknutí tzv. studené války – viz dále (Tajovský 2007, 17:25–18:03).

⁵⁶ „Po vítězství (...) socialistických revolucí nastoupil cestu výstavby socialismu po SSSR a Mongolsku lid Albánie, Bulharska, Československa, Číny, Jugoslávie, Korejské lidově demokratické republiky, Polska, Rumunska, Vietnamské demokratické republiky. Vznikla světová socialistická soustava. V další etapě (...) se do této světové rodiny socialistických států začlenila ještě Kuba.“ (Amort 1972, s. 179)

⁵⁷ „V roce 1949 došlo k definitivnímu rozdělení Německa a Berlína a na území spojeneckých zón USA, Velké Británie a Francie vznikla Spolková republika Německo (...) a v sovětské zóně Německá demokratická republika. Jako vojenská aliance USA a západoevropských zemí bylo v dubnu téhož roku založeno NATO (Organizace Severoatlantické smlouvy).“ (Bednařík 2011, s. 243)

⁵⁸ Po únoru 1948 byla Národní fronta, což bývalo sdružení politických stran, které měly za cíl řídit poválečné Československo, tzv. obrozena. Slučovala již pouze strany ČSSD a KSČ (27. června 1948), ostatní strany byly zbaveny své původní úlohy a staly se pouhými přísluhovači KSČ. Do voleb pak vstupovala jako tzv. Jednotná kandidátka Národní fronty, takže prakticky neexistovala možnost volby, což se ukázalo 30. května 1948 ve volbách poznamenaných zastrahováním a falšováním, kdy se stvrdilo výhradní postavení komunistů (Končelík 2010, s. 131 – 132).

pouhým nástrojem Ústředního výboru KSČ (ÚV KSČ). Následovaly vykonstruované politické procesy proti všem potenciálním odpůrcům, které stihly každého, kdo se zdál být nonkonformní vůči režimu. V médiích byla nastolena maximální kontrola KSČ, aby byli občané izolováni od všech „závadných“ informací (Končelík 2010, s. 131–138). Média tak za svoji činnost neodpovídala veřejnosti, ale pouze představitelům KSČ. V médiích pracovali lidé podle stranické aktivity. Na hospodářské úrovni se zakládala Jednotná zemědělská družstva (JZD) a fungovala kolektivizace. Životní úroveň obyvatel stagnovala⁵⁹.

Vláda Národní fronty uložila ministru informací, aby ihned překročil k revizi všech povolených novin a časopisů. Od března do konce roku 1948 bylo zastaveno vydávání více než 350 časopisů, a povoleno bylo 89 náhradních nebo nových periodik. Byly zakázány všechny noviny a časopisy nekomunistických politických stran a zůstaly jen deníky obrozené Národní fronty. Po sloučení KSČ a ČSSD (Československá strana sociálně demokratická) 27. června 1948 vycházelo z více než tři set týdeníků pouhých dvacet. Počet deníků se pak ze 44 snížil na polovinu, tedy 22. Došlo k čistkám ve Svazu československých novinářů⁶⁰ a inzerce v jednotlivých periodikách byla snížena na minimum (Köpplová 2003, s. 384).

Další úprava legislativy týkající se médií přišla se zákonem č. 184/1950 Sb., o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů. Zákon definoval v § 1 poslání tisku: „Posláním tisku je napomáhat budovatelskému úsilí československého lidu a jeho boji za mír a spolupracovat na jeho výchově k socialismu.“ (Zákon o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů, 1950) Podle tohoto zákona také nemohlo být vydávání periodického tisku předmětem soukromého podnikání.⁶¹

„Na základě politiky ornamentního hledání nepřítele ve vlastních řadách dle sovětského vzoru byli zatýkáni a souzeni i vysocí představitelé KSČ, včetně generálního

⁵⁹ „V lednu 1949 vznikla Rada vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) – hospodářská organizace zemí sovětského bloku. Československo se pod jejím diktátem přeorientovalo na zbrojní výrobu a těžký průmysl. Obchod se zaostalejšími ekonomikami partnerů z RVHP vedl ke ztrátě obchodních kontaktů se Západem a k technologickému zaostávání (Končelík 2010, s. 134).

⁶⁰ Jeho novým úkolem, spolu se Syndikátem českých spisovatelů, bylo odstranit z veřejného života aktivní odpůrce nového režimu a začít budovat oficiálně akceptovanou, prokomunisticky akceptovanou kulturní obec (Bednařík 2011, s. 249–250).

⁶¹ Legislativních dokumentů, které se týkaly úprav v médiích, ať už tištěných nebo axiálních/audiovizuálních vyšlo během let nespočet, avšak předmětem práce není detailní rozbor legislativy. Uvádíme proto pouze ty, o kterých se domníváme, že zásadním způsobem ovlivnily vývoj v médiích, především v těch tištěných.

tajemníka ÚV KSČ Rudolfa Slánského. V procesech během 50. let bylo vyneseno celkem 232 rozsudků smrti a mezi popravenými byli mimo jiné kritik a novinář Závaš Kalandra, politička Milada Horáková nebo generál Heliodor Píka.“ (Bednařík 2011, s. 249)

Mírné uvolnění režimu nastalo po smrti Stalina 5. března 1953 a Gottwalda 14. března 1953, kdy nastal tzv. proces destalinizace. Šlo o odstranění všech rysů, které byly spojeny se Stalinovým kultem osobnosti. V Sovětském svazu se začaly snižovat pravomoci KGB⁶². Zmírnilo se období strachu, avšak větší míra demokratizace nebo liberalizace nenastala. Po Stalinovi nastoupil do čela KSSS Nikita Sergejevič Chruščov⁶³. Za jeho vlády došlo ke sporům o politiku různých cest k socialismu. Jeho chvástivé výroky vůči USA vedly až ke kubánské krizi roku 1963 (viz dále). V říjnu 1964 byl pak při kremelském puči sesazen a poslán na politický odpočinek (Davies 2000, s. 1101–1103). Období vlády Chruščova až do roku 1968 je označováno jako postalinská fáze. Během tohoto období se sovětské satelity propracovávaly k národnímu komunismu. To znamenalo, že každá z bratrských stran si uplatňovala právo určit si svou vlastní cestu k socialismu. KSSS si vyhradila právo zasáhnout silou, pokud by byly výdobytky komunismu ohroženy (Davies 2000, s. 1112).

Za vlády Chruščova vznikla 14. května 1955 Varšavská smlouva⁶⁴. Jednalo se o vojenský pakt armád lidových demokracií. Kritický byl pak rok 1956, kdy Chruščovův projev na XX. sjezdu způsobil velký rozruch v celé východní Evropě⁶⁵. Nepokoj lidu stále rostl. V Poznani bylo v červnu zabito 53 dělníků, když polská armáda začala střílet na demonstranty nesoucí transparenty s nápisy „*Chléb a svobodu*“ a „*Rusové, táhněte domů*“. Mnohem horší výsledek nepokojů byl v Maďarsku v listopadu 1956, kdy vedení tamějších komunistů bylo pod nátlakem lidu nuceno požádat o pomoc Spojené národy a oznámit odchod vojsk Varšavské smlouvy z Maďarska (Davies 2000, s. 1103–1115).

⁶² Celým názvem *Kamiťet gasudárstvěnoj bezopásnosti*, česky pak *Výbor státní bezpečnosti* bylo označení sovětské tajné služby, která současně plnila úkoly špionáže, kontrašpionáže a také tajné policie v Sovětském svazu (Davies 2000, s. 1102).

⁶³ „Temperamentní Chruščov byl ze Stalinových stvůr asi nejméně odpudivý. (...) Měl černou minulost stalinského šéfa na Ukrajině. Gramotnost se ho dotkal až v pozdním věku. Chruščov byl kulturní ignorant nejtvrďšího ražení. Přesto měl jisté drsné kouzlo venkovana. (...) A byly s ním spojovány velké naděje.“ (Davies 2000, s. 1102)

⁶⁴ Vojenský pakt Varšavská smlouva vznikl jako protiváha nejen vojenského, ale také mocenského vlivu NATO (Bednařík 2011, s. 243).

⁶⁵ „Bratrské strany se musely vyrovnat se Stalinovými zločiny. Například polská delegace, která vyzradila průběh sjezdu západnímu tisku, se dozvěděla, že celé vedení předválečného polského komunistického hnutí bylo zavražděno na základě falešných obvinění.“ (Davies 2000, s. 1113)

Dva dny na to, 4. listopadu dorazila do Budapešti sovětská vojska, která násilně potlačila demonstrace. Toto povstání poznamenalo pověst Sovětů a zvýšilo napětí Studené války⁶⁶.

V Československu zatím roku 1953 proběhla měnová reforma, která připravila většinu obyvatel o celoživotní úspory a definitivně smazala rozdíly ve společnosti⁶⁷. Důsledkem toho byly první demonstrace. Maďarské události (viz výše) však zcela pohřbily naděje na změnu. Po té nevolal ani dílčí tiskový zákon z 20. prosince 1950 (Končelík 2010, s. 135–173), který vyhlásil, že posláním tisku je napomáhat budovatelskému úsilí československého lidu a spolupracovat na jeho výchově k socialismu a zakázal jakékoliv soukromé podnikání v tisku. Systém řízení a kontroly médií byl tak zcela totalitní. Roku 1953 začala vysílat televize, avšak většímu vlivu se těšila až na konci 50. let.

4.1.3 První etapa vývoje (1960–1967)⁶⁸

Toto období bylo ve znamení vyhocených okamžiků Studené války⁶⁹. Za jeden z nejsledovanějších symbolů Studené války je považován „závod o dobytí vesmíru“⁷⁰ (Bednařík 2011, s. 278). Nešlo ale pouze o soupeření na poli technologie, především Kubánská krize⁷¹ byla symbolem obrovské hrozby studené války pro celý svět. Stejně jako

⁶⁶ Jedná se o konflikt (1947–1991) mezi východním blokem reprezentovaným především Sovětským svazem a Západem, jehož hlavním zástupcem byly Spojené státy. Nejednalo se o přímou válečnou konfrontaci, ale spíše o závody ve zbrojení, špionáž, soutěžení ve sportu a budování vojenských koalic. Do konfliktu zasáhlo také několik zástupných válek, ve kterých SSSR a USA figurovaly spíše ve formě dodavatelů zbraní než jako přímí účastníci bojů (Davies 2000, s. 1120–1129). Takovými válkami byla například Korejská válka nebo válka ve Vietnamu. Od padesátých let hrozila celému světu jaderná válka.

⁶⁷ „Výměna peněz probíhala v limitu do 300 korun v poměru 5:1 a pro zbytek v poměru 50:1. Všechny formy protestů proti měnové reformě režim potlačil.“ (Bednařík 2011, s. 249)

⁶⁸ Z hlediska historického vývoje by se mohlo zdát vhodnější považovat za první etapu období v letech 1948 – 1967, avšak jak se dozvíme později v kapitolách věnovaných mistrovstvím světa, z hlediska vývoje ledního hokeje by bylo toto rozdělení chybné. Za mezník vymezení první etapy tedy budeme pokládat vznik Československé socialistické republiky.

⁶⁹ V nepolitických kruzích, nebo spíše v propojení politiky a nonkonformního životního stylu jsou pak šedesátá léta především ve znamení hnutí hippies, které značným způsobem ovlivnilo dění na západu, především pak v USA. Do východního bloku se toto hnutí dostalo často jako symbol vzdoru a odkaz k západu (Bednařík 2011, s. 277).

⁷⁰ Na počátku vyhráli Sověti, kterým se podařilo 12. dubna 1961 vyslat do vesmíru prvního člověka – Jurije Gagarina. Tento krok byl ovšem jen polovičním vítězstvím, neboť té nejvyšší mety dosáhli astronauti USA, když 21. července 1969 přistála na Měsíci americká kosmická loď Apollo 11 (Bednařík 2011, s. 280).

⁷¹ Kubánská, nebo též Karibská krize byla událost z října 1962, kdy americké letecké snímky odhalily přítomnost sovětských raket na odpalovacích rampách na Kubě pouhých 150 kilometrů od Floridy. Celý týden byla jaderná válka na spadnutí. Pak byly sovětské rakety staženy. USA na oplátku stáhly vlastní rakety

i v předchozích letech panoval totalitní režim, o čemž svědčí například utajování lidových vzpour, které zpravidla bývaly velmi krvavě potlačeny, jako např. vzpoura z roku 1962 v Novočerkasku. Po odchodu Chruščova do politického důchodu nastoupil v říjnu 1964 do čela KSSS Leonid Iljič Brežněv, který řídil Sovětskou komunistickou stranu až do listopadu 1982 (Davies 2000, s. 1104–1117). Brežněv pochopil, že odstranění nátlaku a lži by výrazně narušilo kostru Sovětského svazu, a tak v nastolených pořádcích pokračoval.

Rok 1960 byl pro tehdejší Československou republiku zlomový, 11. července byla přejmenována na Československou socialistickou republiku (ČSSR). Formální zdání demokracie tak bylo potlačeno i v samotném názvu země, který byl odteď přímým odkazem k nadvládě Sovětů. Prezidentu Antonínu Novotnému⁷² se navzdory velké hospodářské krizi podařilo spolu se spolupracovníky KSČ prosadit novou ústavu a kodifikovat vedoucí úlohu KSČ ve státě⁷³ (Končelík 2010, s. 136–39). Jisté uvolnění ale nastalo⁷⁴. V rámci amnestie prezidenta republiky byla v květnu 1960 např. propuštěna většina politických vězňů.

Přetrvávající chronické hospodářské potíže v celém východním bloku vedly k tomu, že se třetí pětiletka⁷⁵ na období 1961–1965 zcela zhroutila. Zvolení Alexandra Dubčeka do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ roku 1963 slibovalo jisté uvolnění ideologického konceptu a možné uvolnění situace v médiích, přestože stále fungovalo HSTD⁷⁶ a ideologická komise sekretariátu ÚV KSČ (Končelík 2010, s. 136–141). Stále, až do roku 1964 platila cenzura poštovních zásilek, jako požadavek Státní bezpečnosti (StB). Mezi médii měl výsadní postavení deník *Rudé právo* vydávaný KSČ (viz výše).

„Do druhé poloviny 60. let vstupovala československá společnost se zásadní zkušeností s dosavadní politikou, s dědictvím polovičatě a neupřímně prováděných rehabilitací politických zločinů z 50. let, s nazrálým a dlouhodobě z české strany přehlíženým problémem slovenské politické autonomie, ale také s nově obrozenou vírou

z Turecka a opustily od plánované invaze na Kubu. V roce 1963 pak bylo zakázáno zkoušet jaderné střely v atmosféře (Davies 2000, s. 1124–1125).

⁷² Ve funkci od roku 1957 nahradil Antonína Zápotockého (pozn. autora).

⁷³ srov. Ústava Československé socialistické republiky, 1960.

⁷⁴ O změně některých pořádků vypovídá také fakt, že ÚV KSČ v roce 1961 rozhodl o odstranění Stalinova pomníku v Praze na Letné (Bednařík 2011, s. 285).

⁷⁵ Pětiletka, nebo také pětiletý plán byla základní ekonomická koncepce, kterou prosazoval Sovětský svaz na celém svém území, ale také ve svých satelitech Východního bloku.

⁷⁶ *Hlavní správa tiskového dohledu*, která vznikla tajným usnesením vlády ze dne 22. dubna 1953. HSTD operovala v režimu předběžné cenzury. V každé redakci byl přítomen také cenzor. V této podobě pracoval tiskový dohled až do vydání nového tiskového zákona z roku 1966 (Končelík 2010, s. 139).

v možnost změny.“ (Končelík 2010, s. 136) S příchodem nového tiskového zákona z 1966 byla HSTD přejmenována na Ústřední publikační správu (ÚPS). Doposud tajená cenzurní organizace se s novým zákonem stala příznaným orgánem, jehož rozhodnutí mohla být napadena a následně také řešena soudní cestou. ÚPS také směla pouze upozorňovat na politicky nevyhovující materiály⁷⁷ (Končelík 2010, s. 139–143). Přestože byla cenzura legalizována, znamenalo to jisté uvolnění, neboť mohla být soudně napadena. Mediální organizace také příkazy ÚPS mnohdy ignorovaly. Opravdové změny ve společnosti a uvolňování nastolených pořádků přišlo až o pár let později (Bednařík 2011, s. 285).⁷⁸ I tak do naší společnosti proniklo jisté „západní“ myšlení a šedesátá léta přinesla postupné posílení kulturních kontaktů se Západem. V žádném případě se nejednalo o otevření hranic, nebo svobodné a volné cestování.

Během šedesátých let se začala objevovat periodika, která by se v období nástupu režimu nemohla objevovat. Především se jednalo o časopisy a periodika pro různorodé skupiny čtenářů (Bednařík 2011, s. 290–304).⁷⁹ Přálo se také vzdělávání novinářů – 1960 bylo v Praze založeno první samostatné univerzitní pracoviště zaměřené také na vzdělávání budoucích novinářů nazvané Institut osvěty a novinářství (ION). Další možnosti pro studium žurnalistiky následovaly.

4.1.4 Druhá etapa vývoje (1968–1969)

Období destalinizace nezasáhlo všechny státy Sovětského bloku ve stejnou dobu. Československo se tohoto procesu dočkalo až v roce 1968. Vláda Antonína Novotného, generálního tajemníka od Gottwaldovy smrti v roce 1953, nevěnovala žádnou pozornost politickému uvolnění v Polsku na straně jedné, ani hospodářským reformám na straně druhé. Novotného nakonec svrhla koalice Slováků v politbyru⁸⁰, kteří byli nespokojeni s nadvládou Čechů. Novým tajemníkem ÚV KSČ byl 5. ledna 1968 zvolen Alexander Dubček, který vyhlásil „socialismus s lidskou tváří“. Tímto krokem začíná tzv. *Pražské*

⁷⁷ Srov. Zákon o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích, 1966.

⁷⁸ Srov. Köpplová 2003, s. 403–405.

⁷⁹ V roce 1964 byl např. obnoven časopis *My*, který byl kulturně politickým časopisem Československého svazu mládeže. Nově pak vycházel např. dvouměsíčník pro literaturu, umění a kritiku *Orientace*, nebo měsíčník *Impuls*. Vycházely ale také další tituly, ať už obnovené nebo nově založené (Bednařík 2011, s. 293–295).

⁸⁰ Nejužší vedení komunistických politických stran (pozn. autora).

*jaro*⁸¹ (Davies 2000, s. 1116–1117). Dubček a jeho tým plánovali zavedení reformy shora. Už v prvních fázích zrušili cenzuru a očekávání změny byla velká.

„Cílem reformních snah bylo napravit ekonomické, společenské i politické deformace, které s sebou přineslo první dvacetiletí komunistické vlády. Tento proces obrody a ozdravení podporovala velká většina společnosti a byl založen i na reformní vůli samotné KSČ. Reformní křídlo KSČ však nebylo dostatečně silné, aby své stranické protivníky odstavilo od moci obvyklými kabinetními prostředky tehdejší politiky, a proto hledalo podporu i mimo stranu. Zřejmě v tomto čase se zrodilo neformální spojení mezi Dubčekovým vedením a novináři. (...) Dubček potřeboval novináře, aby mu pomohli oslovit veřejnost – a tu si příjemným uvolněným vystupováním a otevřeností skutečně získal.“ (Končelík 2010, s. 181) Dubček se také vyjadřoval pro podporu svobody slova, neboť se spolu se svými proreformními kolegy domníval, že svobodnější média pro ně neznamenaají hrozbu. Proti demokratizaci novinářské práce se zásadně nestavěli ani odpůrci reformy. Na přelomu března a února došli představitelé KSČ ke konsensu, že současný systém kontroly médií škodí, a tak 4. března 1968 bylo rozhodnuto, že cenzura má být až následná (Končelík 2010, s. 181–183).⁸² Mediální tlak se projevoval v mnoha směrech. Zásadní vliv měl např. na rezignaci Antonína Novotného na funkci prezidenta republiky, do které byl 30. března 1968 zvolen Ludvík Svoboda. Také byla jmenována nová vláda v čele s Oldřichem Černíkem.

Politickým plánem nového vedení se stal *Akční program KSČ* z 5. dubna 1968. V jeho rámci se počítalo s vedoucí úlohou KSČ, která však již nadále neměla být pojímána pouze mocensky. Dubček se v podstatě snažil o formulaci marxisticko-leninských principů humanistického socialismu – „socialismus s lidskou tváří“ (viz dále). Přijetí *Akčního programu* znamenalo dočasné ideové a politické vítězství reformních komunistů (Hampel 2008, s. 175–177). „Socialismus s lidskou tváří spočíval podle tohoto programu v rozvoji socialistické demokracie, v nově uvažované vedoucí úloze KSČ, v ekonomické reformě a duchovní svobodě ve vědě, školství a kultuře. Přitom mělo být zachováno spojení se Sovětským svazem a s ostatními socialistickými zeměmi. Nově formulovaný program také uváděl, že vláda má samostatně vládnout a parlament se má stát nejvyšším zákonodárným a kontrolním orgánem apod. Zásadního významu je však skutečnost, že se jednalo o vůbec

⁸¹ Některé zdroje udávají za počátek Pražského jara již prosincové planetární zasedání ÚV KSČ z roku 1967, avšak ve většině odborné literatury se uvádí právě Dubčekovo zvolení (srov. Končelík 2010, Bednařík 2011).

⁸² O kontrolu médií se i nadále staralo ministerstvo kultury. Samotní novináři ji však už začátkem roku, tedy ještě před 4. březnem nerespektovali (Bednařík 2011, s. 308).

první pokus o komplexní projekt reformy socialismu sovětského typu, tedy celého tehdejšího politického, ale také ekonomického a kulturního systému. (...) Sama KSČ by měla projít vnitřní demokratizací. Akční program však ještě nepočítal s přijetím takového volebního zákona, který by umožňoval svobodné volby.“ (Hampl 2008, s. 177)

Je pravdou, že z dnešního pohledu se požadavky *Akčního programu KSČ* jeví jako málo radikální, ale pokud zohledníme situaci v zemích Sovětského bloku, jednalo se o kroky velmi odvážné (Hampl (2008, s. 173). Zákon č. 84/1968 Sb. z 26. června 1968 ukončil cenzuru, což byl naprosto nevídaný krok. V § 17 zákon stanovil: „(1) Cenzura je nepřípustná. (2) Cenzurou se rozumějí jakékoliv zásahy státních orgánů proti svobodě slova a obrazu a jejich šíření hromadnými informačními prostředky. Tím není dotčena pravomoc prokurátora a soudu.“ (Zákon, kterým se mění zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích, 1968) Tento zákon nabyl účinnosti k 26. 6. 1968.⁸³

V období *Pražského jara* se objevily také okamžiky, kdy reformní představitelé, zvláště ti nejvyšší, projeví značné kolísání v prostoru mezi dogmatismem a demokratismem. Takovou zkouškou jejich reformismu byl manifest *Dva tisíce slov*⁸⁴ (Gímeš 2008, s. 156–157), kdy většina členů produbčekovského vedení dlouho nechápala, že zmíněný manifest je objektivním vyjádřením jejich podpory.

„Československý experiment se proti přesile udržel sotva sedm měsíců. Zprvu se zdálo, že bude možné dosáhnout kompromisu. Sovětští soudruzi vyjádřili své obavy z údajných excesů, jako byla například svoboda sdělovacích prostředků. Československá vláda potvrdila svou oddanost socialismu.“ (Davies 2000, s. 1117) Přesto však za úsvitu 21. srpna 1968 proudilo půl milionu vojáků ze všech zemí Varšavské smlouvy kromě Rumunska bez varování zpět do Československa. Vpád vojsk Varšavské smlouvy ukončil reformní společenský experiment nazvaný *Pražské jaro*. Česká a slovenská veřejnost

⁸³ Zákon byl zrušen až k 14. 3. 2000 a to zákonem č. 46/2000 Sb. (Köpplová 2003, s. 408).

⁸⁴ Celým názvem *Dva tisíce slov, které patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, umělcům a všem* byl manifest sepsaný Ludvíkem Vaculíkem, který vznikl na podnět pracovníků Akademie věd Československa. Šlo o aktivizaci československé veřejnosti proti stále zjevnému tlaku sovětského vedení proti reformním změnám v zemi. Text manifestu byl zveřejněn 27. června 1968 v *Literárních listech* a celostátních denících *Práce*, *Mladá fronta* a *Zemědělské noviny*, tedy den poté, kdy byla 26. června 1968 (viz výše) dočasně zrušena cenzura. Pod manifest se podepsalo více než sto tisíc lidí (Gímeš 2008, s. 157).

vzdorovala a statečně se stavěla proti vojenské převaze okupačních sil.⁸⁵ Vypjatost situace vedla ke střetům s invazními jednotkami. Přestože potlačení nebylo tak krvavé jako v Maďarsku (viz výše), tak měla okupace na svědomí 108 mrtvých, na 500 těžce a stovky dalších lehce zraněných (Bárta 2012, s. 22–23).

Na začátku roku 1969 se ukázalo, že Dubčekovo vedení se vzdalo podpory občanů, takže nakonec stálo proti Moskvě a jejím domácím přísluhovačům samo. K rozhodnému útoku proti Dubčekovi poskytly záminku demonstrace v březnu 1969 po vítězství československých hokejistů nad hokejisty Sovětského svazu na mistrovství světa.⁸⁶ Na zasedání ÚV KSČ 17. dubna 1969 byl Alexander Dubček odstraněn z funkce (Otáhal 1994, s. 12–19) a na jeho místo byl dosazen Gustáv Husák. Husákovo vedení nemělo ve společnosti oporu a své pozice si upevňovalo pouze násilím. Své politické odpůrce pak neporáželi politickými, ale pouze administrativními a mocenskými prostředky.

Pro naši práci je z celého období *Pražského jara* nejdůležitější fakt, že Československo zažilo období svobody slova, což se znatelně podepsalo na podobě tisku. Cenzura byla zrušena 26. června 1968 (viz výše), avšak již 26. srpna 1968 byl podepsán *Moskevský protokol*, který obsahoval pasáž zavazující vedení KSČ k „ovládnutí sdělovacích prostředků“ pomocí nových zákonů a opatření, jakož i personálními změnami „ve vedení tisku, rozhlasu a televize“. Omezování svobody slova se pak rychle převádělo do praxe. 13. září 1968 vyšel zákon o přechodných opatřeních v oblasti médií. Zákon zřídil jako orgány státní správy *Úřad pro tisk a informace (ÚTI)*, který měl za úkol především kontrolu tisku.⁸⁷ Ve znění zákona č. 84/1968 Sb.⁸⁸ byla obnovena cenzura, nikoliv s preventivními zásahy, ale s dodatečným postihem (Köpplová 2003, s. 408–410). Primárním cílem okupantů byl rozhlas a televize, které byly v té době nejvlivnějšími médii. Tisk měl zatím ještě nějakou volnost. Ovšem pouze do tzv. hokejových událostí (viz dále), po kterých byla obnovena nesvoboda, a začalo období tzv. normalizace⁸⁹.

⁸⁵ Proti ozbrojeným zásahům se 18. listopadu 1968 postavili studenti a vyhlásili třídní stávkou. Studenti však neuspěli a jejich snažení došlo až do krajních mezí, když se 19. 1. 1969 upálil Jan Palach (Otáhal 1994, s. 12–13). Jeho pohřeb byl sice manifestací, ale vedení KSČ neovlivnil.

⁸⁶ Událostem, které přímo souvisely s utkáním hokejových reprezentací, se věnujeme v kapitole o hokejových mistrovstvích (viz kapitola „Mistrovství světa 1969 ve Stockholmu – Švédsko“).

⁸⁷ Srov. *Zákon o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků*, 1968.

⁸⁸ Viz. *Zákon, kterým se mění zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích*.

⁸⁹ Termín normalizace pochází z výše zmíněného Moskevského protokolu, který byl podepsán 27. srpna 1968. Tomuto termínu se budeme podrobněji věnovat v následující kapitole.

4.1.5 Třetí etapa vývoje (1969–1989)

Poslední etapa vývoje Československé socialistické republiky byla silně ovlivněna rozprášením posledních zbytků *Pražského jara* a tzv. hokejové krize⁹⁰. Za počátek normalizace lze považovat 17. duben 1969, kdy Gustáv Husák nahradil ve funkci prvního tajemníka KSČ Alexandra Dubčeka (Končelík 2010, s. 203–204). „Jakmile si nové vedení v čele s G. Husákem upevnilo pozice v centru, zaměřilo svou pozornost na komunistickou stranu, která představovala základní a nejdůležitější nástroj obnovy neostalinismu. Plenární zasedání ústředního výboru KSČ v lednu 1970 přijalo „Dopis ÚV KSČ všem základním organizacím a členům strany k výměně členských legitimací KSČ“⁹¹, který zahájil prověrky, jejichž cílem byla očista KSČ od všech „nepřátelských, revizionistických a pravicových živlů“, obnovení jednoty strany na základě marxismu-leninismu, obnovení a upevnění vedoucí role strany a její akceschopnosti a revoluční bojovnosti. (...) Po únorových čistkách v roce 1948 představovaly druhou největší poválečnou akci politické pomsty a postihly na půl milionu členů.“ (Otáhal 1994, s. 19)

Cílem prověrek bylo vybudovat bezideový konglomerát, který by spojovala jen poslušnost a schopnost plnit funkci spolehlivého příjemce instrukcí a direktiv. Komunistická strana se tak stala organizací stranické elity zúženou na politiku „pro sebe“ a „za sebe“ a tím stojící nad masou jako zdroj politického přikazování a násilí opřené pouze o „falešnou ideologii“. Takováto přeměna KSČ byla prvním a nejdůležitějším krokem tzv. normalizace (Otáhal 1994, s. 19–21), která byla aktem obnovení pořádku. Vedení KSČ přestalo být podporováno nejen obyvateli, ale také vlastními členy a jeho moc byla zcela závislá na sovětském vedení KSSS. V KSČ nevzniklo až do listopadu 1989 vážnější reformní hnutí, které by se pokusilo o změnu normalizační politiky (viz dále).

⁹⁰ Termín hokejová krize jsme převzali z knihy *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení* (Bárta 2012, s. 22).

⁹¹ Dopis byl publikován v *Rudém právu* 3. února 1970. V tomto dokumentu byla instrukce k stranickým prověrkám poprvé zasazena do ideologicky ukotvené analýzy „krizového vývoje“, který byl rozpracován detailněji v dokumentu *Poučení z krizového vývoje*, který schválilo plenární zasedání ÚV KSČ 11. prosince 1970. „Konečný vznik *Poučení* výrazně ovlivnil též přímý tlak Sovětů, kteří měli mimořádný zájem na ideologickém zdůvodnění pobytu sovětských vojsk na území Československa. Přijetí textu *Poučení* se stalo výrazem kompromisu mezi Husákovým křídlem v KSČ a radikálnější prosovětskou skupinou, reprezentovanou Vasilem Biľakem. Ještě radikálnější seskupení tzv. ultralevých usilovalo dokonce o politické procesy ve stylu padesátých let, jejichž obětí se měli stát hlavní představitelé „socialismu s lidskou tvářič“. (...)Text *Poučení* byl v období tzv. normalizace šířen masově. Ve velkém nákladu vyšel na sklonku roku 1970 jako příloha stranického deníku *Rudé právo*, v roce 1971 jej jako samostatnou brožuru ve vysokém nákladu vydalo Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ.“ (Poučení z krizového vývoje 2008)

Po roce 1970 se objevovaly různé frakce⁹² „odboje“, které se snažily změnit nastalou situaci, avšak jejich výsledky byly po přijetí *Poučení z krizového vývoje* bez výsledku. Naopak politické procesy s několika desítkami odpůrců v létě 1972 upevňovaly stávající status quo. Opětovné uzavření hranic a přísně regulované cestování po intervenci vojsk Varšavské smlouvy podnítilo obyvatele k nákupu chat a rekreačních zařízení⁹³ (Končelík 2010, s. 203–206). V tomto stavu přežívali lidé ve státě až do roku 1975, kdy se konala celoevropská konference o bezpečnosti a spolupráci v Helsinkách.⁹⁴

„Mnoho lidí závěrečný dokument helsinské konference kritizovalo a označovalo za kapitulaci před sovětským zábořem východní Evropy. Dokument však zároveň oficiálně podpořil činnost politického disentu v celém sovětském bloku. V Polsku dodal první povzbuzení KOR⁹⁵, předchůdci Solidarity, v Československu skupině kolem Charty 77, kterou vedl Václav Havel.“ (Davies 2000, s. 1127) V této době se zvolna rodila alternativní veřejná sféra, v počátcích především na poli kulturním. Vedení KSČ však nemohlo nechat tyto umělce volně působit, a proto bylo nuceno opět násilně zasáhnout. Již v roce 1973 byl odsouzen jeden z teoretiků undergroundu Ivan Martin Jirous⁹⁶ na deset měsíců pro výtržnictví. Následovaly procesy v Plzni v prosinci 1975 a v září 1976 v Praze, kde před soudem stanuli členové nejznámější undergroundové kapely tehdejší doby *Plastic People of the Universe*. Mocenské zásahy a soudní postihy těchto hudebníků přeměnily celou akci v politickou záležitost (Otáhal 1994, s. 35–36). Perzekuce členů hudebního undergroundu dala podnět k jakémusi sjednocení opozičních proudů. Tyto represe se staly rozhodujícím impulzem pro založení občanské iniciativy Charta 77, jejíž úvodní provolání se odvolávalo na závěry helsinské konference (Bednařík 2011, s. 323–325). Čím více se režim snažil tvrdě zasahovat proti signatářům, tím více se o tuto iniciativu zajímal Západ. Přestože byl domácí ohlas z počátku slabý⁹⁷, sehrála Charta 77 podstatnou roli při formování opozice v zemi.⁹⁸

⁹² Např. *Revoluční hnutí – Jan Palach* nebo *Komunisté v opozici*, které se snažily bojovat především pomocí letáků (Otáhal 1994, s. 25–26).

⁹³ Možnost dovolit si koupit nemovitost vyvolávala v lidech pocit ekonomického růstu, což byl jeden z důvodů, proč se lidé proti režimu tolik nebouřili. Hlavním důvodem byl však strach, který byl neustálými prověrkami a čistkami přizíván (Otáhal 1994, s. 28–29).

⁹⁴ „Závěrečné dohody konference, které deklarovaly zásadu respektování lidských práv a základních svobod včetně svobody smýšlení, svědomí, náboženství a přesvědčení, se totiž zavázalo svým podpisem dodržovat i Československo.“ (Končelík 2010, s. 206)

⁹⁵ Celým názvem Komitet Obrony Robotników (Výbor ochrany dělníků) (pozn. autora).

⁹⁶ Jirous byl během období normalizace vězněn celkem pětkrát.

⁹⁷ Do listopadu 1989 se k Chartě připojilo méně než dva tisíce občanů (Otáhal 1994, s. 46).

Mezníkem ve vývoji zemí východního bloku je nástup Michaila Sergejeviče Gorbačova k moci v Sovětském svazu roku 1985. Každý dosavadní pokus o reformu totalitního režimu v tomto bloku byl násilně potlačen. Gorbačov si však jako program zvolil přestavbu společnosti, její demokratizaci a větší otevřenost vůči světu (Otáhal 1994, s. 49–60). Jasně se vymezil vůči Brežněvově doktríně a v prosinci 1988 otevřeně prohlásil, že učiní opatření, která vyloučí použití násilí vůči jiným.

Výměny v čele komunistické strany se dočkalo také Československo, kde koncem roku 1987 vystřídal Gustáva Husáka ve funkci generálního tajemníka ÚV KSČ Miloš Jakeš. Degenerace režimu však pokračovala dále. Společnost vycítila jeho slabost a vládnoucí garnituru příliš nerespektovala. V lednu 1989 si opozice a nezávislé občanské iniciativy chtěly připomenout dvacáté výročí upálení Jana Palacha, avšak režim proti této akci tvrdě zakročil, což vyvolalo sérii demonstrací během tzv. Palachova týdne – největší od roku 1969. Bez ohledu na brutalitu a zatýkání ze stran policie se jich účastnily tisíce lidí. V červnu opozice zveřejnila petici *Několik vět*⁹⁹ (Končelík 2010, s. 207–208), v níž žádala propuštění politických vězňů i svobodu shromažďování a projevu. Do podzimu ji podepsalo na čtyřicet tisíc lidí. Režim šel ke svému konci.

Konec komunistické diktatury na území Československa znamenala *Sametová revoluce*. Jedná se o období změn v Československé socialistické republice v období od 17. listopadu do 29. prosince 1989, které vedlo k pádu komunistického režimu.¹⁰⁰ Komunisté se ještě snažili udržet u moci a 3. prosince jmenoval Gustáv Husák vládu Ladislava Adamce, kterou však již nikdo nerespektoval, a tak byl 10. prosince nucen Husák jmenovat novou vládu, která poprvé od února 1948 nebyla čistě komunistická.

⁹⁸ Hlavním autorem textu byl Václav Havel spolu se Zdeňkem Mlynářem a Pavlem Kohoutem, který vymyslel název. Charta jasně vymezila metody a prostředky, jak dosáhnout svého cíle. Neusilovala o politické a společenské reformy, ale chtěla formou konstruktivního dialogu s politickou a státní mocí upozorňovat na konkrétní porušování lidských práv a působit jako prostředník při řešení případných konfliktních situací (Otáhal 1994, s. 38–39).

⁹⁹ Petice *Několik vět* byl dokument vypracovaný Chartou 77. Dokument byl zveřejněn 26. června 1989. Tato petice žádala propuštění politických vězňů, svobodnou činnost sdělovacích prostředků a nezávislých iniciativ dále veřejné diskuse o všech otázkách dějin, politiky a významných investičních akcích. Proti petici byla ovšem zahájena pomlouvačná kampaň, opět se hovořilo o "pamfletu", avšak na rozdíl od kampaně proti Chartě 77 již naprosto bez žádoucího efektu (Petice *Několik vět* (text), 1999).

¹⁰⁰ Sametová je označována pro svůj nenásilný charakter, kdy k převzetí boje nebylo nutné použít násilí nebo ozbrojeného boje. Výjimkou jsou události ze 17. listopadu, kdy byli studenti napadeni veřejnou bezpečností.

Následoval pád „železné opony“¹⁰¹ a konec nadvlády komunistů byl 29. prosince 1989, kdy byl prezidentem jednomyslně zvolen, i komunistickými poslanci, Václav Havel – po 41 letech první nekomunistický prezident (Otáhal 1994, s. 89–119). Následovalo ještě mnoho změn, ty však nejsou pro naši práci důležité, a proto se spokojíme s tím, že padl komunistický režim a 29. března 1990 vznikla Česko-slovenská federativní republika.

Rozpad Východního bloku a ukončení nadvlády komunistické ideologie předznamenal pád Berlínské zdi 9. listopadu 1989. Následovaly události v tehdejší Československu. Absolutním koncem studené války byl rozpad Sovětského svazu po téměř sedmdesáti letech 26. prosince 1991. Nástupnickým státem se 17. března 1991 stalo Rusko, jehož prezidentem se stal Boris Jelcin (Davies 2000, s. 1123–1129).

Mediální systém v době normalizace pracoval se systémem následné kontroly, což se z pohledu moci ukázalo jako efektivnější způsob nežli klasická předběžná cenzura. Pracoval totiž s přísnou autocenzurou. Změna přišla na počátku 80. let se zákonem č. 180/1980, který zřizoval Federální úřad pro tisk a informace (FÚTI).¹⁰² Úřad byl podřízen vládě a stranicky jej řídil ÚV KSČ (Končelík 2010, s. 208–217). Veškerý mediální provoz byl tedy ať již přímo nebo zprostředkovaně řízen ÚV KSČ. S tím souvisí také personální čistky v redakcích, které především na počátku období normalizace byly na denním pořádku. Stejně jako většina oblastí byla i mediální sféra poznamenána zastaráváním technologií.

4.1.6 Lední hokej

Záměrem této kapitoly je ukázat, zvláštnost ledního hokeje, jako sportu, který si velmi rychle získal oblibu nejen u sportovců, ale především u diváků. Tento krátký exkurz do historie ledního hokeje a jeho vývoje nám má pomoci pochopit proč tato hra získala tak velký význam v českých dějinách. Zároveň si klademe za cíl ukázat vliv ledního hokeje na historicko-společenský kontext. Poukázat na fakt, že sport a především lední hokej nebyl jen o soupeření na kluzištích.

¹⁰¹ Železná opona je označení pro neprostupnou hranici mezi Západem a Východem v době studené války. Hranice opony byla na západní hranici SSSR, NDR, Československa, Maďarska a Jugoslávie a také na jižní hranici Albánie, Jugoslávie a Bulharska.

¹⁰² FÚTI uděloval např. oprávnění organizacím, které mohly rozšiřovat vydavatelům periodický tisk (Zákon o zřízení Federálního úřadu pro tisk a informace, 1980).

Za kolébku ledního hokeje je považována Kanada, konkrétně města Montreal a Kingston, kde se, na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 19. století, tento sport zrodil. Zpočátku se hrálo na přírodním ledě, s míčkem a bez pevných pravidel. Ani hokejka neměla dnešní tvar, ale jednalo se spíše o zakřivenou hůl. První pravidla hry¹⁰³ byla vydána roku 1879 (Sommer 2003, s. 226), což bylo v době, kdy se hokej začal prosazovat na kanadských a amerických vysokých školách, odkud se šířil do Evropy.

Roku 1908 vzniklo Mezinárodní ústředí ledního hokeje (LIGH), které podchytilo první soutěže. Téhož roku byl také založen Československý hockeyový svaz. V Evropě se od osmdesátých let do této doby praktikoval bandy hokej¹⁰⁴. Od sezóny 1908/1909 se začal praktikovat kanadský způsob hokeje. První mistrovství Evropy v kanadské podobě sportu se konalo v roce 1911 v Berlíně, kde hráči pod hlavičkou Čech získali první místo. Do programu olympijských her se lední hokej paradoxně dostal při letních soutěžích roku 1920¹⁰⁵, nicméně trvalou součástí zimních soutěží se stal na Týdnu zimních sportů¹⁰⁶ roku 1924. Do roku 1921 byly obě podoby hokeje sdruženy pod stejný svaz¹⁰⁷, avšak od tohoto roku došlo k rozdělení obou podob a vytvoření Československého svazu ledního hokeje (Sommer 2003, s. 226–229). Podoba hřiště a hrací doba na třikrát dvacet minut platí v ledním hokeji až od roku 1946, kdy se také ustálil počet hráčů na ledě na dnešních 5+1¹⁰⁸.

Tradice mistrovství světa, podobná dnešnímu modelu vzniká ještě o pár let později. První mistrovství světa v ledním hokeji, které se nekonalo v rámci olympijských her, bylo odehráno roku 1930. Ve francouzském Chamonix se konal první samostatný mezinárodní turnaj v ledním hokeji, kterého se účastnila celosvětová špička. Započala tak dlouhodobá tradice, která vyjma let 1940–1946¹⁰⁹ přetrvala až dodnes (Jenšík 2001, s. 70–77). Českoslovenští hokejisté vyhráli svůj první světový šampionát v roce 1947 na domácím hřišti v Praze (Gut 1998, s. 33).

¹⁰³ Pravidla vycházela z prvků tehdy již tradičních her, jako byly ragby, lacross nebo pozemní hokej.

¹⁰⁴ „Bandy nebo „bandy hokej“ je zimní sport, který se obvykle hraje na venkovním ledovém hřišti. (...) Dva týmy po 11 hráčích hrají dvakrát 45 minut a cílem hry je dopravit malý míček do branky soupeře. Hráči jsou vybaveni bruslemi a zakřivenými holemi.“ (Stubbs 2009, s. 150)

¹⁰⁵ Turnaj v rámci olympijských her v roce 1920 je také považován za první mistrovství světa v ledním hokeji. Jednalo se o první mezinárodní setkání na světové úrovni.

¹⁰⁶ První oficiální zimní olympijské hry v Chamonix.

¹⁰⁷ Srov. Gut 2008, s. 6–17.

¹⁰⁸ 5+1 značí pět hráčů v poli, tedy obránců a útočníků, plus brankář.

¹⁰⁹ Světový šampionát se nekonal z důvodu probíhající druhé světové války.

4.1.6.1 Hokej jako politický boj

Nejen v českém prostředí, jak se budeme v práci snažit ukázat, ale také ve světě nebyl v historii hokej na mezinárodní úrovni pouze prostředkem ke sportovnímu střetnutí dvou týmů z různých zemí. Jednalo se o nástroj, jak ukázat nejen sportovní, ale také politickou, či jakoukoliv převahu nad jiným národem. Typickým příkladem byla střetnutí mezi hokejisty SSSR a Kanady.¹¹⁰ Vyjma čtyř výše zmíněných mistrovství světa a Evropy v ledním hokeji došlo ještě k několika dalším zajímavým událostem v historii hokeje, jejichž zmínění považujeme za důležité v souvislosti s celkovým uchopením tématu.

První z námi zmíněných událostí se stala roku 1950 v tehdejší Československu. „Světový šampionát se konal v Londýně, československá výprava už byla (...) na letišti v Ruzyni, ale do města nad Temží neodletěla. O tom, že zůstane doma, se definitivně rozhodlo o dva dny později a jako důvod uvedla Československá tisková kancelář skutečnost, že dva rozhlasoví reportéři nedostali vstupní víza do hostitelské země. Nebyla to pravda, anglická ambasáda později vystavila kopie zmíněných dokumentů. Československá společnost si však v té době na podobné praktiky už zvykala.“ (Gut 1998, s. 34–35)

Po definitivním zrušení cesty na šampionát se hokejisté sešli v Zlaté hospůdce v Pštrosově ulici. Odtamtud však odjeli v doprovodu policie. Brankář týmu Bohumil Modrý, který byl tou dobou s rodinou na horách, byl zatčen o jedenáct dní později. O tom, co předcházelo zatčení hokejistů a jejich uvěznění se mohlo napsat až v roce 1968 a následně pak po roce 1989. Oficiálním důvodem zatčení však bylo v té době tvrzení, že hráči v hospodě nadávali na režim a jeho představitele. Příprava a celý průběh procesu však nasvědčovaly tomu, že akce byla pečlivě naplánována Státní bezpečností, což byl jev, který se pak opakoval ještě nesčetněkrát. Hráčům bylo také kladeno za vinu, že při zájezdu do Švýcarska uvažovali o emigraci. Objevili se i spekulace, že proces byl dílem sovětské tajné bezpečnosti, která tak odstranila hlavního soupeře sborné¹¹¹, chystající se k nástupu na světovou scénu. Za hlavu spiknutí byl onačen Bohumil Modrý, který se údajného spiknutí ani neúčastnil. Byl odsouzen na patnáct let. Ostatní hráči dostali tresty ve výši jednoho až čtrnácti let. Plné rehabilitace se hráči dočkali v roce 1968 (Gut 1998, s. 33–39). Přesto ale strávili léta života ve vězení. Rok 1950 je tak považován za nejsmutnější rok českého, potažmo československého hokeje.

¹¹⁰ Srov. Vyhlídal 2005.

¹¹¹ Označení, které se vžilo pro hokejisty Sovětského svazu (pozn. autora).

Dalším kontroverzním rokem v historii sportu byl rok 1962, kdy se konalo mistrovství v Colorado Springs, USA. Ze strany Spojených států došlo k diskriminaci hokejistů z jiného státu. „Americká administrativa nevydala vstupní víza hokejovým reprezentantům Německé demokratické republiky, a to i přesto, že NDR byla právoplatným členem Mezinárodní hokejové federace IIHF. Železná opona byla zesílena „berlínskou zdí“, což bylo zřejmě záminkou pro tento bezprecedentní čin hokejové federace USA. (...) Sportovní veřejnost sice protestovala, ale americká vláda od diskriminačního rozhodnutí neustoupila. Proto zástupci hokejových svazů ČSSR, SSSR a Rumunska oznámili, že se hokejového turnaje nezúčastní.“ (Vyhlídal 2005, s. 112)

Delegace ČSSR a SSSR dokonce navrhovaly zrušení šampionátu. Československý delegát Šubrt a sovětský delegát Napasnikov dokonce opustili jednání, kvůli nekorektnímu chování ze strany amerického delegáta. Turnaj se však konal i tak a mistry světa se stali Švédové. Na následující rok byly nasazeny týmy podle výkonnosti¹¹² z roku 1961. (Gut 1998, s. 82) Obětí tzv. „studené války“ se tak stali opět sportovci. „Sport byl zneužíván jako politický nástroj – nejotevřeněji, když Američané v roce 1980 bojkotovali hry v Moskvě, a když jim to Sověti oplatili o čtyři roky později v Los Angeles.“ (Davies 2000, s. 1123)

Pro ilustraci hokeje jako politického boje byly vybrány dvě události, které zásadním způsobem poznamenaly nejen sport, ale i další odvětví. Další z takových mistrovství se konalo v roce 1969.¹¹³ Zajímavých okamžiků z dění mezinárodního hokeje je mnoho, za zmínku stojí např. období od roku 1970, kdy se mužstvo Kanady zřeklo konání šampionátu, neboť jim nebyl dovolen start profesionálů a až do roku 1977¹¹⁴ hokejisté Kanady nestartovali na světových mistrovstvích (Vyhlídal 2005, s. 147–185). Tyto události však nejsou předmětem práce, a proto se spokojíme pouze s několika příklady, jejichž cílem bylo ukázat vliv hokeje na mezinárodní dění.

¹¹² Do A skupiny, dnes světové, jsou nasazovány týmy podle výkonu z posledního mistrovství. Je tak zaručeno, že na další šampionát se v nejprestižnější skupině setkají nejlepší týmy z loňského roku. V případě neúčasti hokejistů ČSSR a SSSR by musela obě mužstva do nejnižší skupiny, neboť se neúčastnila posledního šampionátu. IIHF ale rozhodlo, že se bude nasazovat podle výkonnosti z roku předešlého, tedy z roku 1961.

¹¹³ Tomuto mistrovství je věnována celá kapitola a zároveň je předmětem analýzy, je proto zbytečné se o něm na tomto místě detailněji zmiňovat.

¹¹⁴ V tomto roce se poprvé v historii zúčastnili mistrovství světa profesionálové.

4.1.6.2 Mistrovství světa 1961 v Lausanne – Švýcarsko

Světový šampionát z roku 1961 měl několik výjimečností oproti předchozím ročníkům. Zúčastnilo se ho dvacet národních týmů, což byl dosavadní rekord. Poprvé byla také mužstva rozdělena do tří výkonnostních skupin – A, B, C. Z těchto skupin se postupovalo a sestupovalo.¹¹⁵ V nejsilnější skupině A, byli tradiční účastníci světových šampionátů – mužstvo Kanady, Sovětského svazu, Švédska, Spojených států amerických, Finska, Německé demokratické republiky (NDR) a mužstvo Československé republiky, které poprvé soutěžilo pod názvem Československá socialistická republika. Ve skupinách se hrálo jednokolově, systémem každý s každým. Hlavním favoritem bylo mužstvo Kanady. Českoslovenští hokejisté byli považováni za outsidersy skupiny, protože krátce před začátkem šampionátu zemřel trenér mužstva Eduard Farda (Vyhlídal 2005, s. 107). Smrt trenéra nebyla jedinou ranou pro československý národní tým. Mnoho hráčů dostalo disciplinární tresty, za korupční aféru, dnes nazývanou jako Případ Sazka,¹¹⁶ a nesmělo na šampionát odcestovat. Utvořila se tak nová sestava pod taktovkou Zdeňka Andršta a Vladimíra Kostky (Gut 2008, s. 128).

„Když mužstvo odlétá na šampionát do Švýcarska, vyprovázeno hrstkou novinářů a příbuznými, slyší členové výpravy: „Tak ať porazíte alespoň Finy a vrátíte se s pátým místem!“ A nejsou to projevy zlomyslnosti, nýbrž dobře míněná přání.“ (Jenšík 2001, s. 204.) Situace však nebyla tak hrozná. Československý tým snadno porazil první tři soupeře – Finsko 6:0, USA 4:1 a Západní Německo 6:0. Čtvrtý zápas sehráli českoslovenští hokejisté s hokejisty Sovětského svazu a poprvé v historii zvítězili, tentokrát 6:4. Po této nečekané výhře byli Čechoslováci pasováni do role adeptů na medaile. Následná remíza 1:1 s Kanadou však vášně opět trochu zklidnila. Následovalo vítězství nad NDR 5:1 a bylo jasné, že ČSSR už nemůže skončit bez medaile. V posledním zápase se Švédskem zvítězili Čechoslováci 5:2 a ze Švýcarska si odvezli stříbrnou medaili

¹¹⁵ Zajímavostí je, že ve skupině C se šampionátů účastnila např. Jihoafrická republika, což je dnes naprosto nepředstavitelný účastník hokejového turnaje.

¹¹⁶ „Podle vzpomínek Vladimíra Záborského dostal jakýsi pan Plamínek nápad, že se sportovci mezi sebou domluví v několika vybraných týdnech na začátku roku 1959 na výsledcích. (...) Hráči za to sice nic nedostanou, ale budou si moci vsadit na tutová utkání. (...) V Chomutově o tom jakýsi zápasník promluvil v hospodě a do případu se vložila policie. Tresty padaly hlava nehlava, často bez řádného vyšetření. Postiženo bylo snad sto lidí z nejrůznějších sportovních odvětví. (...) Z hokejistů to nejhůř odnesl (...) Jiří Hanzl, který byl označen za jednoho ze čtyř hlavních organizátorů a vyfasoval tři roky natvrdo, z nichž dva a půl vskutku odseděl. (...) Mezi čtyřicítkou hokejistů byli i Gut s Tikalem ze Sparty a Bacínek s Jiříkem a Volfem z Kladna. Ti všichni přišli o mistrovství ve Švýcarsku, kde vyvrcholilo letité snažení jejich generace.“ (Gut 2008, s. 128.)

z mistrovství světa, když skončili za Kanadou, která zvítězila pouze díky lepšímu skóre, avšak se shodným počtem bodů jako hokejisté ČSSR (Gut 2008, s. 127–130). I tak se ale hokejisté Československa radovali ze zisku titulu, a to titulu mistrů Evropy.

4.1.6.3 Mistrovství světa 1969 ve Stockholmu – Švédsko

„Třicáté šesté mistrovství světa v roce 1969 bylo výkonným výborem IIHF původně přiděleno Československu, mimo jiné i proto, že v tomto roce bylo Československému hokeji 60 let. Významné výročí mělo být oslaveno uspořádáním šampionátu v Praze.“ (Vyhlídal 2005, s. 142) Šampionát se však v Československu nekonal, neboť v zemi byla vojska Varšavské smlouvy (viz výše). Současné podmínky tedy nedovolovaly uspořádání šampionátu, a tak se Československo bylo nuceno zřeknout pořadatelství (Gut 2008, s. 152). Skupina A se hrála ve Švédsku, skupiny B a C se odehrály v tehdejší Jugoslávii.

Změnu zaznamenalo nejen místo konání, ale také hrací systém. Šest týmů ze světové skupiny hrálo poprvé dvoukolově každý s každým. Sborná byla jako vždy skvěle připravená a její vstup byl impozantní. USA porazila 7:2, Švédsko 4:2 a čekalo je utkání s Českoslováky. Ti porazili Kanadu¹¹⁷ 6:1, avšak podlehlí výborně bránícím Švédům 2:0 (Vyhlídal 2005, s. 142–143). Sověti tak byli před vzájemným střetnutím považováni za velké favority.

Zápas byl plný emocí, ale stal se i ukázkou toho nejlepšího, co světový hokej té doby nabízel. Sověti byli obrovskými favority, ale i oni museli bojovat s nervozitou. Museli akceptovat bouřlivou atmosféru v hledišti, které bylo na straně Československa. Všem bylo jasné, že na Jonanneshovu se nehraje jen o medaile. Hokejisté ČSSR vyhráli 2:0 po gólech Suchého a Černého. Na stadionu propukly společné oslavy československých a švédských fanoušků a doma celý národ slavil výhru, kterou považoval za odvetu za srpen 1968 (Gut 2008, s. 152–153). „Odvětné zápasy byly přelosovány, a tak Českoslovenští hokejisté znovu porázejí Kanadu, Finy a USA. Pak už je čekal jen zápas se Sověty a se Švédy. Do tohoto utkání nastupuje i Jaroslav Jiřík¹¹⁸, který měl ruku v sádře.

¹¹⁷ Pro Kanadu byl tento šampionát posledním, kterého se zúčastnila s amatérskými hokejisty. Na mistrovství světa se začali opět objevovat až od roku 1977, viz výše.

¹¹⁸ Jiřík byl považován za jednoho z nejlepších hokejistů v Československém národním týmu a za velkého tahouna. O jeho kvalitách vypovídá i fakt, že byl prvním hokejistou Československa, který hrál v NHL (National Hockey League) (pozn. autora).

Už jen z toho je patrné, že každý z hráčů dá do hry všechno co má. I podruhé sbornou porážíme, tentokrát 4:3.“ (Gut 2008, s. 153)

„Rozjásané mužstvo stojí na modré čáře a halou hřmí naše hymna. Zpívá se na ledě i v hledišti, ale hlasy postupně slábnou, přiškrcené dojetím, jaké se dá zažít jednou za život. Že dvakrát poražený soupeř nakonec zase poveze domů oba poháry?¹¹⁹ Ať si je užije – ta vítězství, dílo nesmírného oduševnění celého týmu, mají právě teď daleko větší cenu! Zdaleka ne jen pro hokejisty.“ (Jenšík 2001, s. 239) „Tentokrát o naší porážce nerozhodla jen taktika, pochopil na tiskovce po zápase sovětský trenér Arkadij Černyšev. I on si ostatně musel všimnout, že někteří českoslovenští hráči mají hvězdy na státním znaku přelepeny černou izolační páskou¹²⁰, i on musel pochopit, proč už podruhé vítězové nepodali poraženým ruku. Za hráče se postavil i trenér Jaroslav Pitner, který na tiskové konferenci ve Stockholmu bohorovně prohlásil, že ruku přece podává poražený vítězi, a tím vlastně vinu svalil na sovětské hráče. O tom, že jim k tomu naši nedali příležitost, diplomaticky mlčel.“ (Gut 2008, s. 154)

Toto gesto bylo údajně domluvené ještě před odletem hráčů do Stockholmu a souhlasilo s ním i vedení. Nepodání rukou a přelepení rudé hvězdy ale nebyly jediné projevy vzdoru. Po prvním vítězství nad Sověty se na stovkách domů, vrat a zdí po celé republice objevovalo 2:0¹²¹. Sympatizanti režimu se snažili nápisy křídou omývat, avšak vápno nebo barvu nesmyly. Následující týden však přibýlo ještě více nápisů, tentokrát 4:3, který se od té doby objevoval ještě mnohokrát jako poselství vzdoru (Vyhlídal 2005, s. 143–144). Na tyto události se ze strany komunistických představitelů a StB našla odpověď. „Pražský večer 28. března se stane záminkou k útoku na všechno, co ještě zbylo z několika nadějeplných měsíců před 21. srpnem. Popravdě si nemají ti, kdo se nadšeně přidali ke kamenování prázdných kanceláří, moc co vyčítat. Nebýt té poslední kapky do číše, jistě by se našla jiná.“ (Jenšík 2001, s. 240–241)

Incident s dlažebními kostkami se stal příčinou pro zpřísnění režimu v následném období normalizace. Teprve po mnoha letech vyšlo najevo, že se pravděpodobně jednalo o předem připravenou provokaci StB. Hráčům byla také odepřena radost ze setkání

¹¹⁹ Hokejisté SSSR vyhráli titul mistrů světa i Evropy, Československo prohrálo poslední zápas turnaje se Švédskem 1:0. Všechna tři mužstva měla stejný počet bodů, a tak o titulu rozhodlo skóre. Za SSSR skončilo Švédsko a Československo si ze Švédska odvezlo bronzové medaile (Vyhlídal 2005, s. 142–144).

¹²⁰ Viz Obrázek 1.

¹²¹ Po druhém vítězství také 4:3 – viz Obrázek 2.

s diváky. Jejich letadlo bylo přetaženo na staré letiště v Ruzyni, a tak se hokejisté rozjeli domů bez jakékoliv slávy. Československo skončilo za Sovětským svazem a Švédskem třetí, ale pro lidi doma byli hokejisté vítězové (Gut 2008, s. 154).

4.1.6.4 Mistrovství světa 1979 v Moskvě – Sovětský svaz

Světový šampionát v Moskvě měl pro Československé hokejisty zcela jinou příchut' nežli deset let staré mistrovství. Hokejisté Sovětského svazu byli tento rok ve vrcholné formě. V sérii utkání ALL STARS týmu kanadsko-americké profesionální NHL s výběrem SSSR ve Vyzývacím poháru – Challenge capu vyhráli Sověti dvě ze tří utkání, čímž zbořili mýtus neporazitelnosti kanadských profesionálů. Samotný hrací systém šampionátu doznal několika změn (Jenšík 2001, s. 290–292). „Nejdříve se hrálo ve dvou kvalifikačních skupinách, z nichž postoupili první dvě mužstva do finálové skupiny, v nichž se hrálo o 1. až 4. místo, a zbývající dva celky z každé skupiny hrály o záchranu, tedy o 5. až 8. místo. Ve finálové skupině i ve skupině o záchranu se hrálo dvoukolově, přičemž se započítaly výsledky z kvalifikace.“ (Vyhlídal 2005, s. 193)

V kvalifikačních skupinách nedošlo k žádným velkým překvapením. Skupinu A vyhráli hokejisté SSSR, skupinu B pak tým z ČSSR. Ve finále Čechoslováci nejprve vyhráli 4:1 nad Kanadou a následně remizovali 3:3 se Švédy. Posledním zápasem v prvním kole finále byl zápas se Sověty. V tomto klání utrpěli hokejisté ČSSR nejvyšší porážku na mistrovství světa od roku 1924. Se Sovětským svazem prohráli vysoko 11:1. Potvrdilo se tak, že zastavit Sovětský svaz na ledě je v této době takřka nemožné. I přesto dopadl šampionát pro Československé hokejisty dílčím úspěchem (Vyhlídal 2005, s. 193–196). „Tragikomicky je totiž druhé místo nakonec zase¹²² naše – o čtyři body před Švédy. Mužstvo se zvedlo, znovu porazilo Kanadu 10:6, pak i Tři korunky¹²³ 6:3 a s jistotou stříbra se v odvetě s Rusy mohlo soustředit jen a jen na smazání nepříznivého dojmu z prvního střetnutí. Jenže takový stín se hned tak nepřekročí, prohrajeme 1:6. Ve dvou zápasech 2:17 – to je lekce, na niž se nedá zapomenout. Dlouho nepřebolí...“ (Jenšík 2001, s. 292)

¹²² Hokejisté ČSSR skončili se stříbrnou medailí i na předchozím šampionátu v Československu. Vyhrál Sovětský svaz (pozn. autora).

¹²³ Přezdívka pro hokejový tým ze Švédska (pozn. autora).

4.1.6.5 Mistrovství světa 1989 ve Stockholmu – Švédsko

Poslední mistrovství z námi analyzovaného období a zároveň poslední mistrovství, kde naše republika nesla přívlastek socialistická. Politické události, které měly následovat v nejbližších letech (viz výše), se promítly i do šampionátu. Před zahájením MS 1989 vznikly v sovětské reprezentaci doteď zcela nepředstavitelné roztržky mezi některými hokejisty a trenérem Viktorem Tichonovem¹²⁴. Spory nastaly po otevřeném dopisu Larionova a Fetisova¹²⁵, kteří odmítli hrát pod vedením Tichonova (Vyhlídal 2005, s. 230). Vše nasvědčovalo tomu, že Tichonov toto „demokratické“ období nepřežije. Nakonec se však všichni zmínění na šampionátu ocitli.

V základní skupině sice došlo k několika zajímavým výsledkům, avšak ke změně ve složení elitní čtyřky (SSSR, ČSSR, Kanada, Švédsko) nedošlo. Ve finálové části turnaje dle očekávání porazili sovětské hokejisty všechny účastníky turnaje a suverénně si došli pro titul (Gut 2008, s. 234–235). Kanada prohrála pouze se Sověty a skončila tak na stříbrné pozici. Třetí místo obsadili Čechoslováci, kteří ve finálové skupině porazili pouze Švédsko, které skončilo bez bodu čtvrté.

„...Viktor Tichonov i samotní hráči potvrdili, že tento šampionát byl poslední kapitolou jedné slavné éry sovětského hokeje. Fetisov, Makarov, Larionov a Krutov odcházejí hrát do zámoří a ve sborné nastupuje nová generace.“ (Vyhlídal 2005, s. 230–231) „Demokratické“ změny, které proběhly v mužstvu Sovětského svazu, byly prologem pro mnohem větší změny, které se v Evropě (počítáme i Sovětský svaz) měly během následujících několika let udát. Nesouhlas s tvrdým, až diktátorským režimem Viktora Tichonova, jako by přesně odrážel vztah mezi politickými elitami Sovětského svazu a lidmi, kteří žili pod jejich nadvládou. Stejně jako se rozpadla sborná¹²⁶, se za pár let rozpadl i Sovětský svaz (viz výše).

¹²⁴ Do této doby si s trenérem nikdo nedovolil ani polemizovat, neboť jeho pozice byla nejen politicky, ale i sportovně velmi podložená. Tichonov působil u národního týmu a týmu HC CSKA Moskva, což byl prakticky totožně složený tým jako reprezentace SSSR, od roku 1977 a do tohoto roku si po zisku 8 zlatých medailí ze světových šampionátů a olympijských her vydobyl neotřesitelnou pozici, kterou si někdo dovolil ohrozit až před šampionátem z roku 1989 (Gut 1998, s. 20–82).

¹²⁵ Oba hráči byli jedny z největších hvězd sovětského týmu (pozn. autora).

¹²⁶ Tým Sovětského svazu vyhrával od nástupu na výsluní v roce 1963 prakticky každé mistrovství světa (do roku 1989 vyhrál 80 procent všech turnajů). Tato éra skončila a tým Sovětského svazu, později Ruska si musel zvykat na porážky, které přicházely. Po rozpadu Sovětského svazu roku 1991 se situace změnila, z mistrovství světa 1992 si hokejisté Ruska nepřivezli dokonce žádnou medaili. Sovětský svaz přivezl z šampionátu medaili pokaždé od roku 1963, což byla pro Moskvu velká rána.

4.2 Analýza kontextu

V úvodu práce jsme deklarovali, že budeme pracovat se třemi celostátními deníky tehdejší doby. Konkrétně s deníky *Rudé právo*, *Zemědělské noviny* a *Československý sport*. Považujeme za důležité tyto deníky alespoň ve stručnosti charakterizovat, abychom z jejich specifik mohli vycházet v samotné analýze. O důvodu výběru právě těchto deníků jsme se zmínili v kapitole věnované výběru vzorku.

4.2.1 *Rudé právo*

Deník *Rudé právo* byl ústředním tiskovým orgánem Komunistické strany Československa (KSČ). Vycházel pravidelně od roku 1920 v tiskárně Grafia. Po roce 1927 pak vycházel v nově postaveném Lidovém domě v Karlíně. Zpočátku se jednalo o málo čtený titul, který vycházel v doprovodu s *Večerníkem Rudého práva* (1920–1928) a později s *Rudým večerníkem* (1928–1934). Stránky plnila především stranická propaganda. Do bolševizace *Rudého práva* (1929) přispívala do deníku řada avantgardních básníků a spisovatelů (Končelík 2010, s. 50–52). Většina z nich poté do deníku přestala přispívat, což znamenalo jeho vážné intelektuální oslabení. Do roku 1938 byl tak tento list chápán pouze jako propagandistický nástroj.

Všechny tituly KSČ v období Protektorátu často podléhaly cenzurním zákazům, zákazům oficiálního prodeje apod. „Specifikem bylo, že v dobách delších zákazů vycházení komunistického tisku, působení cenzury a zákazů distribuce se KSČ snažila působit na své členy vydáváním ilegálního tisku či různými letáky, což byla zkušenost, kterou mohla využít v době Protektorátu Čechy a Morava.“ (Bednařík 2011, s. 169) Ilegálně tedy muselo od roku 1939 vycházet také *Rudé právo*.

Mnoho z tehdejších lídrů ilegálního vydávání bylo zatčeno (např. Eduard Urx, Julius Fučík) a i z toho důvodu muselo být v srpnu 1943 na půl roku zastaveno vydávání. V této době vycházely především komentáře k aktuální politické situaci a programová prohlášení. Poslední ilegální číslo vyšlo 1. května 1945 (Bednařík 2011, s. 210–211). První číslo obnoveného *Rudého práva* vyšlo 6. května 1945. Od této doby získávalo významně na síle. Politické změny poválečné republiky se výrazně dotkly také tisku (viz výše). V důsledku nuceného sloučení KSČ a Československé strany sociálně demokratické vyšlo

30. června 1948 poslední číslo deníku *Právo lidu*¹²⁷ a předplatitelé tohoto titulu začali od 1. července automaticky dostávat *Rudé právo*. Skončila tak existence jednoho z nejstarších politických deníků (Bednařík 2011, s. 255–256). Od této doby režim velmi striktně rozlišoval mezi jednotlivými tituly. Právě *Rudé právo* mělo výsadní postavení mezi ostatními deníky. Redakce byla obsazená prověřenými komunisty-novináři, ale také byla obdařena mimořádnou důvěrou režimu a výsadou určovat mediální agendu (Končelík 2010, s. 140).

Spolu se *Zemědělskými novinami* vycházelo *Rudé právo* ve světovém formátu¹²⁸, což byla výsada, které se dostalo pouze těmto dvěma titulům. O výsadním postavení deníku také mluví to, že byl až do roku 1989 ústředním tiskovým orgánem KSČ. V období *Pražského jara*¹²⁹ došlo k uvolnění poměrů napříč celým mediálním spektrem, tak se změnil i poměr v redakci *Rudého práva*, kde také zavládly demokratičtější principy. Vše však trvalo jen krátkou chvíli a od 19. dubna 1969 po personálních čistkách v redakci bylo *Rudé právo* opět plně pod kontrolou KSČ (Končelík 2010, s. 212–246). Takto fungoval deník až do Sametové revoluce (viz výše). Od roku 1990 vychází tento titul pod názvem *Právo*.

Rudé právo bylo po celé námi analyzované období nejprodávanějším deníkem. Jeho denní náklad se pohyboval kolem osmi set tisíc až jednoho milionu výtisků.¹³⁰ Také v něm vycházely některé důležité dokumenty, jako bylo například otištění prohlášení *Slovo do vlastních řad*¹³¹ v květnu 1969 (Končelík 2010, s. 213–215).

¹²⁷ *Právo lidu* byl český sociálně demokratický titul, který vznikl v roce 1893 jako místní sociálně demokratický časopis v Hradci Králové. Od 1. ledna 1939 vycházelo pod změněným názvem *Národní práce*. Po roce 1945 pak bylo obnoveno pod původním názvem. Po sloučení ČSSD s KSČ v červnu 1948 bylo vydávání tohoto titulu zastaveno. ČSSD *Právo lidu* nakrátko obnovila po roce 1989.

¹²⁸ Jedná se o největší novinový formát. Jeho rozměry se ve světě mírně liší, avšak jedná se o formát o přibližných rozměrech 750 × 600 mm. Středoevropský formát je pak takový, ve kterém vychází většina deníků dnes – např. *MF DNES*, *Hospodářské noviny*, *Právo*, apod.

¹²⁹ Viz podkapitola 2. Etapa vývoje (1968–1969) .

¹³⁰ Konkrétně se jednalo o 1 000 216 (v roce 1953), cca 800 000 (v období 1954–1967), cca 1 000 000 (1967–1969), takřka 970 000 (1978), k milionovému nákladu se pak *Rudé právo* přiblížilo roku 1989 (Končelík 2010).

¹³¹ Jednalo se o text, který se věnoval normalizační interpretaci vývoje v zemi od ledna 1968 aplikované především na média (Končelík 2010, s. 214). Provolání se postavilo za nové, Husákovy vedení KSČ a ohlásilo čistky v médiích.

4.2.2 *Zemědělské noviny*

Po konci druhé světové války se v mediální sféře dělo mnoho nových věcí, některé tituly zanikly a některé obnovili svoji periodicitu. Vznikaly ale také nové tituly. Jedním z nich byly právě *Zemědělské noviny* (deník Jednotného svazu českých zemědělců), které začaly vycházet v červnu 1945. Na konci roku dosahoval nově vzniklý titul denního nákladu 120 000 výtisků (Bednařík 2011, s. 233–234).

Od roku 1952 začalo *Zemědělské noviny* vydávat ministerstvo zemědělství, které vydávalo také týdeník *Beseda venkovské rodiny*, či měsíčník *Za socialistické zemědělství*. Jak bylo již napsáno, všechny deníky vycházely ve středoevropském formátu vyjma *Rudého práva* a *Zemědělských novin*, které vycházely ve formátu světovém (viz výše). Tyto dva tituly patřily k nejkonformnějším celorepublikovým deníkům.¹³² Jejich redaktoři byli komunisté a obsah obou listů byl stranicky prověřený (Končelík 2010, s. 145–148). Z tematického hlediska byl obsah podobný *Rudému právu*, avšak nejednalo se o tiskový orgán strany, a proto zde nebylo tolik politických textů se zaměřením na dominantní ideologii strany (viz dále). Ta byla šířena skrze zemědělské a do jisté míry ekonomické texty. Právě *Zemědělské noviny* byly přesyceny články o zdárném naplňování tzv. pětiletok a úspěších všech výrobních odvětví.

Z dlouhodobého hlediska patřily *Zemědělské noviny* mezi nejčtenější periodika, přestože jejich prodej se zdaleka nemohl rovnat s prodejem *Rudého práva*, přesto však prodej tohoto listu exponenciálně rostl. V roce 1953 byl denní náklad 90 000 kusů. V období 1954 – 1967 byl denní náklad okolo 135 000 výtisků. V následcích dvou letech již zhruba 220 000 kusů a posledním období do roku 1989 se náklad pohyboval až kolem 350 000 výtisků, což znamenalo druhý nejprodávanější titul na území ČSR. *Zemědělské noviny* zanikly v srpnu 1992 (Končelík 2010).¹³³

4.2.3 *Československý sport*

Jediným z námi analyzovaných deníků, který se nevěnoval všeobecnému zpravodajství, je *Československý sport*. Jeho první číslo vyšlo 3. ledna 1953 jako náhrada za zakázané sokolské časopisy. Zpočátku vycházel pouze dvakrát týdně, a to v úterý

¹³² „V kategorii tzv. ústředního tisku vycházelo šest plnoformátových (celoplošných) deníků: *Rudé právo* (...), *Lidová demokracie*, *Svobodné slovo*, *Mladá fronta*, *Práce*, *Zemědělské noviny*.“ (Končelík 2010, s. 215)

¹³³ Jejich zániku předcházela nejasná privatizace a netransparentní zacházení se značkou *Zemědělské noviny* (viz Čulík 1997).

a sobotu. Rok na to již vycházel jako obdeník. V těchto dobách stál za vydáváním *Československého sportu* Státní tělovýchovný výbor pro tělesnou výchovu a sport ve Státním tělovýchovném nakladatelství. Od roku 1958 již vycházel tento titul každý den kromě pondělí a neděle. (Bednařík 2011, s. 263) Denní náklad tohoto titulu – ve dny vycházení se pohyboval kolem 60 000 kusů (Končelík 2010, s. 128), avšak ÚV KSČ považoval za nutné, aby se náklad novin zvýšil alespoň na 100 000 kusů, protože prý blahodárně přispíval k rozvoji sportu a tělovýchovy v rámci sovětského modelu a nenarušuje myšlení mladých jako tomu je v případě *Svobodného slova* či *Lidové demokracie*, které obdivují sport v kapitalistických zemích (Bednařík 2011, s. 263).

Požadavky Ústředního výboru KSČ byly vyslyšeny. V roce 1958 dosahoval denní náklad 135 000 kusů prodaných výtisků, což z něj dělalo čtvrtý nejprodávanější deník v tehdejší Československu (Končelík 2010, s. 176). Situace se pro *Československý sport* vyvíjela velmi příznivě a od roku 1965 začal vycházet jako deník. V roce 1968 tak dosahoval průměrného nákladu 170 000 prodaných kusů denně (Končelík 2010, s. 201). Po *Pražském jaru*¹³⁴ začal deník vydávat Československý svaz tělesné výchovy a jako jediný z námi analyzovaných deníků ho vydávala dobrovolná společenská organizace (Končelík 2010, s. 215–216). Popularita *Československého sportu* neustále rostla, a tak se zvyšoval také jeho náklad, který roku 1978 činil 185 000 kusů denně, o deset let později už 195 000 kusů.

Stejně jako *Rudé právo*, tak ani tento deník nezanikl. Roku 1992 skončilo vydávání *Československého sportu* a od roku 1993 je tento deník vydáván pod názvem *Sport*. Jedná se o jediný čistě sportovně zaměřený deník na českém trhu. Stejná situace byla i v případě trhu československého.

4.3 Analýza polarizací

Tato podkapitola bude zaměřena na analýzu polarizací, tedy na aplikaci ideologického čtverce (viz výše). V této podkapitole se pokusíme shrnout způsoby označování obou polarizovaných skupin do několika kategorií, které by měly usnadnit shrnutí výsledků. Pokusíme se vytvořit kategorie pro každou skupinu zvlášť a následně shrneme, které kategorie jsou stejné a které se naopak liší. Některé výrazy mohou spadat i do více skupin. Na konec se pokusíme vymezit specifika jednotlivých let či deníků. Jako

¹³⁴ Viz podkapitola 4.1.4 *Druhá etapa vývoje (1968–1969)*.

skupinu „MY“ považujeme hokejisty Československa, jako skupinu „ONI“ pak hokejisty Sovětského svazu. Výrazy z jednotlivých textů budou uvedeny kurzívou. Mnoho z uvedených výrazů se v jednotlivých článcích opakuje. Budeme však každé pojmenování uvádět pouze jedenkrát.

Začneme s kategorizací skupiny „MY“. První a nejčetnější kategorie je ***Autor jako součást týmu***. Sem jsme zahrnuli výrazy, které jsou formulacemi *naši* – tedy výrazy *naši hokejisté, naše družstvo, naše mužstvo, naši chlapci, naši hokejoví reprezentanti, náš tým, naši reprezentanti, naši hrdinní chlapci, naše reprezentační mužstvo, reprezentační tým, naši hráči, náš celek, naše pětky a náš kolektiv*. V každém z analyzovaných článků se některá z těchto formulací objevuje. Ve sportovním prostředí se jedná o běžně užívané výrazy, které dokládají příslušnost autora k některému z celků. Tato kategorie se zcela logicky vyskytuje pouze v informování o týmu Československa.

Druhou kategorií je ***Reprezentace národa***. Jedná se o výrazy, které jsou nějakým způsobem spojeny s názvem státu, který hráči reprezentují. Stejně jako v předcházející kategorii, i v tomto případě se takovéto výrazy objevily v každém z námi analyzovaných textů. Patří sem *tým ČSSR, československé mužstvo, Češi, Čechoslováci, čs. mužstvo, ČSSR, čs. reprezentanti, čs. hokejisté, hráči čs. mužstva, československý tým, českoslovenští hokejisté, československé mužstvo, čs. kolektiv, mužstvo ČSSR, reprezentanti ČSSR, čs. reprezentace, krásně hrající a sympatické mužstvo ČSSR, čs. řady a čs. celek*. Tato kategorie je stoprocentně zastoupena také u druhé skupiny „ONI“. V obou případech se jedná o neutrální hodnocení, které je jednou z variant označení reprezentantů konkrétního státu.

Během šampionátů se ukázaly některé typické vlastnosti jednotlivých týmů. Jednou z kategorií tedy bude ***Označení na základě vlastností***. Jedná se o pojmenování *kolektiv, krásně hrající a sympatické mužstvo ČSSR, tým, který měl tolik umění i síly, chytrost, řada unavených a šťastných chlapců, šťastní chlapci s hokejkami a vyšitým československým emblémem na prsou, jedno tělo jedna duše¹³⁵, muži se železnými nervy, chlapci, kterým věříme, rozum, inteligence a umění, důstojný soupeř, Golonkův útok bojoval jako trio lvů, posádka dobré lodi, lidé, obyčejní tvorové z masa a kostí, se svými slabostmi, nervy*

¹³⁵ Jedná se o metaforu ke kolektivní hře, proto je tento výraz zařazen do výše zmíněné kategorie, protože kolektivnost je jedna z vlastností, která byla u týmu ČSSR vyzdvihována (pozn. autora).

a náladami¹³⁶, vítěz, rozložený kolektiv, nemohoucí rival a slabší. Z výčtu je patrné, že vyjma tří posledních pojmenování, která se vztahovala k rekordním porážkám z roku 1979, se jedná o pozitivní vlastnosti, které jsou připisovány týmu ČSSR. Stejná kategorie bude použita i při popisu výrazů použitých k označení týmu SSSR. Rozdíly v těchto vlastnostech jsou velmi zajímavé (viz dále). Označení na základě vlastností se objevilo u obou skupin ve všech případech vyjma *Zemědělských novin* roku 1989, kdy se žádná vlastnost nepřikládala československému týmu. Zvláštní označení se objevilo v *Československém sportu* z roku 1989, kdy byly oba celky označeny jako *šachoví velmistři*. V tomto případě se však označení vztahovalo spíše k průběhu zápasu než k vlastnostem mužstev (viz dále).

Z výčtu textů jsme zaznamenali také kategorii, do které spadají výrazy, které pracují s československými státními symboly. Jedná se o kategorii **Označení na základě státních symbolů**. Jednalo se o výrazy *hráči v modrých dresech*, *sedmnáct hokejistů v modrých dresech*, *hráči v modrých sakách*, *šťastní chlapci s hokejkami a vyšitým československým emblémem na prsou* a *Golonkův útok bojoval jako trio lvů*. Zdůrazňovány jsou národní barvy a především znak se lvem. Lev zde funguje jako odkaz k národnímu symbolu, ale také k vlastnostem, které jsou lvovi běžně přiřazovány – bojovnost, síla, apod. tedy kladné vlastnosti. Tato kategorie se výhradně vyskytovala v textech z roku 1969, konkrétně první dva případy v *Rudém právu* a zbylé tři v *Zemědělských novinách*.

Poslední kategorií je **Důraz na socialismus**. Tato kategorie se sice jako jediná objevovala pouze v deníku *Rudé právo*, avšak její význam je natolik specifický, že považujeme za nutné vyčlenit pro tyto výrazy zvláštní kategorii. Spíše než pro československé mužstvo se objevovalo pro sovětský tým. Jednalo se o formulaci *socialistická země*. Zde byl zcela explicitně kladen důraz na příslušnost k socialistické ideologii, se kterým jsme se v deníku setkali ještě několikrát. Jsme si vědomi, že i oficiální název Československá socialistická republika je důrazem na socialismus, avšak mimo kontext se jedná o oficiální název a těžko mu můžeme připisovat nějaké konotace. Stejně tak v případě Svazu sovětských socialistických republik. Tyto formulace se nejspíš neobjevovaly z důvodu své přílišné délky nežli z ideologických důvodů. Výrazy se objevily v *Rudém právu* z roku 1979.

¹³⁶ Tato formulace je v kontextu brána jako kladná v kontrastu k sovětskému strojovému pojetí hry (viz výše) (pozn. autora).

V případě skupiny „ONI“, tedy mužstva SSSR se objevovaly některé stejné kategorie jako v případě týmu ČSSR. Jednalo se především o kategorii **Reprezentace národa**. Zde se objevovaly téměř totožné výrazy, ale pouze s tím rozdílem, že přídomek československý vystřídalo sovětský. Jednalo se o označení *tým SSSR, sovětsí hokejisté, sovětské mužstvo, hokejisté Sovětského svazu, mužstvo SSSR, SSSR, sovětsí reprezentanti, sovětsí hráči, vynikající celek Sovětského svazu, reprezentanti Sovětského svazu, Sovětský svaz, reprezentanti SSSR, hokejisté SSSR, favorizovaný tým SSSR, Sověti, sovětský mlýn, sovětský celek, sovětské komando, obávaný sovětský stroj, sovětský soupeř, celek SSSR, sovětská Sborná, mužstvo Sovětského svazu a sovětský tým*. Z výčtu je patrné, že výrazy z této kategorie byly pro sovětský tým užívány rozmanitěji. Termín sborná se objevuje v textech až od roku 1979. Jedná se o rusismus z ruského *sbornaja*, neboli reprezentace. V Československu se tento termín začal užívat někdy v 70. letech.

Pro obě polarizované skupiny se užívají také výrazy z kategorie **Označení na základě vlastností**. Jednalo se o výrazy *vysoký favorit celé soutěže, naprostý favorit, favorit šampionátu, několikanásobní mistři Evropy i mistři světa, favorizovaný tým SSSR, šampioni světa, mistr světa, favorit, mistři světa, síla a nacvičená kybernetika, obávaný sovětský stroj, mistr, obhájci zlata, obhájci titulu, vynikající celek, sovětský mlýn¹³⁷, rychlejší soupeř, lepší soupeř, loňský olympijský vítěz, nesourodý celek a poražení*. Jedná se veskrze o kladná hodnocení. Jediná dvě negativní hodnocení se objevila v *Zemědělských novinách* roku 1969. Některá označení si tým SSSR po právu zasloužil, jiná, jak bylo výše uvedeno, byla nadhodnocená. Zvláštní pozornost si zaslouží výrazy, které byly přiděleny na základě vlastností, avšak jejich konotace byly příliš silné. Zajímavostí je, že se tato kategorie objevila všude, vyjma *Zemědělských novin* z roku 1989, kde nebyla sovětskému mužstvu přiřazena žádná vlastnost při označení.

Tuto skupinu jsme nazvali **Označení glorifikační**. Jednalo se o silně zabarvená pojmenování *nejlepší na světě, nejlepší hokejový tým světa a nejlepší tým na světě*. Tyto výrazy se objevily v denících *Rudé právo* z roku 1979 a *Československý sport* v letech 1961 a 1979. Zvláštní kategorie jim byla vymezena proto, že se tato označení objevovala pouze v předzápasových člancích, ale zejména z toho důvodu, že jejich expresivita je mnohem silnější nežli v ostatních případech. V roce 1961 se následně ukázalo, že tým SSSR nebyl tak dominantní, neboť některá utkání prohrál.

¹³⁷ Ve smyslu síly, která každého „semele“ (pozn. autora).

Další skupinou je **Označení s vojenskou tematikou**. Jak píše Lakoff s Johnsonem, metafora boje je jednou z nejpoužívanějších metafor vůbec (Lakoff, Johnson 2002). I v námi analyzovaných textech jsme se setkali s metaforami, které využívají k označení jedné vojenské složky. Zvláštností je, že se tato označení objevovala pouze u pojmenování sovětského týmu. Jednalo se o výrazy *Solugbovo komando* a *sovětské komando*. Komando je speciální jednotka. Výrazy se objevily v denících *Zemědělské noviny* z roku 1969 a *Československý sport* v roce 1961. Označení sportovců jako vojáků nebývá kladné. Z toho důvodu se může jednat o nelichotivé hodnocení sovětských hokejistů jako vojenské jednotky, která bez rozmyslu plní veškeré příkazy.

Vnímání sovětského týmu jako soupeře bylo jedno z tradičních pojetí. Pro tyto výrazy byla vytvořena kategorie **Rival**. Do této skupiny patří pojmenování *velký soupeř*, *soupeř*, *naš soupeř*, *výborný soupeř*, *mužstvo, které jsme porazit chtěli víc než všechny ostatní soupeře*, *protivník*, *rozbruslený soupeř*, *sovětský soupeř*, *silný soupeř*, *největší soupeř*, *rychlejší soupeř*, *lepší soupeř*, *tradiční soupeř* a *naši nejbližší soupeři*. Z těchto označení jsou patrné dvě charakteristiky. Za prvé, sovětské mužstvo bylo chápáno jako lepší, tedy československý tým vždy do utkání vstupoval jako outsider a jeho vítězství bývalo bráno jako překvapení. Druhým aspektem je výjimečnost tohoto střetnutí. Sověti pro Čechoslováky bylo vždy více než jen pouhým sportovním soupeřem. Porazit je bylo pro Československo vždy něco významnějšího nežli pouhé sportovní vítězství. Toto označení se objevilo ve všech analyzovaných denících a letech.

Specifickým rysem pro sovětské mužstvo bylo **Označení jako stroj**. Zatímco hokejisté Československa byli označováni jako lidé z masa a kostí (viz výše) o sovětských hráčích platilo něco zcela jiného. Byli označováni jako *rozjetý stroj*, *síla a nacvičená kybernetika*, *obávaný sovětský stroj* a *kombinační stroj soupeře*. Tato označení se přitom objevovala pouze v roce 1969 v *Rudém právu* a *Zemědělských novinách*. Toto označení funguje jako ukázka toho, že sovětské mužstvo bylo bráno jako cosi nelidského, chladného a bezcitného. Jako kontrast k příjemnému a lidskému mužstvu Československa.

Zvláštní skupinou je **Označení na základě rusismů**. Jedná se o několik označení, která se objevovala v jednotlivých textech. Vynecháme přitom označení Sověti a jeho odvozeniny, neboť se jedná o označení, které je oficiálním označením. Tyto výrazy byly vyjmuty zvlášť, protože přinášejí specifické konotace. Jedná se o pojmenování *molodci*, *komsomolci*, *domácí sborná*, *sborná* a *sovětská sborná*. Všechny tyto výrazy se objevovaly až od roku 1969. Zatímco označení *sborná* se ujalo jako téměř oficiální pro sovětské

hokejové mužstvo (viz výše), v případě komsomolců¹³⁸ a molodců¹³⁹ je to jinak. Tyto dva pojmy do jisté míry zesměšňují sovětský tým, což je zapříčiněno také tím, že se oba tyto pojmy objevily v roce 1969, a proto bylo možné použít tyto citově zabarvené výrazy.

Poslední kategorií je skupina, která se objevila i u československého týmu, avšak v případě hokejistů SSSR byla hojněji zastoupena. Jedná se o kategorii ***Důraz na socialismus***, která je zastoupena výrazy *hokejisté první socialistické země* a *socialistická země*. Obě pojmenování se objevila v deníku *Rudé právo* a to v letech 1961 a 1979. Je logické, že se důraz na dominantní ideologii objevil právě v tomto deníku.

4.4 Analýza sémantických struktur

Tato kapitola bude zaměřena na analýzu sémantických struktur. Pro přehlednost budeme oddělovat každý rok zvlášť a následně i jednotlivé deníky. Jednotlivé články tedy budou zařazeny do kapitol podle roku a periodika. Analýzu budeme doplňovat o přímé citace z jednotlivých textů. Jednotlivé články budeme členit do odstavců nikoliv do samostatných podkapitol, protože takové dělení by v analyzovaném množství textů bylo na úkor přehlednosti. Název jednotlivých článků bude pro přehlednost podtržen a zapsán v kurzívě.

4.4.1 Rok 1961

4.4.1.1 Československý sport 1961

V námi analyzovaném období vyšly tři články, které jsme podrobili analýze. První byl *Poprvé porážíme SSSR na mistrovství světa* (8. 3. 1961, s. 1). Samotný titulek napovídá faktu, že autor se cítil být součástí týmu, tedy přímým členem skupiny „MY“. Z perexu je patrné cílení na důležitost kolektivu u československého týmu a individualita na straně Sovětů. *Po taktické stránce znamenitý výkon našeho kolektivu proti Slabému výkonu brankáře Činova*. Potvrzuje se tedy to, co se objevovalo již v analýze polarizací (viz výše). To potvrzuje i tvrzení *okamžitá dispozice kolektivu dokáže zvrátit všechny papírové předpoklady*, které naráží na další typický aspekt a to, že Sovětské mužstvo bylo zpravidla

¹³⁸ Vzniklo odvozením ze zkratky Komunistického svazu mládeže komsomol (*KOMunističeskij SOjuz MOLoděži*). Jednalo se o leninský svaz mládeže (pozn. autora).

¹³⁹ Molodec znamená chlapík nebo junák (pozn. autora).

bráno jako favorit. *Letošní forma sovětských hokejistů i výsledky, jichž dosahovali na šampionátu ve Švýcarsku, jasně hovořila v jejich prospěch i v utkání s československým mužstvem.* O sovětských hokejstech se píše především v superlativech, čemuž napovídají i označení z kategorie glorifikační (viz výše). S tím souvisí i hodnocení vítězství čs. týmu jako překvapivého. *To nečekali! Nicméně jako spravedlivé. A zvítězili zaslouženě, neboť dokázali až do konce držet taktický plán. (...) Nebylo to však dílem náhody, nýbrž celého kolektivu, jenž hrál s neutuchajícím nadšením a obětavostí a soustředěním na hru, i když prohrával.* Zatímco sovětský tým byl tím, kdo diktoval tempo hry, českoslovenští hokejisté díky taktice, pevné obraně a kolektivnímu pojetí dokázali zvítězit. *Naši dovedli lokalizovat drtivý nápor sovětského mužstva a naopak prosadili svůj způsob hry. (...) Byla to naše taktika, jež přemohla mužstvo SSSR, které mělo všechny předpoklady k vítězství.* Za zmínku stojí i označení tohoto střetnutí jako *souboj vtipu*. Kdy je zřejmé, že československé mužstvo nezvítězilo silou, nýbrž speciálně vymyšlenou taktikou.

Článek *Poprvé porážíme SSSR na mistrovství světa* (8. 3. 1961, s. 4) pokračuje na čtvrté straně. Také popisuje sovětské mužstvo v roli aktivního a československé v roli pasivního účastníka. *Mužstvo SSSR bylo stále v naší třetině a zdálo se, že těžko již se ubráníme stálým náporům. Ale obětavost našich neznala mezí. (...) Sovětské mužstvo útočilo na plné obrátky. Naši bránili s krajním vypětím. (...) Naši se úporně bránili. Solugbovo komando bez oddechu vířilo kolem Mikolášovy branky, ale naši bránili s příkladným nadšením.* Znovu se tak potvrzuje, že československý tým své vítězství získal taktickým bráněním a pasivní hrou proti aktivnímu soupeři. Tedy následkem dobře zvolené taktiky.¹⁴⁰ O to kontrastněji působí další článek, který je prepisem ze švýcarského tisku.

Čs. mužstvo diktovalo rytmus utkání (9. 3. 1961, s. 4) byl titulek, který již sám napovídal o tom, že švýcarský list *La Suisse* vnímal utkání jinak. Jednoznačně hodnotí náš úspěch jako *skvělé vítězství taktiky a techniky*. Přestože označují vítězství jako senzační překvapení, hodnotí výkon Československa podstatně emotivněji. *Čechoslováci porazili*

¹⁴⁰ Hodnocení dobře zvolené taktiky je v tomto případě relativní ze strany příslušníka „MY“, neboť se jednalo o dobře zvolenou taktiku československého mužstva. Pokud bychom se na tuto taktiku podívali z druhé strany, tedy z pozice sovětského týmu, příslušníků „ONI“, pravděpodobně bychom taktiku označili za nepohlednou. Jednalo se totiž o časté kouskování hry československým týmem a bránění tak sovětské kombinační hře. Zde je možné nalézt paralelu např. k hernímu projevu anglického fotbalového klubu Chelsea FC zejména v sezóně 2004/2005. Tento klub hrál v této sezóně čistě defenzivně a mnozí fotbaloví příznivci („ONI“) tuto hru hodnotili jako nepohlednou, Chelsea však v této sezóně získala titul v anglické nejvyšší fotbalové soutěži bez jediné porážky. Příznivci tohoto klubu („MY“) tedy hodnotili tuto taktiku jako velmi dobrou (pozn. autora).

mužstvo SSSR a připravili tak první senzační překvapení mistrovství světa. Bylo to vítězství, které doslova otřásl stadionem Les Vernets až do základu. Také klade důraz na kolektivní pojetí čs. mužstva, avšak jiným způsobem. Z této formulace je také patrné, že vítězství je přikládána velká váha. Nejvíce udivující je, že tato kolektivní taktika, která mohla být dodržena jen díky rychlosti čs. útočníků, byla obdivuhodnou harmonií mezi individuální nápaditostí hráčů a maximální soustředěností celku. Je tedy zřejmé, že švýcarský deník uznává také individuality jednotlivých hráčů. Přesto však útoky Čechoslováků zakládané z hloubky po křídlech, která bruslila jakoby nadzvukovou rychlostí, byly mnohem nebezpečnější. (...) I ve chvílích, kdy si sovětské mužstvo vynutilo jasnou převahu, měli jsme dojem, že nic nemůže prorazit zeď před vynikajícím brankářem Mikolášem.

4.4.1.2 Zemědělské noviny 1961

Samotný titulek *Největší překvapení: ČSSR zvítězila nad SSSR* (9. 3. 1961, s. 4) napovídá o způsobu vnímání vítězství československých hokejistů. Je patrné, že československý tým byl považován za outsidera. Za zmínku stojí formulace v perexu – *Mimořádně obětavý výkon celého čs. mužstva. Mikoláš a V. Bubník patřili k nejlepším na hřišti.* Zde je patrná orientace jak na kolektivní pojetí hry, tak na silné individuality, což je oproti *Československému sportu* změna. Toto střetnutí bylo označováno jako *nejdůležitější utkání čs. reprezentantů se sovětskými.* Nakonec se ukázalo, že tomu tak nebylo, neboť klíčové bylo nakonec pro čs. reprezentanty utkání s Kanadou, ve kterém pouze remizovali a získali tak o skóre pouze stříbro. Opět převládá chápání výsledku utkání jako překvapení. *A přece se nečekané stalo skutkem! (...) V každém případě bylo ženevské úterý úspěšné pro čs. hokejisty, kteří udělali naší sportovní veřejnosti velkou radost! Už nyní dokázali více, než se od nich očekávalo! Zde se poprvé objevuje skutečnost, že vítězství nad Sověty potěšilo i obyvatele Československa. Také je zde jasně patrná metafora boje – A samozřejmě bojovat a bojovat! A také opět důraz na taktickou stránku a vůli týmu po vítězství. Naši dobře plnili taktický plán. (...) Při výborné formě Mikoláše, troše štěstí a mimořádné obětavosti našich – taktický plán nám vyšel! (...) Bojovnost našich však nepolevila. (...) Rozvinul se urputný boj – sovětská rychlost proti houževnatosti a bojovnosti našich! (...) A znovu do velkého boje, bránilo se v pěti, a když už nešlo jinak, tak pád tělem posloužil jako poslední obrana. (...) Bojovnost našich však nepolevila.*

Taktická vyspělost československých hokejistů a velký důraz na bojovnost je z článku velmi patrný, můžeme se domnívat, že tyto formulace se snažili ukázat i na bojovnost národa. Tedy, pokud se národ nevzdá a vzdoruje, může porazit i mnohem silnějšího nepřítele, kterým byl v této době již jistě Sovětský svaz. Opět se objevuje důraz na kolektivnost československého pojetí hry a individualita na sovětské straně jako by vyzývala národ k jednotě. *Po výborné hře celého kolektivu mohl vyniknout výkon Mikoláše v brance. (...) Diváci mohli opět obdivovat bleskové pohyby sovětských hráčů na ledě, spojené s vynikající individuální technikou.*

Příliš sebevědomí by mohlo škodit (10. 3. 1961, s. 4) je titulek, který vyzívá československé mužstvo k pokoře. Zároveň se jedná o článek, který se opět věnuje sovětskému mužstvu v superlativech. *Po vítězství našeho reprezentačního týmu nad vynikajícím celkem Sovětského svazu.* Také se znovu objevuje důraz na kolektivní pojetí hry na straně československého týmu. *Hodnotíme nejvíce disciplínu, s jakou hráči dovedli podříditi své individuální způsoby hry pokynům trenérů. (...) Byl to kolektivní duch a opravdové přátelství, které spojovaly mužstvo a jež byly základem úspěchu.* Zdůraznění přátelství uvnitř mužstva poukazuje na mentální jednotu celého kolektivu. Znovu se objevil přetisk článku ze švýcarského deníku *La Suisse*. Tentokrát však objevily jiné pasáže. O výhře se píše jako o *senzačním vítězství*, avšak velmi inspirativní je formulace – *Myslíme, že výsledek je spravedlivý pro obě mužstva, ale že sovětské mužstvo mohlo vyhrát stejným skóre. Hra byla vyrovnaná!* Tyto poslední řádky celého článku jsou v rozporu s předchozím vnímáním, kdy je československý tým hodnocen jako takticky vyspělý a zasloužený vítěz, avšak tato formulace jasně ukazuje, že zde existovala snaha zmírnit euforii z představy, že československý tým byl lepším celkem. Zásah dominantní ideologie a cenzury je patrný i v části, která jasně cílí na spolupráci socialistických zemí. *Českoslovenští trenéři Z. Andršt a V. Kostka se sešli ve středu dopoledne se sovětskými trenéry, aby s nimi vyměnili zkušenosti z dosavadního průběhu turnaje a poradili se s nimi o taktice na příští utkání.* To samé platí i o zcela nepodstatné informaci pro obraz utkání, jejímž cílem je pouze propaganda. *Sovětský trenér A. Černyšev byl první, kdo po utkání přišel do šatny našemu mužstvu blahopřát k dosaženému vítězství.*

4.4.1.3 Rudé právo 1961

Rudé právo nabídlo v tomto období tři texty, které splňují námi nastavená kritéria. Prvním z nich je *Do druhé poloviny mistrovství světa* (7. 3. 1961, s. 4). Tento text se vyznačuje jednoznačným straněním sovětským hokejistům. Spíše než informace, které se v textu objevují a to jak explicitně, tak implicitně jsou zásadní informace, které se v textu neobjevují a na základě kterých se Sovětský svaz vykresluje v lepším světle. *Od roku 1954, kdy se poprvé představili hokejisté první socialistické země v mezinárodních soutěžích, dosáhli významných úspěchů. Byli dvakrát mistry světa a šestkrát mistry Evropy. To jsou přesvědčivé důkazy o síle sovětské hokejové školy.* Jedná se o záměrné zkreslení informací. V počtu světových titulů i v tak krátkém období byla úspěšnější Kanada se třemi tituly, která logicky nemohla získat evropský titul. Zároveň se roku 1954 nejednalo o první mezinárodní zkušenost, ale pouze o první účast na mistrovství světa. Z dlouhodobějšího hlediska navíc Kanada jasně dominovala a byla také roku 1961 mistrem světa. Je tedy zřejmé, že na základě vládnoucí ideologie, která je ve výše zmíněném úryvku explicitně zdůrazněna, nebylo možné učinit favoritem turnaje Kanadu, neboť se jednalo o „západní imperialisty“. Přestože se jedná o článek, který předchází utkání československého a sovětského mužstva, je zaplněn pouze výčtem superlativů sovětského mužstva a ironických poznámek vůči Kanadě. *Ukázali švýcarské veřejnosti všechny své přednosti. Vynikající rychlost, v níž dovedou uplatnit přesnou a strojovou kombinaci s tradičně účinným zakončením – je jejich největší zbraní. (...) Kanadské mužstvo postrádá silné individuality. (...) Kanadčané jsou velikými optimisty. Pevně věří v umění svého kolektivu a zcela určitě – jak prohlásil již po několikáté jejich coach Kramm – přivezou zpět do Kanady titul mistrů světa. My si ovšem raději počkáme až na závěr.* Také užití slova coach, které je anglickým zněním českého trenér, které se jinak objevuje bez výjimky. Spolu s poslední větou, ve které je zdůrazněno opovržení kanadským mužstvem působí celkově jako zesměšňování něčeho, co je považováno za nedokonalé. Což je potvrzeno i komentářem, *že je na místě více skromnosti.* Je zde pak zveřejněna vzpomínka na MS 1954, kde Kanadčané jako jistí mistři světa prohráli se Sověty rozdílem třídy. *O to větší bylo jejich zklamání, když po první třetině prohrávali 4:0 a když konečný výsledek byl 7:2 pro Sovětský svaz.* V celém článku se také v konfrontaci objevuje vždy označení Kanadčané pro hokejisty Kanady a Sovětský svaz pro sovětské mužstvo. To tedy bojuje za celý stát, nicméně Kanadčané nikoliv. Silná glorifikace Sovětů je podtržena výrokem. *Pokud jde o naše reprezentanty, zatím bojovali s mužstvy, se kterými tradičně vyhrávají.*

Jsou tedy jasně odsunuti do role outsidersa. A jakoby se ani nečeká, že by mohli Sověty porazit.

Věcný titulek *Čs. reprezentanti zvítězili nad SSSR* (8. 3. 1961, s. 6) jen potrhuje celý článek, který je popsán bez náznaku emocí, avšak přesto se značnou glorifikací soupeře. *V hale Vernets v Ženevě nastoupili proti několikanásobným mistrům Evropy i mistrům světa – reprezentantům SSSR. Stejný titul si ale zasloužil také Československý tým, který měl v té době stejný počet evropských i světových titulů. Sovětští hokejisté jsou vždy na mistrovství také velmi dobře fyzicky připraveni. Vydrží hrát v plném tempu, obětavě a s velkým nadšením bojovat o vítězství.* Fyzické aspekty československého týmu nebyly vůbec zmíněny. Rozdílný je také popis jednotlivých branek. *V 17. minutě první třetiny byl stav 2:0 pro ČSSR. Autorem obou úspěchů byl Starší. Takto byly hodnoceny dvě branky čs. týmu, oproti tomu sovětské branky. Avšak teprve minutu před koncem se podařilo Staršinovi snížit na 2:1. Právě jeho samostatný únik byl ukázkou, jak sovětští reprezentanti dovedou využívat každého zaváhání v obraně soupeře. Bleskurychle projel a bezpečně skóroval.* Zdá se, jakoby branky československých hokejistů ani nestály za zmínku. Také v tomto článku je zdůrazňována kolektivnost a bojovnost čs. mužstva. *Vítězný čs. kolektiv podal obětavý a nadšený výkon. Vítězství je dílem celého kolektivu.* Náklonnost k Sovětskému svazu je patrná i z některých formulací. *Pokud jde o sovětské reprezentanty, tentokráté – poprvé v historii mistrovství světa – byli v utkání s mužstvem ČSSR poraženi.* Československý tým nezvítězil, nýbrž Sovětský prohrál. Není tedy dán prostor pro vítězství čs. reprezentantů, neboť tato formulace se v textu objevuje pouze v titulku. To jen podtrhuje tvrzení – *Čs. hokejisté dosáhli pěkného úspěchu. Je však třeba si uvědomit, že mistrovství ještě neskončilo.* Jakoby snad autor článku tuto výhru československému týmu ani nepřál.

Změnu v postojích nabízí text *Hokejové mistrovství světa ve Švýcarsku skončilo* (13. 3. 1961, s. 4). *Soutěž měla dramatický průběh a nečekaný obrat ve vítězství mužstva ČSSR nad favorizovaným týmem SSSR. Do této chvíle byly všeobecně považovány za nejlepší celky Kanada a SSSR a věřilo se, že boj o titul se rozhodne jen mezi nimi. Rudé právo však žádnou informaci o síle kanadských hokejistů nenapsalo, avšak došlo ke změně postojů, neboť Sovětský svaz obsadil až třetí příčku. Rozčarování z takového umístění Sovětů je jasně patrné. Ostatní mužstva – jako ČSSR, Švédsko a USA – byla zařazena do druhé kategorie silných týmů. S československým týmem, jakoby se ani nepočítalo.*

4.4.2 Rok 1969

4.4.2.1 Československý sport 1969

Je to taková houska... (22. 3. 1969, s. 8) je článek z cyklu *Na kus řeči s Honzou Suchým*¹⁴¹, který vycházel po celou dobu konání světového šampionátu. Houskou z titulku je myšlen sovětský hokejista Valerij Charlamov¹⁴². Jan Suchý vnímá zápas se Sovětským svazem jako něco speciálního. *Proti Švédům hrajeme s vědomím, že bychom měli vyhrát. Ale s mužstvem SSSR pokaždé chceme vyhrát.* Roku 1969 bylo totiž vítězství nad Sověty něčím více než jen cenným hokejovým úspěchem. Uznává však ohromné kvality, které tehdejší sborná měla. *Porazit je, to je to nejtěžší. (...) Až mě mrazilo, protože jsem si příliš dobře uvědomoval, co nás čeká, jak bude strašně těžké tomu počátečnímu náporu čelit.* Řekl o hře sovětského týmu v první třetině, kdy viděl tyto hokejisty hrát s mužstvem Kanady.

Jedno tělo, jedna duše (24. 3. 1969, s. 6) je další článek z cyklu *Na kus řeči s Honzou Suchým*. Jedná se o přepis rozhovoru, který se uskutečnil po prvním vyhraném zápase nad Sověty. Titulek přímo odkazuje ke kolektivnímu pojetí ze strany československého mužstva. Jan Suchý pasuje sovětské hokejisty do role velkých favoritů – *jsme na led šli klidně, v takové výborné, bojovné náladě, s vědomím, že nemáme co ztratit.* Utkání jako takové však bylo pro něho velmi náročné. *V utkání hrála značnou roli psychická stránka, byla to válka nervů.* Naznačuje, že hlavní souboj se odehrával „v hlavách“ jednotlivých hráčů na obou stranách. Stejně jako v samotném titulku, i uvnitř textu je vyzdvihována kolektivní síla československého týmu. *Základ úspěchu byl v úžasné soustředění a nadšení. Byli jsme to, čemu se říká jedno tělo, jedna duše.* Zde je patrné i nepřímé pojmenování, které působí silněji než pouhé konstatování kolektivního pojetí hry. To však podle něho nebyl jediný důvod vítězství československého týmu. *Dali jsme do hry vše, přitom jsme si však dokázali uchovat chladné hlavy, hráli jsme chytře, což je určitě v utkáních se SSSR největší zbraň.* Naznačuje tak skutečnost, že sovětské hráči byli vojáci, kteří přesně plnili rozkazy, a jejich hra se během zápasu nikterak neměnila. Také se objevuje narážka na typickou vlastnost československého týmu, kterou byla kromě týmového ducha také chytrost. Tento jev je patrný v mnoha dalších textech (viz dále).

¹⁴¹ Jan Suchý je nejproduktivnějším obráncem Československa a jedním z hráčů tehdejšího národního týmu (pozn. autora).

¹⁴² Valerij Charlamov je považován za jednoho z nejvyšších hráčů hokejové historie. Označení houska je tedy patrně narážka na jeho fyzické rozměry.

O prvním vítězství ČSSR nad SSSR na turnaji pojednává článek *První jarní den – dopingem?* (24. 3. 1969, s. 8). Dopingem je zde myšleno vítězství československého týmu. Tento článek je netradiční jak titulkem, tak svými podtitulky. *Umíme a Narazili*, odkazují k vítězství československého týmu. Je také kladen důraz na výjimečnost tohoto vítězství. *Jsou zápasy, které nevymizí z paměti. A také nevymizí z hokejové historie. Zároveň je tato výhra považována za jistou satisfakci. Československé mužstvo, nad kterým mnozí po utkání se Švédskem lámali hůl, překvapivým způsobem, který doslova omračoval, zastavilo cestu šampióna v letošní soutěži.* Tento střet je popisován silně emotivně. Stejně jako v předchozích případech je utkání popisováno jako střetnutí outsidera s favoritem, avšak poprvé jsou konotace silně pozitivní pro československý celek, nikoliv pouze pro sovětský. *Faktem je, že sovětský tým je tentokrát v takové formě a má tak vysoké ambice, že se předpokládalo, že získá titul šampióna, aniž by byl někým vážně ohrožen.* Je kladen důraz na výborný výkon československého týmu, který tentokrát nebyl pouze pasivním ubráněním, ale aktivním vítězstvím, které opět bylo podpořeno kolektivním výkonem. Nejsou tedy jasně rozděleny role týmů na pasivní a aktivní. *Výkon Čechoslováků snese nejprísnejší měřítko, hlavně v tom, co se v hokeji nejvíce cení. Kolektivní spolupráce a takticky vedený boj. (...) Nechceme ošidit o podíl na velkém vítězství ostatní. (...) A navíc to byli naši, kdož po většinu toho času udávali tón hry.* Znovu je kladen důraz na typické vlastnosti obou týmů. *Opět jednou triumfoval mozek nad silou.*¹⁴³ Takovéto tvrzení se v předchozích letech nemohlo objevit, implicitně totiž směřuje k tomu, že Sověti se ve všem spoléhají pouze na sílu a u věcí nepřemýšlí. Důraz na chytrost je také v další části textu. *Dávno jsme tak chytře a s citem jak pro síly vlastního týmu, tak i možnosti protivníka řídit hokejový tým neviděli.* Navíc se poprvé objevují silné superlativy pro československý tým. *Ovšem tentokrát byl výkon našich chlapců hodný obra!* Výjimečnost tohoto utkání je silně patrná z mnoha částí textu. *Nikdo o vítězství 2:0 nesnil. Vždyť je to teprve druhá porážka Sovětů, kdy nedali ani branku. (...) Šampión světa obhajující svůj titul tentokrát narazil na tým, který měl tolik umění i síly, že zarazil vítězný postup Sovětů.* Zaražení vítězného postupu bezpochyby odkazuje i ke zcela jinému postupu Sovětů nežli jen k tomu hokejovému. S tím souvisí také důraz na dodržení veškerých pravidel, která při postupu Sovětů v srpnu 1968 dodržena nebyla (viz výše). *Na ledě však probíhal naprosto korektní a sportovně vedený boj.*

¹⁴³ Tato formulace je také odkazem k vojenské intervenci ze srpna 1968 (viz výše). Formulací s podobným významem se v textu objevuje více (viz dále).

Emoce ukazuje i samotný titulek textu *Bouře či vyjasnění?* (28. 3. 1969, s. 1), který se věnuje předzápasovým úvahám před druhým střetnutím mezi československými a sovětskými hokejisty. Meteorologické pojmy jsou nepřímými pojmenováními k situaci v tabulce mistrovství světa. Zaměřují se tedy na to, zda po druhém zápasu bude již jasné, kdo získá mistrovský titul (vyjasnění) či nikoliv (bouře). Samotný text se věnuje především pasivní bilanci československých hokejistů s těmi sovětskými a připomíná, že letošní vítězství 2:0 bylo jedno z nejvyšších. *Největší naše vítězství – 6:4 v roce 1961 a 2:0 letos.*

Ve článku *Poklad je na dosah: SSSR – ČSSR 3:4* (29. 3. 1969, s. 1) je pokladem myšlena zlatá medaile z hokejového mistrovství světa. Je inspirativní, jak se oproti roku 1961 změnilo vnímání hry obou mužstev. Zatímco v roce 1961 byl popis akcí čs. týmu velmi strohý, roku 1969 byl tento popis jiný. *Machač se dostal ke kotouči u mantinelu za Zingerem¹⁴⁴, hodil „zadovkou“ na Jaroslava Holíka, ten na bratra Jiřího a...GÓL! Vedli jsme 1:0. (...) Úplná kanonáda, Machač, Jiřík, Golonka, Zinger skákal mezi tyčkama jako poděšený kamzík, ale kotouč jako by zázrakem, se jeho brance vyhýbal.* Přirovnání sovětského hokejisty ke kamzíkovi bylo něco, s čím jsme se v ostatních letech nesetkali, neboť je to v mnoha ohledech nedůstojné označení, které může danou osobu zesměšnit. To však bylo v textech o mistrovství světa z roku 1969 možné.

Tento článek pokračuje uvnitř deníku, avšak s odlišným nadpisem *SSSR – ČSSR 3:4* (29. 3. 1969, s. 4). A i zde platil jiný popis gólových situací, než jak tomu bylo v roce 1961. *Sovětům se podařilo v průběhu druhé třetiny srovnat skóre. (...) Bylo vyrovnáno.* Je tedy zřejmé, že květnaté popisy československých akcí doplňují strohé komentáře k sovětským brankám. Tedy zcela opačné praktiky, než které bylo možné nalézt v případě roku 1961. Za zmínku stojí také způsob, jak je popisován odchod hráčů na trestnou lavici. *„Na hanbu“ šel Jiří Holík. (...) „Za katr“ šel za hru loktem Michajlov.* Expresivní a nepřímá pojmenování jsou pro tento text typická. *Jaroslav Holík doslova vydřel kotouč ve středním pásmu, položil si sovětskou obranu na kolena, položil si brankáře a zavěsil počtvrté za Zingerova záda!!! Snad mistry světa dopoval nahněvaný trenér Tarasov s výhružným notýskem. (...) Psychicky uklidňující branka pro prohrávající, depresivní pro naše.* Trenér Tarasov a jeho poznámkový blok byl častým zdrojem komentářů. Většinou se jednalo o ironické či zesměšňující poznámky. *Trenér Tarasov znovu zlostně mrkl do notýsku.*

¹⁴⁴ Sovětský hokejový brankář (pozn. autora).

4.4.2.2 Zemědělské noviny 1969

O výjimečnosti zápasu vypovídá i titulěk článku *Alespoň jednou porazit tým SSSR* (14. 3. 1969, s. 6), který je zároveň přáním. V tomto případě můžeme toto přání považovat za přání celého národa. Jedná se o text, který je prologem celého mistrovství. Hlavní zájem je však věnován střetu čs. hokejistů s těmi sovětskými a také změně místa konání šampionátu. *Zbyl čas i na sklenku pilsenského, při které se chtě nechtě muselo zavzpomínat na to, že tento šampionát se měl hrát vlastně zde v Československu.* Autor článku tak naráží na politické změny, které se odehrály před šampionátem (viz výše), z čehož je patrná jistá nevole z těchto událostí. Zápas se Sovětským svazem pak hráči vnímají jako něco odlišného, jako závazek vůči zemi, kterou reprezentují. Takto to vidí František Ševčík. *Na který zápas se nejvíc těším? Na všechny, ale už kvůli naší veřejnosti na naše zápasy se Sovětským svazem.* Stejně to vidí i Miroslav Lacký. *Ze všech zápasů se nejvíce těším právě na střetnutí se Sověty. (...) Prostě to bude boj od začátku až do konce.* Dodává Jaroslav Holík. Výpovědi jednotlivých hokejistů jasně potvrzují zmíněné přání v titulku článku. Zároveň si byli vědomi i skutečnosti, že toto vítězství by si přála československá veřejnost.

Předzápasovým informacím před prvním střetem se věnuje článek *Dnes proti SSSR* (21. 3. 1969, s. 6). I zde je toto střetnutí prezentováno jako něco více než jen pouhá sportovní událost. *Velký zájem je o utkání našich hokejistů s týmem SSSR. (...) Vždyť celá naše veřejnost čeká na tento zápas a vítězství nad SSSR si přeje jako nikdy předtím. (...) Přejeme si jistě všichni, aby se našim reprezentantům v tomto utkání roku podařilo zopakovat úspěch z loňského mistrovství světa.* Opět se tak objevuje přání Čechoslováků porazit tým SSSR.

Silně emotivní je článek *Splnili tužby miliónů: Chytrou zastavila rozjetý stroj* (22. 3. 1969, s. 4), který už v samotném titulku přikládá ohromnou váhu tomuto vítězství. Zároveň je opět patrný důraz na hodnoty, které jsou již tradičně těmto dvěma mužstvům připisovány. Tedy chytrou na straně československého týmu a strojovost na straně Sovětů. Významnost tohoto utkání je však silně patrná. Objevuje se také popis státních symbolů a soudržnost národa s hokejovými reprezentanty. *Ke klenbě stockholmského stadiónu stoupá vlajka s modrým klínem, řada unavených a šťastných chlapců zpívá hymnu, s nimi tisíce Čechoslováků v hledišti. (...) Podařilo se to, v co doufali nejen hokejoví příznivci, ale takřka všichni lidé u nás doma – porazili jsme mužstvo, které jsme porazit chtěli, víc než všechny ostatní, vyhráli jsme v zápase, ve kterém jsme byli lepší, obětavější, v šedesáti minutách nervy drásajícího boje, v němž všichni, kteří byli na ledě, vydali vše, vědouce, oč*

*jde. Z těchto vět je patrné, že se toto utkání netýkalo pouze hokejistů na ledě. Zároveň formulce „oč jde“ je klíčová. Naráží na skutečnost, že československý národ bral toto sportovní utkání jako odvetu za srpnovou intervenci (viz výše). Šli jsme do boje bez glorioly favorita. (...) Nemohli jsme přijmout otevřenou hru, proti tomuto soupeři nemůžeme vyhrávat silou ani ukvapeností, proti nim může mít úspěch jedině rozum, klid a naše příslovečná chytrost. Opět jsou tak vyzdvihovány dominantní vlastnosti těchto celků, avšak je zde kladen i důraz na minulost, kdy se lidé bránili „holýma rukama“ proti tankům (viz výše). Všichni zaslouží uznání, bojovali tak, jak jsme všichni čekali. (...) A nestydíme se za to, že nám při zvucích hymny bylo všelijak, že se do pocitu neskonalého štěstí vloudily i pocity naděje i vzpomínek na dalekou vlast... Tyto poslední věty článku jsou přímým odkazem k důležitosti tohoto utkání pro obyvatele Československa a také se vztahují k tomu, že se nejednalo o pouhé sportovní střetnutí. Až skoro úsměvně působí v tomto textu otisknutí blahopřání ministra pro tělovýchovu a sport a ministra průmyslu. Blahopřejeme k dnešnímu zakončení první poloviny turnaje. Tedy blahopřání představitelů režimu, proti kterému hokejisté na ledě bojovali. S největší pravděpodobností však byla povinnost otisknout toto blahopřání, které se objevilo také v *Rudém právu* (viz dále). Stejně jako v případě *Československého sportu*, dostává prostor notýsek trenéra Tarasova. Tomu je věnován nejen podtitulek „Píšící“ Tarasov, ale také celá řada výroků. *Antolij Tarasov sklapl na střídačce svůj notes, tváře soupeřů kontrastují s bílou barvou jejich dresů. (...) Poznámky v Tarasovově bloku nabývají zřejmě hrozivých forem. (...) Místo Jakuševa posílá Tarasov na led Mišakova, jeho blok se hrozivě plní neveselými poznámkami.* Blok trenéra Tarasova je tak jedním z prostředků, jak si „utahovat“ ze soupeře.*

Jakoby mimo, avšak jako přímá součást textu, působí sloupek s podnadpisem *Pět minut po hymně*, který se věnuje událostem, které v tehdejší Československu následovaly bezprostředně po vyhraném zápase. Celý tento sloupek symbolizuje radost, kterou měli lidé z tohoto vítězství, a pro které to znamenalo víc než jen vítězství na ledě. *Na Václavském náměstí v samém středu Prahy se rozpoutalo pravé rodeo. Během několika málo minut se takřka z celé Prahy sjeli taxikáři, aby po svém oslavili vítězství. Byl to skutečně fantastický pohled. (...) „Dnes jezdíme zadarmo“, křičí mladý chlapec za volantem Čech taxikářské Volhy. (...) A všichni se společně radují! Hloučky lidí skandují výsledek. (...) Pár minut po skončení zápasu se zrodil nový pozdrav. Churchillovsky zdvižená ruka. Dvě branky – dva prsty. (...) Lidé na sebe mávají, docela neznámí pánové*

v nejlepších letech si dávají pořádné Bukovské herdy do zad. Všechny tyto dojmy jen ukazují, jak „společný nepřítel“ spojil lidi v ulicích. Za pozornost stojí také formulace *Churchillovsky zdvižená ruka*, která bezpochyby neodpovídala představám tehdejších komunistických vůdců. Navíc odkaz právě na Winstona Churchilla, který byl symbolem Západu a boje proti „zlu“ (v jeho případě symbolizované nacistickým Německem) je v rozporu s komunistickou ideologií. V jiných letech by toto přirovnání bylo v tisku naprosto nepřipustné.

Kdo dnes zvítězí? (28. 3. 1969, s. 6) je předzápasový článek, který byl otištěn před druhým utkáním se sovětským mužstvem, který je složen především z výpovědí zahraničních hokejových odborníků. Avšak perex tohoto článku se opět věnuje mimořádnosti druhého střetnutí, které je vnímáno se stejnou důležitostí jako první. *Dovedu si živě představit, jak tam u nás doma jste v duchu s námi ve Stockholmu. Všichni společně očekáváme dnešní střetnutí hokejistů ČSSR s týmem SSSR.* Oproti prvnímu střetnutí je celý národ prezentován jako ještě jednotnější nežli v případě prvního zápasu. Objevuje se také zmínka o vnímání tohoto utkání mezi československými novináři. *Novináři besedují na pokojích dlouho přes půlnoc, vymýšlejí ankety, tipuje se. Ale v takových tipech je obvykle přání otcem myšlenky.* Autor naznačuje, že si jednotliví novináři přejí vítězství československého týmu. Experti se vyjadřují o kvalitách československého celku, ale také o slabostech sovětského týmu. Allan Gilroy¹⁴⁵ říká: *„Vždyť sověští hokejisté nevynikají mentální hrou. Spoléhají příliš na svůj strojový rytmus, stačí je z něho vyvést a výsledek...“* Finský novinář Jovaskylym si přeje vítězství Čechoslováků: *„Myslím si, že čs. mužstvo prohraje – ale doufám (v hloubi svého srdce, přidávám jako účastník rozhovoru), že vyhraje. Rozumíte mi, že?“* Aby si autor přidal do výpovědi takovouto formulaci, bylo např. v roce 1961 naprosto nepřipustné. V tomto případě však značí, jak lidé toto utkání vnímali. Československému týmu přál také pomocný manažer týmu USA Jim Vaness: *„Vaše mužstvo je schopno porazit i podruhé tým SSSR. Mám za to, že máte letos lepší mužstvo.“* Výběr jednotlivých odborníků je netradiční především tím, že byli vybráni i zástupci Kanady a USA, ale žádného sovětského odborníka. Jsou tu názory odborníků z Finska a švédského trenéra Vladimíra Zábrodského, který byl ale Čechoslovák. Ten se vyjádřil: *„Neříkám, že mužstvo ČSSR porazí reprezentanty Sovětského svazu. (...) Zlato*

¹⁴⁵ Komentátor profesionální hokejové ligy kanadské rozhlasové společnosti Canadian Broadcast Corporation (pozn. autora)

však bezpečně vyhraje sovětské komando.“ Opět zdůrazňuje metaforu vojáků pro sovětský tým. Poslední příspěvek si pro sebe vyhradil sám autor článku František Kratochvíl. *Budu mačkat palce, aby byl výsledek, jak si přejeme. Věřím, že v těch chvílích budete sice u svých televizních obrazovek, ale v duchu tady s námi v hale Johannesov.* Tento tah jasně ukazuje na způsob, jakým bylo toto utkání vnímáno. Tedy jako něco výjimečného, kdy tým zcela jednoznačně zastupuje celý národ.

Silně emotivní je článek *Obrovská radost* (29. 3. 1969, s. 1), který se věnuje druhému vítězství československých hokejistů. Už samotný titulek vypovídá o pocitech, které měli tehdejší obyvatelé Československa. Záměrně uvádíme Československa a nikoliv pouze hokejových reprezentantů, neboť právě tak je celý článek následně prezentován. Je také patrný silný důraz na emoce spojené s tímto vítězstvím. Zároveň toto jednoduché tvrzení se vůbec nevěnuje výsledku utkání, avšak vítěz je z těchto dvou slov zcela zřejmý. Netradiční je také obsah článku, který se nevěnuje průběhu utkání, ale pouze tomu, co takové vítězství udělalo s obyvateli Československa. Přesto se však objevují formulace, které označují toto utkání. *Bitva se opět konala v pátek. A byli lidé, kteří pravili, že nadlidské výkony se každý týden neopakují. Snad... Ale jsou chvíle a situace, kdy lidé, obyčejní tvorové z masa a kostí, se svými slabostmi, nervy a náladami dokáží nadlidské věci třeba každý den.* Toto utkání je tedy hodnoceno jako vítězství lidí se skoro až božskými vlastnostmi, kteří dokázali „zázrak“. Tento čin byl totiž podle autora článku navýsost žádoucí. *Když je toho zapotřebí, když si to reprezentace a vlast vyžaduje, kdy čtrnáct miliónů lidí je vtěleno do hedvábí se lvem na prsou, s nímž vyjíždějí na kolbiště chlapci, kterým věříme.* Důraz na vlastenectví a také zamlčení některých znaků. V této době měl československý státní znak nad lvem také rudou hvězdu. O této hvězdě pak není v textu jediná zmínka. Dokonce je zamlčena i skutečnost, že někteří hráči si tuto rudou hvězdu přelepili¹⁴⁶ – např. Golonka nebo Jiřík. Opomíjení této hvězdy je tak možné chápat jako distancování se od toho, co tato hvězda symbolizovala. Také byly opět zdůrazněny již mnohokrát opakované vlastnosti, které byly oběma celkům přisuzovány. *Mistr světa se opět sklonil, byl poražen; rozum a chytrost, inteligence a umění opět převýšily sílu a nacvičenou kybernetiku, která se zdá být najednou tak omšelá a hokejově podivná.* Takto byla vyjádřena prognóza, která předpovídala konec stylu, který praktikovali tehdejší

¹⁴⁶ Je zcela zřejmé, že se takovýto krok nemohl objevit v novinách, neboť by cenzura nikdy neschválila veřejně přiznat takovýto typ vzdoru.

sovětští hokejisté. Také výraz „sklonil“ symbolizuje pokoru a podřízenost. Československý národ cítil, že tentokrát má nad Sověty navrch. Zbytek článku je věnovaný pocitům, které zachvátili Prahu a také popisu tohoto vítězství jakožto „zázraku“. Znovu se také objevuje narážka na Tarasovův zápisník. *Škroupova píseň se velebně prodírá žebrovím stadiónu v Johannesovu, a Tarasov ukládá svůj černý zápisník rychleji, než měl původně v úmyslu. A tisíce kilometrů od švédských hokejových šaten se rozpoutalo pravé peklo. Jakoby švihnutím kouzelného proutku se proměnila noční Praha v nejfrekventovanější dopravní zmatek. Tisíce řidičů se rozhodlo zničit svoje akumulátory na počest oné památné chvíle. (...) Jak se cítíte? – zní první, snad trochu omšelá otázka. „Jsem šťastná, víc být nemohu. Dali jsme jim to!“ (...) „Chtěl bych být chvíli s nimi. Vždyť oni promluvili jménem čtrnácti miliónů.“ To říká Oldřich Sládek, taxikář. Je zřejmé, že tento zápas ještě posílil pocity z prvního vítězství. Lidé totiž toto střetnutí brali jako odvetu za srpen 1968 (viz výše).*

Text s titulkem *Naši podruhé pokořili hokejisty SSSR* (29. 3. 1969) je reportáží z druhého zápasu. Význam slovesa *pokořili* nese konotace, jejichž významem je také podřízenost. Tedy symbolizuje to, že se sovětský tým musel podrobit tomu československému. Užití právě tohoto slovesa nepovažujeme za náhodné, ale cílené. Opět se objevuje metafora boje. *Očekávali jsme, co Tarasov vymyslí za válečnou taktiku. Dochází však také ke změně postavení obou týmů. Poprvé jsme nastupovali v roli mírného favorita, navíc s odkrytými kartami. Na tuto změnu postavení nebyli sovětští hokejisté zvyklí. Obávaný sovětský stroj však skřípal a byl až podivuhodně měkký a nedůrazný. Rychle jsme se dokázali aklimatizovat, využili nervozitu soupeře a pomalu mu začali vnucovat své představy o vedení boje. Popis akcí je netradičně v první osobě množného čísla. Také je kladen důraz na změnu pojetí hry, tedy že československý tým je v ryze aktivní roli. Byla to nyní pravá, krásná bitva, bez záludností, boj o každý centimetr ledu, násobený oboustrannou snahou o konečný úspěch. Opět se klade důraz na férový boj, který jak bylo již výše zmíněno, je zdůrazňován jako kontrast k srpnové intervenci. Kontrastní je opět popisování jednotlivých gólových akcí – znovu se emotivně popisují československé branky. Nádherně unikl JAR. HOLÍK, „vyháčkoval“ obranu soupeře a překonal Zieglera počtvrté. (...) Hned v 2. minutě Charlamov z dálky snížil na 1:2. Jméno Jaroslava Holíka napsané kapitálkami je opět jeden z prostředků, jak zdůraznit výkon československých hokejistů. Důraz na emoce a na vnímání tohoto utkání je patrný také z úryvku – *A tak opět zazněla naše krásná hymna Johannesovem, zpívali všichni, hlediště jásalo, ke klenbě opět**

vystoupila vlajka s modrým klínem... Za zmínku stojí komentář trenéra československého mužstva Pittnera, který se vyjadřoval k formě protestu, kdy si českoslovenští hráči nepodali ruce na ledě se soupeři. „*Mají to být poražení, kteří mají podávat ruce.*“ Tento protest jasně ukázal, že zápas vnímali i hokejisté jinak, nežli běžné sportovní klání. Také fakt, že bylo možné takovýto komentář umístit na stránky denního tisku, vypovídá mnohé o „uvolněnější“ atmosféře v tehdejších médiích.

4.4.2.3 Rudé právo 1969

Kratičký článek z titulní strany ČSSR – SSSR 2:0 (22. 3. 1969, s. 1) pojednává o výhře čs. mužstva. *Naši hokejoví reprezentanti vybojovali v pátek večer na mistrovství světa ve Stockholmu cenné vítězství. V jednom z klíčových zápasů šampionátu porazili družstvo Sovětského svazu 2:0.* Přestože se jedná o věcné sdělení, i tak je patrné, že toto vítězství bylo vnímáno jako velmi důležité.

Oproti tomu výrazně emotivnější je článek Z mistrů světa hokejový čaj (22. 3. 1969, s. 8), který se věnuje prvnímu vítězství čs. hokejistů na tomto šampionátu. Samotný titulek se vztahuje k frazému „slabý jako čaj“, jenž je nepřímým pojmenováním fyzické, či jiné slabosti. Jedná se tedy o poukázání na skutečnost, že sovětský tým byl v zápase výrazně horším týmem. Hned v úvodu je umístěno stejné blahopřání ministrů, které bylo otištěno i v *Zemědělských novinách* (viz výše). Potvrzuje to tedy teorii o tom, že otištění tohoto blahopřání bylo pro tyto dva deníky povinné. Stejně jako v předchozích dvou denících, také v *Rudém právu* byl tento zápas vnímán jako zásadní a silně emotivní událost. *Týdny, dny, hodiny a vteřiny všech dohadů před utkáním, které vábilo, drásalo a zneklidňovalo desítky miliónů příznivců hokeje, zdaleka nejen u nás a zdaleka nejen příznivců hokeje jsou sečteny. Zápas je vnímán jako globální událost, která zasáhla miliony lidí, nikoliv pár desítek členů reprezentačního mužstva. Výsledek ČSSR – SSSR 2:0 koluje jako štafetový kolík po všech rovnoběžkách a polednicích této zeměkoule, která se kupodivu točí dál.* Zdůrazňována je také historická výjimečnost tohoto vítězství a také způsob, jakým ho českoslovenští hokejisté dosáhli. *Porážka, kterou jsme tak impozantním a soustředěným způsobem zdolali mistry světa, zamíchala turnajovými šancemi před druhým kolem jako ruletou. Čs. tým vsadil na „správná čísla“ a otevírá se mu nová naděje přece jen se hlasitě ucházet po dvaceti letech v tomto městě o zlaté medaile. (...) Po 14 letech nedal tým SSSR na mistrovství světa gól. (...) Diktovali jsme tón hry my – a to nebylo málo! Opět se*

objevuje také příměr k „zázraku“ či používání magie. *Svatý Václav asi přijel chytat s Dzurillou. (...) Dzurillova lapačka však „čarovala“ a všichni hráči v modrých dresech tvořili kolem jeho klece betonový val. (...) Naše mužstvo však bylo v takovém tempu, že neexistovala moc, která by dopravila puk za Dzurillova záda. (...) Našemu brankáři musel pomáhat svatý Václav i s koněm.* Přestože je vyzdvihován výkon československého brankáře, i tak je kladen velký důraz na kolektivní výkon. *Pořádně zahráli všichni včetně civilů na střídačce. (...) Všichni hráli ve velkém slohu. (...) Prvotřídní spolupráce pod heslem jeden za všechny, všichni za jednoho. Už to si zaslouží, abychom jim všem zatleskali.* Za „civilisty“ jsou považováni hokejisté, kteří kvůli zranění nemohli do zápasu zasáhnout. Pro *Rudé právo* je netradiční také velký počet expresivních a nepřímých pojmenování, která jsou přítomna v celém textu (viz výše). *Sedmnáct hokejistů v modrých dresech spolu s „civilisty“ Jiříkem, Fardou, Pittnerem a Kostkou se objevilo v rozbouřeném moři sympatizujícího hlediště jako posádka dobré lodi kormidlované k cílovému ostrovu podle předem stanovených zásad. Jejich mottem bylo, za žádnou cenu nedopustit, aby soupeř zapnul na plné obrátky svůj kombinační stroj, dokonale promazaný maximálním tréninkem. V praxi to znamenalo „sypat písek“ mezi jednotlivé pětky v bílých dresech. (...) Tohle všechno ovládali naši hráči předem jako otčenáš, zbývalo však ještě „vymodlit“ si úvodní branku, aby hrál s námi i neklid protivníka, abychom mohli přes moudré kouskování tempa přes rychlé brejky a přes přesnou střelbu násobit zmatek Tarasových svěřenců.* Opět je kladen důraz na něco nadpozemského v naší hře a znovu se také objevuje metafora stroje pro sovětský tým. Za zmínku stojí také důraz na publikum, které bylo nakloněné československým hokejistům. Lze to vnímat jako souboj „dobra a zla“, kdy neutrální publikum je na straně „dobra“, tedy československého mužstva.

Podobný formát jako bylo *Na kus řeči s Honzou Suchým v Československém sportu* se objevuje také v *Rudém právu* a to pod názvem *V Jiříkově vidění*, jeden z článků se týkal i střetnutí mezi ČSSR a SSSR – *V Jiříkově vidění aneb Dzurilla v útoku nenastoupí* (29. 3. 1969, s. 8). Jiříkem je v tomto textu československý útočník Jiří Jiřík, který v textu popisuje svůj každodenní režim před zápasy, ale objevuje se také jeho komentář k druhému zápasu se Sověty. *Doufám, že vy doma jste nepovažovali páteční zápas, který nás teprve čekal, za nějakou procházku. První vítězství nad celkem SSSR bylo zasloužené, v hokeji však nic nejde do puntíku zopakovat.* Potvrzuje, že československý tým byl v prvním zápase lepším a aktivnějším týmem. O čemž svědčí i změna přístupu československého týmu ke střetnutí se Sověty. *Proti minulosti se jaksi změnila „konstelace hvězd“ v tom*

smyslu, že komplex, kterým jsme trpěli před sovětským mužstvem my, teď zachvátil soupeře, že se pro změnu už několik sezón klepou před vzájemným utkáním ruce víc sovětským hokejistům.

Emoce a expresivní vyjádření přináší také článek *Kus srdce nechali na ledě ČSSR – SSSR 4:3* (29. 3. 1969, s. 8), který se už jen svým titulkem velmi liší od strohých a věcných titulků z roku 1961. Stejně jako v předchozích článcích z tohoto mistrovství, také tento byl na poměry *Rudého práva* silně expresivní. *Kanadské „nože“ bruslí kreslily na vyblýskaném ledu jakýsi fantastický, surrealistický obraz. Hlediště rozjitřené tou podívanou mručelo, vzdychalo, řvalo i tajilo dech jako obrovské zvíře, kterému byla předhována kořist podívané, jakou nelze rychle strávit, jakou nutno vychutnávat sousto po soustu, minutu po minutě, co bychom si nalhávali, hltali jsme tu podívanou všichni, my, tvořící příliš bezvýznamný ostrůvek na severní tribuně, i vy doma.* I tak je ale možné vyčíst několik poznatků. Za prvé, že se tento zápas týkal celého národa a nikoliv pouze několika hokejistů. Také fakt, že příliš bezvýznamný ostrůvek v hledišti může být symbolem pro Československo, „malý ostrůvek“ ve východním bloku. A v neposlední řadě také to, že toto vítězství potěšilo celý národ více než pouze příznivý sportovní výsledek. O důležitosti utkání vypovídá také fakt, že Jiří Jiřík nastoupil do utkání s rukou v sádře. *Nepřítomnost ofenzivního obránce číslo jedna měl vyvážit „zdravý nemocný“ Jiřík.* Opět se také ukazuje pro tento rok typický popis gólových situací. *Na první má lví podíl Machač, který vedl touš z obranného až do útočného pásma (soupeř mu nezahradil cestu v očekávání přihrávky), tam chtěl touš pouze přišlápnout za soupeřovou klecí, nakonec však změnil rozhodnutí, přihrál Golonkovi, ten nastřelil jen sovětské obránce, přihrál Jiřímu Holíkovi a ten klouzavou střelou z těžkého úhlu překonal poprvé Zingera.* K takovému detailnímu popisu československých akcí byl opět kontrastní popis sovětských branek. *Soupeř zahájil druhou část hry téměř v pekelném tempu, po minutě a několika vteřinách se mu také podařilo vyjádřit svou úpornou snahu zkorigováním skóre na 1:2.* Chybí tedy jakýkoliv detailnější popis akce. Objevuje se také pozitivní hodnocení československého týmu pomocí prostředků, které vždy náležely Sovětům. *Čs. mužstvo ovládající všechny moderní prvky vysoké hokejové taktiky se však náporu ubránilo.* Zpravidla to bývali Sověti, kdo byl považován za „pokrokový národ“. Opět se také objevuje vyzdvižení kolektivního výkonu. *Všichni do jednoho nechali na ledě kus srdce, a to nakonec určilo výsledek.* Stejně tak se také objevilo blahopřání od ministra pro mládež a sport české vlády doc. Emanuela Bosáka. *Blahopřejeme k vítězství a přejeme plný úspěch i v posledním utkání.* Také bylo

otištěno prohlášení trenéra Jaroslava Pittnera o podání ruky po zápase. *Ruku podává vždy poražený, nikoliv vítěz.* Znovu je tak zveřejněn tento krok, který však v *Rudém právu* dostal prostor pouze jediné věty. I tak ale symbolizuje vzdor Čechoslováků vůči Sovětům a nesouhlas s jejich počínáním v tehdejší Československu. Je zde také sloupek s podnadpisem *Vítězství...*, který se věnuje tomu, co v Praze předcházelo začátku zápasu. Samotný titulek nabízí velké množství interpretací. Je však na místě se domnívat, že toto vítězství mělo přinášet i politické konotace. *Všichni našim hráčům věřili, že stejně jako před týdnem nezklamou a vybojují vítězství. Před devatenáctou hodinou se začaly vyprazdňovat ulice. Prázdné byly restaurace – všichni se přemístili k televizorům a rozhlasovým přijímačům. Sehnat v tu dobu na Václavském náměstí taxíka, bylo naprosto nemožné.* Tento fakt vypovídá o tom, jakou důležitost přikládali občané tehdejšího Československa tomuto střetnutí a nechali všech svých činností, aby tento zápas mohli vidět a být alespoň prostřednictvím televizoru či rozhlasového přijímače s reprezentanty. Text se také věnuje tomu, co v Praze následovalo po skončení utkání. *Půl hodiny po skončení zápasu jásal nad vítězstvím čs. hokejistů asi sto až sto padesát tisíc Pražanů a další stále přicházeli. Socha svatého Václava tonula v záplavách státních vlajek. Volání slávy čs. reprezentantům se snoubilo s klaksony automobilů, tramvají i autobusů a výbuchů raket a dělbuchů.* Vítězství zasáhlo opravdu celou řadu lidí, kteří považovali za důležité jít toto vítězství oslavit do centra Prahy. Důraz na státní symboly ukazuje, že událost byla vnímána jako důležitá i pro stát. Přestože se zde neobjevuje tak detailní popis oslav jako v *Zemědělských novinách*, i to, že se objevuje tato zmínka, ukazuje k tomu, že autoři *Rudého práva* považovali za důležité ukázat, že lidé měli z tohoto vítězství radost a vnímali ho jako silný symbol vzdoru.

4.4.3 Rok 1979

4.4.3.1 Československý sport 1979

Prvnímu střetnutí na světovém šampionátu ve Stockholmu se věnuje článek *Pětka na pololetním vysvědčení* (23. 4. 1979, s. 1). Jak je patrné již z titulku, tento článek je vůči československým hokejistům velmi kritický. Tento fakt je zapříčiněn především porážkou 11:1, která byla nejhorší za 20 let. *Sobotní večerní utkání, které mělo být vrcholem první poloviny šampionátu, se stalo zcela jednostrannou záležitostí. Po dvaceti letech zažila naše reprezentace hořkost dvouciferné porážky. (...) Ještě nikdy v historii neprohrála ČSSR*

s SSSR desetigólovým rozdílem. Od mistrovství světa z roku 1969 se zápasy ČSSR a SSSR staly výjimečnou událostí. Oba týmy navíc dlouhodobě patřily ke špičce, a tak se očekávala vždy napínavá bitva. Vítěz těchto utkání se zpravidla stal favoritem celého mistrovství. *Každý zápas mistrovství světa mezi sovětskými a čs. hokejisty bývá považován za vrchol soutěže. (...) Očekával se velký zápas, ale netrval ani deset minut. Čs. tým v této nejtěžší zkoušce 45. mistrovství světa neobstál, na jeho „pololetním vysvědčení“ se objeví pětka.* Oproti předchozím létům se tentokrát objevuje kritika čs. týmu jakožto rozloženého kolektivu. To, co bylo dříve považováno za nejdůležitější aspekt hry, tentokrát nefungovalo, což je podle autora hlavní důvod prohry. *V hokeji jednotlivců mnoho neznamena, že jedině maximální nasazení všech hráčů může přinést žádoucí úspěch.* Z těchto slov je patrné, že mužstvo nefungovalo jako kolektiv, také mu chyběla bojovnost a vůle po vítězství, která byla před deseti lety tak důležitá. Symbolizuje to i náladu ve společnosti, která v roce 1979 také přestávala věřit v možnost změny. V textu je také možno nalézt přímé odkazy ke komunismu. *Kdyby se střetnutí hrálo na fotbalovém stadiónu V. I. Lenina v Lužnikách, bylo by všech 100 000 míst vyprodáno a na další desetitisíce a možná i statisíce zájemců by se stejně nedostalo.* V této době existovala celá řada stadiónů, které měly kapacitu nad 100 000, avšak tento byl vybrán především proto, že nesl jméno V. I. Lenina.

Tento článek pokračuje uvnitř deníku – *Pětka na pololetní vysvědčení* (23. 4. 1979, s. 6). Text popisuje rekordní porážku československého týmu. Avšak neobjevují se žádné superlativy o sovětském týmu, na které jsme byli zvyklí, ale pouze popis a konstatování vysoké porážky čs. mužstva s občasnými expresivními významy, které se týkaly především výše porážky. *Tlak narůstal, bylo skutečně jen otázkou času, kdy padne první branka. (...) S neúprosnou pravidelností padal do Sakáčovy branky jeden puk za druhým. (...) Celá naše taktika byla v troskách, a protože nebylo možné jako v boxu hodit ručník do ringu a předčasně ukončit střetnutí, existovala pouze jediná otázka: jak rekordním rozdílem sovětský tým zvítězí?* Otázka o výši porážky se objevila také v jednom z podnadvpisů. *Jediná otázka: Kolik?* Z článku je patrné, že tento zápas doprovázela beznaděj, stejná, která panovala i v tehdejší Československu.

Článek *Po dvaceti letech* (23. 4. 1979, s. 6) se velmi stručně věnuje historicky nejvyšším porážkám čs. týmu. Tyto prohry jsou uváděny pro představu výše porážky mistrovství světa z roku 1979. *Stalo se téměř před dvaceti lety, přesně 12. listopadu 1959,*

kdy čs. reprezentace prohrála ve Stockholmu se Švédskem 3:11. Je zde zdůrazňována výjimečnost této porážky, která se jevila jako nevídaná.

Flinta v žitě (23. 4. 1979, s. 6) je jedním ze článků, které se objevili v cyklu komentářů *Moskva MS '79*, který se objevoval v průběhu celého mistrovství. Tento článek je emotivněji zaměřený, než předchozí, avšak přináší zcela totožné informace. *Naše hokejové mužstvo v sobotu večer zcela selhalo v utkání se sovětskými hokejisty. Nervozita, podráždění, zcela logicky průvodní jevy, dostavující se po zážitku, pro něž zklamání je dost slabé slovo, ustupovaly střízlivějším pohledům i hodnocení. Prohrát se sbornou není jistě ničím mimořádným, vždyť s ní neuspěla i lepší mužstva, než je naše současné. Ale prohrát dvouciferným výsledkem, to byl přece jen trochu „silný tabák“.* Prohra je tedy vnímána jako zklamání a také jako cosi nedůstojného.

Poslední zvonění s otazníky (27. 4. 1979, s. 1) je článek, který se věnuje předzápasovým informacím. Titulek se vztahuje k předchozímu článku *Pětka na pololetní vysvědčení* (viz výše). Má symbolizovat poslední zápas šampionátu, kdy otazníkem je výsledek utkání. *Naše mužstvo má právě v závěrečném utkání moskevského turnaje velkou příležitost odvést proti novopečeným mistrům světa, hokejistům SSSR, takový výkon, který by dal zapomenout na nedobry výsledek z minulé soboty, který by dokumentoval, že spolu hrají dvě nejlepší mužstva turnaje.* V této době měl již sovětský celek jisté zlaté medaile a československý stříbrné. Samotné utkání je tak také prezentováno. Hlavní důraz je však kladen na odčinění vysoké porážky s předchozího střetnutí.

Článek *Poslední zvonění s otazníky* (27. 4. 1979, s. 8) pokračuje uvnitř deníku. Tato část je zacílena na tradiční vlastnosti československého mužstva. *Jejich houževnatost, obětavost, vůle slavili zasloužený úspěch, plně přesvědčili o tom, že jim stříbrné medaile nejlepšího týmu právem náleží.* Je zde ukázán také přístup hráčů k tomuto střetnutí. *Za všech okolností chceme odvést co nejlepší výkon, být mistrům světa důstojným soupeřem.* Konstatoval za celý tým jeden z trenérů Karel Gut. Zde je patrná změna oproti roku 1969, kdy cílem bylo alespoň jednou porazit tým SSSR (viz výše), tentokrát je ale výhra i mezi samotnými hráči považována za nedosažitelnou, a proto se objevuje pouze snaha být důstojným soupeřem.

Utání se pak věnuje článek *S mistrovskou jistotou...* (28. 4. 1979, s. 1), který jak je již z titulku patrné zvelebují výkon sovětského mužstva. *Hokejisté Sovětského svazu zvítězili zcela přesvědčivě, i v posledním zápase 45. mistrovství světa v moskevském Paláci sportu. Konečný výsledek střetnutí SSSR – ČSSR je pro nás snad přece jen přijatelnější než*

rekordní prohra ve vzájemném střetnutí před týdnem, znovu však dokázal rozdíl ve výkonnosti obou mužstev. Nutno říci, že zde je velebení sovětského týmu na místě, neboť vyhrál 6:1. Oproti roku 1961, kdy bylo sovětské mužstvo glorifikováno téměř bezdůvodně, tak roku 1979 byla všechna označení o neporazitelnosti zcela oprávněná. Sovětská sborná dorazila do cíle hokejového maratónu bez zakolísání, neztratila na moskevském ledě ani bod a titul mistra světa a Evropy obhájila způsobem, který nepotřebuje velkých komentářů.

Dokončení článku *S mistrovskou jistotou...* (28. 4. 1979, s. 6) je uvnitř deníku. Tato pasáž je věnována popisu utkání. Nejedná se však o popis jednotlivých akcí, jako spíše o celkový pohled na utkání. *Od této chvíle nám snad vyhovovalo nižší tempo hry, ale převaha byla na straně sovětského mužstva. (...) Naše mužstvo si nedokázalo poradit s přesnou a důraznou obranou soupeře. (...) Tato naše nepřesnost, chvílemi až bezradnost v kombinaci byla hlavním důvodem nepříznivého vývoje střetnutí. (...) Nestačili jsme rychlostí, dopouštěli jsme se chyb v obranné hře. Ale chyběla nám i jiskra, kterou naopak nepostrádalo mužstvo SSSR a jež poháněla motor jeho výkonu do nejvyšších obrátek v okamžicích, kdy toho bylo nejvíce zapotřebí. Výčet nedostatků ve hře československého mužstva je dlouhý. Stejně tak je tomu v případě sovětských předností. Jistotu, s níž sověští hokejisté rozhodli závěrečný zápas, nelze nazvat jinak než mistrovskou. Byla zcela přesvědčivým důkazem předností nejlepšího hokejového týmu světa. O československých hokejstech se však nepsalo pouze negativně. Bojovali, jejich snaha napravit reputaci po rekordní prohře v prvním zápase však vyšla pouze na padesát procent. Neměli dostatek síly čelit vyspělé hře soupeře. Jedná se o opětovný popis typických vlastností pro československý tým, avšak i v této formulaci je patrná jistá glorifikace sovětského mužstva.*

4.4.3.2 Zemědělské noviny 1979

V tomto roce vyšly pouze dva články, které splňují námi zvolená kritéria. Jedním z nich je *Sborná sahá po zlatu* (23. 4. 1979). Velmi emotivně pojednává o historické porážce československého týmu. Zároveň nešetří superlativy pro sovětský tým. Je na místě ovšem znovu připomenout, že sovětské mužstvo v tomto zápase zvítězilo rozdílem třídy. *Galakonzert Tichonovových svěřenců proti našemu celku a rekordní výsledek nakonec. (...) Takové rozuzlení nečekal zřejmě nikdo... Už po první polovině finálových bojů na moskevském MS je totiž na 99 a možná i sto procent jasné, že domácí sborná se nenechá*

z trůnu hokejového šampióna sesadit. Skutečně asi jen zázrak by ji mohl připravit o prvenství... Zde je patrné, že hra sovětského týmu je vnímána jako nadpřirozená. Avšak ve většině je vnímána jen jako velmi kvalitní, zatímco hra československého týmu jako velmi slabá. Objevuje se také metafora války. *Rozdrtili náš tým rozdílem třídy a odsoudili ho k tomu, že bude moc a moc válčit o stříbrný post. (...) Čs. reprezentace byla zcela odevzdaná a nechala na libovůli sborné, kolik gólů jí nastřílí. A to, že jich bylo nakonec jen 11, může Tichonovovým svěřencům opravdu děkovat. (...) Prohráli jsme prostě ve všem a na celé čáře, sborná v čs. týmu neměla soupeře. Hledání důvodů porážky nebylo pro autora textu snadné. Je těžké hledat, analyzovat a rozebírat příčiny tak krutého debaklu naší reprezentace na první obrátce finálových bojů, když samotný trenér prohlásí: „Nemám co k hodnocení, hráli jsme nerovný boj!“* Přesto však byly nějaké důvody porážky nalezeny. Bylo to selhání hlavních zbraní, které na sovětské hokejisty již několikrát platily. *V našem rozklíženém a dokonale rozloženém kolektivu se už nenašel muž, který by ostatní zburcoval alespoň k trochu většímu odporu. Rozpad kolektivní hry, která byla pro čs. mužstvo vždy typická, tak znamenal rekordní porážku 11:1.*

Druhému střetnutí československých a sovětských hokejistů se věnuje text *Zlatá korunovace Sborné* (28. 4. 1979, s. 4). Samotný titulek odkazuje k faktu, že sovětský tým měl již před zápasem jisté zlaté medaile a výsledek posledního zápasu jen tuto skutečnost potvrdil. Také z podtitulku *Opět příliš jednoznačně* je patrné, že československé mužstvo opět prohrálo vysokým rozdílem. Tento text se však nese ve stejném duchu jako předchozí článek. *Poslední utkání tohoto světového šampionátu mnoho hokejových kvalit nepřineslo. Sborná měla hru pod kontrolou, s výjimkou stavu 1:1 neustále vedla a přitom ji k tomu stačilo vycházkové tempo. (...) Čs. reprezentantům nelze upřít snahu, ale ani tentokrát na sovětské reprezentanty nestačila. (...) Závěrečných 20 minut bylo jakousi dokumentární exhibicí o třídu lepší sborné, dokazující, že první vysoké vítězství nad největším, ale tentokrát opět nemohoucím rivalem, nebylo náhodné.* Je zde potvrzena výborná forma sovětského týmu, která je podpořena superlativy, které byly sovětským reprezentantům přisuzovány. Výsledky střetnutí ale napovídají, že v tomto roce byly superlativy oproti roku 1961 na místě.

4.4.3.3 Rudé právo 1979

Z titulku *Před utkáním s mistry světa* (21. 4. 1979) je zřejmé, že se tento text věnuje předzápasovým informacím. Také je z titulku jasně patrné, že sovětské mužstvo bylo úřadujícím mistrem světa. V perexu se o utkání mluví jako o výjimečném střetnutí a především jako o utkání velkých favoritů turnaje. *Prvním vyvrcholením letošního mistrovství světa a Evropy bude dnešní souboj dvou vedoucích a dosud neporažených mužstev, reprezentantů Československa a Sovětského svazu.* Je zcela jasně patrné, že oba týmy jsou prezentovány jako rovnocenní soupeři. Ovšem pro *Rudé právo* se zde opět objevuje důraz na dominantní ideologii. I tak je ale zachována rovnost obou soupeřů. *Bude to měření sil dvou světově proslulých hokejových škol dvou socialistických zemí, které v současné době udávají tomuto sportovnímu odvětví tón.* Opět se také setkáváme s důrazem na pokrok v souvislosti se socialismem. Zbytek článku je složen z výpovědí jednotlivých hokejových odborníků. Jako první o střetnutí mluvil bývalý kanadský hokejový reprezentant Derek Holmes. Oproti perexu vidí Holmes situaci jinak. Za jednoznačného favorita považuje sovětský tým, zatímco československá reprezentace je pro něho outsiderem. *Dosavadní výkony obou celků na šampionátu vysoko favorizují sovětské hokejisty, kteří jsou podle mého názoru, v současné době nejlepším týmem na světě. (...) Kdybych svůj názor na toto utkání shrnul, mohu říci, že zvítězí tým SSSR. Palce však budu držet slabšímu, a tím jsou tentokrát českoslovenští hokejisté.* Další názor patří sovětskému trenérovi Viktorovi Tichonovovi. Ten mluví především o silných zbraních československého mužstva. *Tradiční velké problémy nám dělá vaše dokonale organizovaná obrana, velkou překážkou bývají pro naše útočníky vaši brankáři.* Tichonovovův protějšek trenér československého mužstva Jáno Starší mluví o zápasech se sovětským mužstvem. *Sehráli jsme s týmem SSSR mnoho střetnutí. Každé bylo jiné, přineslo nějaké překvapení. Jsem přesvědčen, že tomu tak bude i tentokrát.* Jako poslední se ke střetnutí vyjádřil trenér finské hokejové reprezentace Seppo Littsola. *O sovětských hráčích víme, že jsou nepřekonatelní v útočné činnosti, ale zranitelní ve své vlastní zóně. U Čechoslováků je to obráceně.* Opět se tak objevuje popis sovětského mužstva jako aktivního a československého jako pasivního. Výběr odborníků je odlišný oproti tomu, který byl v *Zemědělských novinách* roku 1969. Objevuje se zde také názor sovětského reprezentačního trenéra, který v roce 1969 chyběl.

Prvnímu střetnutí se věnuje článek *Dosud nejvyšší porážka* (23. 4. 1979, s. 8). Rekordní porážka československého mužstva je zde prezentována jako něco

překvapujícího. Oproti textům v *Československém sportu* a *Zemědělských novinách* není československé mužstvo tolik „pranýřováno“. Přesto je však porážka hodnocena jako velké zklamání. *Utkání dvou favorizovaných a zatím v turnaji neporažených mužstev nepřineslo očekávaný rovnocenný hokej, skončilo hladkým a rekordním vítězstvím sovětských reprezentantů. (...) Závěr první třetiny jsme již přežili bez pohromy, ale soupeř ve svém tlaku neustával. (...) Nejde o to, že naše mužstvo prohrálo, před týmem Sovětského svazu se museli sklonit i nejlepší profesionálové NHL. Mrzí však způsob, jakým k tomu došlo. Rudé právo opět předkládá ideologický podtext v textu. Snaží se všemožně ukázat dominanci komunistické ideologie. Nenápadné zmínění porážky profesionálních hráčů z NHL skrývá silné znaky propagandy. Ukázat, že Sovětský svaz je nejlepší ve všem – bez výjimky. Také označení profesionálové se jeví jako zavádějící. Naráží se na to, že hokej tyto lidi živí, a proto by měli být lepší než amatéři, kteří místo hraní hokeje musejí také chodit do práce. Je zde však opomíjen fakt, že přestože byli sovětští hráči oficiálně vojáky, nedělali prakticky nic jiného, než že každý den několik hodin trénovali. Byli tedy stejnými, ne-li většími profesionály nežli hokejisté z NHL. Jejich profesionalita však byla na rozdíl od té kanadské neoficiální. Narážka na Kanadu se objevuje ještě v souvislosti s kanadským rozhodčím Madillem. *Přestože pochází ze země, kde se hraje velmi nečistý a zákeřný hokej, trestá i náznaky nečisté hry.* Opět je zde útok na Kanadu jako na zemi, která oproti východnímu bloku, zvelebují násilí a nečestnost. Svým způsobem je významný také popis gólových akcí, který se v jiných denících neobjevil. Opět je však veden stejným stylem jako v roce 1961. Tedy podrobnější popis sovětských akcí, i když v tomto případě ne všech, a stručný popis československého gólu. *V 10. minutě ujel po pravém křídle hbitý Makarov, zbavil se Ďuriše a podruhé překonal Králíka. (...) Gól, kterého dosáhl za stavu 6:0 Chalupa, představoval jen nepatrnou náplast na neodvratný debakl.* Za zmínku stojí také popis vlastností sovětského mužstva. K tradiční rychlosti, útočnosti a kombinační hře se totiž připojilo také kolektivní pojetí, které bylo vždy vlastností československého celku. *Sovětští hráči vyvíjeli jeden útok za druhým. (...) Tato branka zvýšila chuť domácích, kterým se začala dařit jejich typická kombinační hra. (...) Obhájci titulu podali vynikající kolektivní výkon a dokonale využili všech svých předností.**

Předzápasovým informacím druhého střetnutí se věnuje článek *Před odvetou s týmem SSSR* (27. 4. 1979, s. 8). Tento článek vnímá druhý zápas pouze jako možnost, jak napravit reputaci za rekordní porážku v prvním střetnutí na tomto mistrovství. *Čs. reprezentanti dnes mají možnost v utkání se staronovými mistry světa příležitost*

dokázat, že jim stříbrné medaile patří právem a že výsledek prvního vzájemného utkání neodpovídá skutečnému poměru sil mezi těmito tradičními rivaly. (...) Přesto jsou naši hráči rozhodnutí dát do závěrečného střetnutí všechny síly a vybojovat se sovětským týmem, který zastihlo mistrovství světa a Evropy ve vynikající formě, důstojnou partii. Rudé právo tak předkládá texty, které dávají mnohem více naděje v příznivý výsledek než v ostatních námi analyzovaných denících. Druhý zápas však také vnímá jako zápas o čest týmu.

Druhému střetnutí se věnuje článek *Mistři světa zcela suverénní* (28. 4. 1979). Už z titulku je patrné, že sovětští hokejisté opět hladce zvítězili. Samotnou náplní článku je však více zvelebování sovětského mužstva nežli popis samotného průběhu zápasu. *Mužstvo Sovětského svazu potvrdilo, že je dnes skutečně nejlepším hokejovým kolektivem na světě a že mu budou tituly mistrů světa a Evropy po dva roky slušet. (...) Jediným mužstvem, před jehož uměním se museli dvakrát sklonit¹⁴⁷, byli hokejisté Sovětského svazu.* Zde je třeba zdůraznit užití výrazu *sklonit*, neb se jedná o výraz pokory. Je možné zde nalézt symboliku s podřízeností Československa Sovětskému svazu. Výrazy obdivu pokračují i nadále. *Je pozoruhodné, že nejstarší formace sovětského týmu – Michajlov (35 let), Petrov (31) a Charlamov (30) – v této závěrečné třetině letošního mistrovství světa dominovala. Svědčí to o vynikající trénovanosti těchto hráčů a vzorném přístupu k reprezentaci.* Sovětský svaz se opět dává Československu za vzor. Tento ideologický podtext, kdy je Sovětský svaz stavěn na piedestal, je patrný také z další pasáže. *Do posledního místečka zaplněným Palácem sportu v Lužnikách se rozléhají velebné tóny sovětské státní hymny. A na stožár zvolna stoupají tři státní vlajky. Sovětská, československá a švédská. Vlajky tří států, jejichž hokejisté v posledních letech udávají tón světovému hokeji a kteří posunují úroveň této kolektivní hry po krůčcích kupředu.* Znovu se tak objevuje Sovětský svaz v roli vzoru. Nelze však říci, že by bylo bez výjimky zvelebováno mužstvo Sovětského svazu. V textu jsou také pasáže, kdy je vyzdvihována bojovnost československého celku, který si chtěl v tomto utkání napravit reputaci po rekordní porážce. *Naši se však nevzdávali, hráli srdnatě, bránili a účinně forčekovali, při přesilovce v 15. min se nám podařilo vyrovnat. (...) Čs. hráči bojovali dál, ale přece jenom to¹⁴⁸ jejich výkon poznamenalo.*

¹⁴⁷ Tým, který se musel dvakrát sklonit, byl československý výběr – pozn. autora.

¹⁴⁸ Je zde myšlena pátá branka, kterou vstřelil Petrov – stav byl za této situace 5:0 pro Sověty.

4.4.3 Rok 1989

4.4.3.1 Československý sport 1989

Prvním analyzovaným textem v tomto roce je článek *Střelba ve znamení štíra* (22. 4. 1989, s. 1). Význam titulku je vysvětlen pak v textu. *Se střelbou přece jen byli, na rozdíl od soupeře na štíru. A to rozhodlo o první porážce v turnaji.* Jedná se tedy o nevšední způsob nepřímého pojmenování k nízké produktivitě československých hokejistů. V dalších pasážích však převládají motivy, se kterými jsme se již nejednou setkali – ofensivní síla sovětského mužstva. *Eliminovali jsme očekávaný nápor soupeře.* Nebo výjimečnost střetnutí těchto dvou hokejových velmocí. *Střetnutí týmů SSSR a ČSSR je vždy hokejovým svátkem.* Stejně tak i vnímání tohoto zápasu československými hokejisty jako výjimečného. V tomto textu je shrnuto pod výrok kapitána tehdejšího reprezentačního mužstva Vladimíra Růžičky. *Máme do zápasu se Sověty obrovskou chuť. Věřím, že se nám bude dařit.*

Text pokračuje také uvnitř deníku – *Střelba ve znamení štíra* (22. 4. 1989, s. 8). Také v této části se objevil několikrát použitý motiv. *Bojovnost československého týmu – Bylo to¹⁴⁹ navýsost nemilé, ale – jak se ukázalo – naši chuť bojovat neztratili.* Jinak je tento text patrný dvěma aspekty. Popisováním československého týmu jako fyzicky slabšího celku. *Jako by našim odcházely síly, chyběla rychlost, únava jim začala svazovat nohy, naopak soupeř teprve nabíral tempo k vyšší rychlosti. (...) Byli jsme pomalí, málo výbušní, mátožní.* Druhým aspektem je pak rovnocenné popisování akcí, se kterým se setkáváme vůbec poprvé. *Vrcholem pak bylo ideální uvolnění Janeckého Šejbou a vyrovnávací gól při vlastním oslabení. (...) Přišla chvíle pro Bykova. Poslal ho do rychlého brejku Chomutov - a prohrávali jsme 1:2.*

Druhému zápasu se věnuje text *Zaskočil nás Bykov* (28. 4. 1989, s. 1). Tento článek mezi ostatními vyniká svou nezaujatostí. Jedná se o popis průběhu utkání. Ani jednomu z týmů není připisována jasně aktivní nebo jasně pasivní role. Není možné vidět žádné glorifikování některého z týmů či používání typických vlastností pro některý z týmů. Jednou z mála výjimek je formulace, *všichni byli odhodláni podat vrcholný výkon,* která může naznačovat důležitost utkání. Avšak zdaleka se nejedná o takové zvýznamňování

¹⁴⁹ Zájmenem *to*, je myšlen gól na 1:0 pro Sovětský svaz.

jako např. v roce 1969. Spíše se jedná o zvýraznění důležitosti ve smyslu pořadí jednotlivých týmů. Vítěz tohoto utkání měl totiž největší šanci získat titul mistra světa.

Ve stejném duchu text pokračuje také uvnitř deníku – *Zaskočil nás Bykov* (28. 4. 1989, s. 16). Opět se jednalo o popis jednotlivých akcí na obou stranách, který byl minimálně expresivní. Objevily se dva expresivní obraty, které považujeme za zmínění hodné. Prvním je spojení – *setkání šachových velmistrů*. S podobným spojením jsme se v textech setkali poprvé. Tato metafora však jednoznačně odkazuje k průběhu utkání, které skončilo 1:0 pro Sovětský svaz a které bylo velmi defenzivní. Druhým je přirovnání *naši, bojující jako lvi*. Můžeme ho chápat dvojím způsobem. Za prvé jako odkaz k národním symbolům a za druhé jako přirovnání k typické vlastnosti zmíněných kočkovitých šelem. V tomto případě se přikláníme spíše k druhému způsobu interpretace.

Poslední text v *Československém sportu* – *Zpověď (neúspěšných) střelců* (29. 4. 1989, s.1) byl složen z výpovědi kapitána národního mužstva Vladimíra Růžičky. V podstatě se jedná o potvrzení předchozího článku. Kdy se kapitán mužstva vyjadřuje k jednotlivým situacím. Potvrzuje také, že se jednalo o velmi defenzivně pojatý zápas. *Nebyl to napohled určitě pěkný zápas, oba týmy zvolily podobný herní systém, zajištěnou obranu.*

4.4.3.2 Zemědělské noviny 1989

Prvnímu střetnutí se věnuje text *První vážná zkouška* (22. 4. 1989, s. 8). Vážnou zkouškou v titulku je myšleno právě střetnutí mezi sovětským a československým týmem. Tento text je napsaný velmi odlišným způsobem oproti ostatním analyzovaným textům. Autor totiž používá velmi specifický způsob vyjadřování. Hojně se vyskytují také nepřímá pojmenování a expresivní výrazy. *Že by klid před bouří? Ta však nepřichází. (...) V oslabení se nám jakoby líbí. (...) Naši trochu panikaří, nechávají soupeři prostor, únava vyrábí chybičky, které sborná dokáže zúročit. (...) Kamenskij zřejmě nepsaný zákon „nedáš – dostaneš“ ovládá i pozpátku. (...) Čs. kolektiv ovšem pověst „přesilovkám“ nepotvrdil. (...) Atmosféra je vůbec nezvykle tichá, 13 388 diváků jako by ani nesledovalo hokej, ale komorní koncert vážné hudby.* Je třeba zmínit, jakým způsobem se píše o tomto utkání. *Zatímco sovětsští hráči začali „utkání pravdy“ trochu těžkopádně, náš celek se do toho pořádně „obul“.* Výraz utkání pravdy zde nejspíš značí fakt, že výsledek tohoto střetnutí byl zásadní pro vítězství v turnaji. Pro tento text je výjimečné použití anglického výrazu.

Semafor čs. *góľmana* ovšem čs. *řady uklidňuje*. Výraz *góľman* se doposud v žádném textu nevyskytl. Ukazuje to na skutečnost, že se uvolňoval politický režim. Použití tohoto anglického výrazu bylo totiž od února 1984 (viz výše) zcela zapovězeno¹⁵⁰.

Druhému zápasu se věnuje text *Po rošádě mat!* (28. 4. 1989, s. 4). Jak je patrné již z titulku. Tento zápas byl přirovnán k šachové partii stejně, jako tomu bylo v případě *Československého sportu*. Tato metafora je patrná také v další části textu. *Finálovou odvetu s hokejisty SSSR jsme rozehráli jako šachoví velmistři*. Nově se setkává s tím, že sovětské mužstvo nehraje dobře. Tento jev se objevil vůbec poprvé. *Přitom jsme měli nejednu šanci a soupeř nám dovolil víc než mnohdy jindy. (...) Fetisovova forma není tak oslnivá jako dříve, a to už nemluvě o průměrně hrajícím Krutovovi. (...) Výslednicí přidání tempa čs. celku je ve 12. min. první hra 5 proti 4, ovšem tuhle partii hrajeme stejně špatně jako Tichonovovi svěřenci*. Možnost napsat, že sovětský tým nehraje dobře, také nasvědčuje uvolňování politického tlaku. Něco takového totiž, jak jsme se přesvědčili v předchozích textech, nebylo vůbec možné.

4.4.3.3 Rudé právo 1989

Průběhu prvního vzájemného střetnutí se věnuje článek *Prohra, ale finálová jistota* (22. 8. 1989, s. 8). Tento text se věnuje popisu utkání. Zobrazuje opět tradiční hodnoty obou celků, československou bojovnost a sovětskou rychlost. *V závěrečné třetině jen s potížemi čelili rychlosti protivníka. (...) Zvýšená dávka vůle a bojovnosti jen pomáhala v závěru utkání alespoň z části držet krok se soupeřem*. Jinak je však popis utkání především neutrální, kdy žádné z mužstev není glorifikováno ani jinak zvýhodňováno. *Divácky vděčný, oboustranně útočný hokej se hrál i po první přestávce. Sklízel nejednou potlesk na otevřené scéně*. Je tedy zřejmé, že ani jednomu z týmů není připisována jasně aktivní, či pasivní role. Je však zvýrazněn fakt, že se jedná o země podobného politického zřízení. Odpovídalo by tomu také označení, které se v době komunismu používalo – „spřátelené země“. *Od prvních minut bylo znát, že na sebe narazili dva soupeři nejen vyrovnání, ale také navzájem jeden druhého uznávající*.

Předzápasové informace, které se týkají druhého střetnutí jsou popsány v textu *Odhodlání našim nechybí* (27. 4. 1989, s. 8). Již z titulku je patrné opětovné vyzdvižení

¹⁵⁰ Před únorem 1948 se tento termín běžně používal. Důkazem může být např. kniha Eduarda Basse Klapzubova jedenáctka z roku 1922 (pozn. autora).

bojovnosti československého týmu. Typické vlastnosti obou celků jsou zmíněny i v textu. Tentokrát skrze citaci československého trenéra Pavla Wohla. *Sovětské mužstvo je lepší v útočné fázi hry než v obraně*. Poprvé se také objevuje narážka na rozklad sovětského mužstva (viz výše). *...nyní, kdy dochází ve sborné k výměně generací*. Přestože generační obměna je u týmových sportů zcela běžná, v tomto kontextu se může jednat o narážku na problémy v sovětském mužstvu, kdy někteří hráči odmítali reprezentovat (viz výše). Objevuje se také opět narážka na „spřátelené země“.

Druhému střetnutí je věnován text *Jen obrana mistra neudělá* (28. 4. 1989, s. 8). Celý článek se věnuje popisu utkání. Opět ani zde není patrné žádné glorifikační výrazy. Také není ani jedno z mužstev nějak zvýhodňováno či pasováno do aktivní či pasivní role. Stejně jako v *Československém sportu* a *Zemědělských novinách* je zápas přirovnáván k šachovému utkání. *Hokej trochu jako šachy. (...) Zápas připomínal šachovou partii, bylo v něm místo jen pro rozum...* Za povšimnutí stojí, že zatímco v předchozích letech byl rozum jednou z typických vlastností československého týmu, v tomto článku je přisuzován oběma týmům. Je tedy zřejmé, že situace již nebyla tak napjatá jako např. v roce 1969.

4.5 Analýza formálních struktur

Analýza formálních struktur zahrnuje několik dílčích analytických kroků. Jedná se o jazykové označení skupin a jejich hodnocení, ale také grafické struktury textu, celkovou organizaci diskursu a syntaktickou strukturu vět. Většinu těchto kroků jsme však zahrnuli již v předchozí kapitole. Důvodem bylo, že k tomuto kroku bylo nutné analyzovat text po textu, o což jsme se snažili. V této kapitole budeme analyzovat tedy zejména grafické struktury textu. Získaná data budeme organizovat do několika kategorií, neboť texty vykazují mnoho společných znaků a není tedy nezbytně nutné uvádět tyto analytické kroky článek po článku.

4.5.1 Grafické struktury textu

Jedním z nejdůležitějších aspektů je umístění textů. Zde je nutno si uvědomit, že od sebe při analýze musíme oddělit *Československý sport* a ostatní deníky. A to vzhledem k faktu, že je zaměřený výhradně na sportovní zpravodajství, a proto má v tomto periodiku sport zcela odlišné postavení než v případě *Zemědělských novin* a *Rudého práva*.

Z hlediska umístění bylo možné vyčlenit dvě kategorie. Za prvé, titulní strana deníku a za druhé ostatní listy periodika. Je potřeba říci, že v případě celostátních deníků ostatní listy znamenají sportovní rubriku. V té se texty o střetnutí československých a sovětských hokejistů objevovaly vždy na „titulní straně“ této rubriky. V případě *Československého sportu* je pak vnitřními listy myšlena rubrika o hokeji. Tento deník měl přesně stanovené strany, které se věnovaly jednotlivým sportům. Neexistovaly speciály jako dnes, kdy by byl prakticky celý výtisk věnovaný hokejovému šampionátu. Proto bylo tedy umístění textu uvnitř deníku určeno již předem, bez ohledu na významnost události.

V celostátních denících se na titulní straně objevily pouze dva texty. V případě *Zemědělských novin* to byl text *Obrovská radost* z 29. 3. 1969, který se věnoval druhému vítězství československých hokejistů nad sovětským týmem a také událostem, které po tomto vítězství následovaly v tehdejší Československu. V případě *Rudého práva* to byl text z 22. 3. 1969 s názvem *ČSSR – SSSR 2:0*. Tento text se naopak věnoval prvnímu vítězství na šampionátu. Oproti jiným textům je změnou, že oba texty pokračují i ve sportovní rubrice, avšak pod jiným názvem, pouze s poznámkou, že pokračují na konkrétní straně uvnitř periodika. Texty, které pokračovaly z titulní strany, totiž v ostatních případech nesly totožný titulek. Všechny ostatní texty jsou, jak bylo výše zmíněno, umístěny ve sportovní rubrice.

Zcela logicky, v *Československém sportu* se objevilo na titulní straně více článků, celkově devět. Texty se dají rozdělit do čtyř kategorií. První se týká vítězství a patří sem články *Poprvé porážíme SSSR na mistrovství světa* z 8. 3. 1961 a *Poklad je na dosah* z 29. 3. 1969. Naopak porážkám se věnují texty *Pětka na pololetní vysvědčení* z 23. 4. 1979, *S mistrovskou jistotou...* z 28. 4. 1979, *Střelba ve znamení štíra* z 22. 4. 1989 a *Zaskočil nás Bykov* z 28. 4. 1989. Do třetí kategorie předzápasových informací spadají články *Bouře či vyjasnění?* z 28. 3. 1969 a *Poslední zvonění s otazníky* z 27. 4. 1979. V poslední kategorii komentářů je jediný článek *Zpověď neúspěšných střelců* z 29. 4. 1989. Je tedy jasně patrné, že v *Československém sportu* není text na titulní straně nijak výjimečný. Na titulní straně se totiž objevilo více než čtyřicet procent všech textů. V roce 1989 to bylo dokonce šedesát procent.

Jeden z úhlů pohledu nabízí počet článků, které splňují námi vymezené podmínky (viz výše) v jednom výtisku daného periodika. V roce 1969 totiž jak *Zemědělské noviny*, tak *Rudé právo* nabídly k jednomu ze zápasů dva články. V případě *Rudého práva* se objevily dva texty k oběma vítězstvím československého týmu, tedy jak 22. tak 29. března

1969. V *Zemědělských novinách* se dva články objevily 29. 3. 1969, tedy den po druhém vítězství československých hokejistů. Je zřejmé, že byly tyto události považovány za vysoce důležité a zásadní pro to, aby se jim věnoval dostatek prostoru. V případě *Československého sportu* nepřináší počet článků na jeden den nikterak zásadní informace, a proto se této problematice nebudeme více věnovat. Počet článků je vidět v tabulce 1.

5 ZÁVĚR

V samotném závěru práce shrneme výsledky analýzy, ke kterým jsme došli. Zároveň se pokusíme zodpovědět námi zvolené výzkumné otázky (viz výše). Pro větší přehlednost shrneme výsledky analýzy podle jednotlivých etap (viz výše) a následně podle jednotlivých deníků. Současně se pokusíme veškerá data propojit a najít spojitosti, či naopak největší rozdílnosti v jednotlivých etapách a denících.

První etapa (1960–1967) pro nás byla zastoupena mistrovstvím světa z roku 1961 a vykazovala několik znaků, které se objevily ve všech třech námi analyzovaných denících. Zcela jednoznačně platilo, že sovětský tým byl popisován jako velký favorit a také jako jednoznačně aktivní mužstvo plné individualit. Oproti tomu byl československý tým považován za outsidera, který vyznával pasivní, avšak kolektivní hru. V případě československého týmu je také kladen důraz na taktickou stránku hry. Z hlediska pojmenování je pro toto období typická silná glorifikace sovětského celku. Společný je pak také pohled na výsledek utkání, kdy je vítězství československého mužstva považováno za překvapivé. V *Zemědělských novinách* se pak v tomto roce objevuje také snaha zmírnit euforii z vítězství a také zcela nepodstatné informace o vzájemné poradě trenérů obou mužstev a blahopřání trenéra sovětského mužstva k vítězství, jejichž účelem byla pouhá propaganda. V případě *Rudého práva* bylo československé mužstvo velmi podceňováno a naprosto se neuvážovalo o tom, že by mohlo šampionát vyhrát. Také se mluví o porážce SSSR nikoliv o výhře ČSSR. S tím souvisí také detailní popisy sovětských akcí a naopak velmi strohý popis šancí československého týmu. *Rudé právo* také uvedlo celou řadu informací, jež byly cíleny proti Kanadě a všemu, co v hokeji představovala. Je tedy patrné, že na počátku šedesátých let bylo nutné ještě režim upevňovat, a proto byla glorifikace Sovětského svazu tak silná. Také bylo ještě nutné neustále se vymezovat vůči Západu. Sovětský svaz měl být pro tehdejší Československo vzorem ve všem, a proto bylo nepřípustné, aby byla ČSSR v něčem lepší. Proto se také nepsalo o vítězství nikterak emotivně, ale pouze čistě informativně, aby nedošlo k nějaké euforii či iluzi, že snad Československo je v něčem „lepší“ než Sovětský svaz.

Mistrovství světa z roku 1969, které pro tuto práci zastupovalo druhou etapu (1967–1969) přineslo oproti předchozí etapě celou řadu kontrastů. V první řadě je to obrácení rolí, kdy československý tým z pasivní role přešel do aktivní. Přestože se objevují zmínky o sovětském týmu jako o favoritovi soutěže, zcela absentují superlativní

a glorifikující výrazy a příměry, které se objevovaly v předchozí etapě. Naopak se objevují silně pozitivní konotace československého týmu. Opět se objevuje také důraz na kolektivní výkon čs. celku, avšak přibyla také upozornění na individuální kvality hráčů ČSSR. Zcela se také otočila situace v případě popisu gólových příležitostí, kdy jsou naopak květnatě popisovány akce československého mužstva a velmi stroze pak akce sovětského týmu. Všechny články jsou psány velmi emotivně a expresivně. Objevují se také analogie k politické situaci v Československu, potažmo v celém východním bloku, ale také jasné odkazy k srpnové intervenci vojsk Varšavské smlouvy (viz výše). Z tohoto důvodu je také kladen důraz na fakt, že na kluzišti probíhal zcela „férový boj“. S tím souvisí také způsob popisu utkání, které je přirovnáváno k odvetě, a především je silně zdůrazňována výjimečnost tohoto utkání. Objevují se také metafory k „boji dobra se zlem“, kdy „dobra“ představuje tým ČSSR a „zlo“ naopak mužstvo SSSR. Je také kladen důraz na fakt, že hokejoví reprezentanti skutečně zastupují celý národ. Zcela nové jsou také ironické a zesměšňující poznámky na sovětské mužstvo, zejména pak trenéra reprezentace SSSR, ale také zesměšňující označení na základě rusismů (viz výše). Jisté zesměšňování sovětských hokejistů potvrzuje také fakt, kdy jsou týmům přisuzovány typické vlastnosti. Čechoslovákům chytrost a Sovětům naopak síla a strojovost. Sověti jsou přirovnáváni k vojákům, kteří pouze plní rozkazy. S tím souvisí také časté přirovnávání utkání k boji, které se sice už objevilo v roce 1961, avšak v tomto roce je nejvíce patrné. Výjimečný je rok 1969 také z hlediska počtu a umístění textů. Pouze v roce 1969 se totiž v celospolečenských denících objevily texty na titulní straně. Stejně tak byl výjimečný rok 1969 i v počtu textů na jeden výtisk. Ani v jednom z textů se neobjevuje jediná zmínka o přelepení hvězdy ve znaku ČSSR na hokejových dresech. Zde je zcela jasně patrný zásah cenzury. Jak bylo již řečeno (viz výše) ideologické není jen to, co je explicitně napsáno, ale také to, co je zamlčeno. V tomto případě je totiž zcela jednoznačně patrné, že k zamlčení informace došlo úmyslně. Mocenský zásah je také patrný v *Rudém právu* a *Zemědělských novinách*, kde je otištěno blahopřání ministrů Československa. Tyto dva deníky také otiskly informace o situaci, která následovala v tehdejší Československu po vyhraných zápasech. Z výše zmíněných informací vyplývá, že tehdejší uvolnění médií v Československu (viz výše) se zcela jednoznačně promítlo i do způsobu popisu hokejových zápasů v tisku. Bylo možné napsat posměšné poznámky na adresu Sovětského svazu, nebo vyzdvihoval kvality československých hokejistů. Tedy skutečnosti, které byly v předchozí etapě zcela nemyslitelné. Pro tuto etapu je také typické užití velmi

expresivních titulků. Takových, které mají vyvolávat především pozitivní emoce – např. *Obrovská radost* (Zemědělské noviny 29. 3. 1969, s. 1).

Poslední etapa (1969–1989) je zastoupena dvěma mistrovstvími z let 1979 a 1989. Oba roky nejprve shrneme jednotlivě a následně si ukážeme, co bylo pro celé období typické. Oddělení roků uvádíme z toho důvodu, že v roce 1979 prohrálo československé mužstvo historickým rozdílem, což ovlivnilo popis těchto zápasů. Hlavním znakem tak bylo emotivní hodnocení těchto dvou vysokých porážek, jež byly hodnoceny jako zklamání a beznaděj. Tímto směrem byly expresivní také titulky. Oproti roku 1969 tedy měly vyvolávat jiné, než pozitivní emoce – např. *Pětka na pololetním vysvědčení* (Rudé právo 23. 4. 1979, s. 1). Z tohoto důvodu se snášela také kritika na stranu československého týmu a byla popisována jeho špatná forma. Naopak kladně se mluvilo o sovětských hokejistech, kteří vyhráli celý šampionát zcela jednoznačně. Kladné hodnocení však nebylo zdaleka tak glorifikující, jako v roce 1961, přestože bylo více oprávněné. V *Rudém právu* a *Československém sportu* se pak dával Sovětský svaz za vzor a objevovaly se také poznámky o komunistické ideologii. Přesto však z textů byla patrná beznaděj nejen nad výsledkem, ale také nad celkovou situací v zemi. Již nebylo potřeba upevňovat režim, a proto také nebyla nutná tak silná glorifikace jako v roce 1961. Celkově jsou také utkání obou mužstev hodnocena jako výjimečná a zároveň jako střetnutí favoritů šampionátu. I tak se ale v *Rudém právu* objevil článek, který se celý věnoval pouze zvelebování sovětského mužstva ve všech směrech (viz výše).

Mistrovství světa z roku 1989 se do značné míry neslo v podobném duchu. Utkání bylo považováno za výjimečné střetnutí favoritů. Objevoval se zcela rovnocenný popis akcí s lehkou kritikou československého mužstva, které obě utkání prohrálo. Neutrální popis akcí se v absolutní míře objevil vůbec poprvé. Z hlediska expresivity byl výjimečný text *První vážná zkouška*, který byl otištěn v *Zemědělských novinách* a jenž byl velmi netradičním způsobem napsán. Nepřímá pojmenování však nikterak nestraničila některému z týmů. V *Rudém právu* se opět objevily odkazy ke komunismu. Pro tuto etapu je tedy poprvé patrná jistá míra objektivity. Přestože se v roce 1979 psalo o Sovětském svazu v lepším světle, byl tento fakt akceptovatelný, neboť sovětské hokejisty obě utkání vyhráli zcela jednoznačně. Rovnocenný popis akcí také poukazoval na to, že se již vehementně nesnažilo interpretovat utkání jako „boj dobra se zlem“ či „žáka s učitelem“. Jistou beznaděj patrnou v textech z roku 1979 vystřídala apatie pro rok 1989, kdy již v rámci

mistrovství nebylo třeba stranit ani jednomu z týmů. Výjimku tvořilo *Rudé právo* (viz dále).

Z hlediska analýzy ideologie bylo zásadní rozdělení na jednotlivé etapy, neboť deníky vykazovaly podobné znaky zejména v jednotlivých etapách. Rozdělení podle deníků ale také nabízí inspirující pohled. *Československý sport* se jako jediný v roce 1969 nevěnoval událostem, které následovaly v tehdejší Čkoslovensku po vítězstvích v zápasech, což je zcela logické vzhledem k faktu, že se jedná o sportovně zaměřený deník. Ani tento deník se však nedokázal vyvarovat explicitních ideologických informací. V porovnání s ostatními deníky byl z hlediska expresivity a stranění některému z týmů umírněnější než oba zbývající deníky a snažil se tak ze všech nejvíce držet sportovních informací. Přesto se však objevovaly značně expresivní a ne-neutrální informace (viz výše).

Deník *Zemědělské noviny*, který byl ve své podstatě také oficiálním deníkem strany, i když ne tak přímo jako *Rudé právo*, vykazoval překvapivé výsledky. Věnoval zcela největší prostor nesportovním informacím a také nejvíce stranil čkoslovenskému týmu, a to nejen v roce 1969, kdy čkoslovenskému mužstvu stranily všechny deníky. Tento deník sice musel otisknout oficiální blahopřání nebo propagandistické informace o „spřátelených zemích“, avšak i přes tuto ideologickou složku se v něm objevovaly nejostřejší výrazy na adresu sovětských hokejistů. *Zemědělské noviny* se jevily jako deník, který nejvíce vyzíval národ k jednotě a uváděl informace, které vedly k faktu, že i „slabší“ může porazit „silnějšího“.

Zcela opačnou pozici zastával oficiální deník strany *Rudé právo*. Tento deník nejvíce stranil sovětským hokejistům, ale zejména Sovětskému svazu jako státu. Objevovaly se také informace, jejichž cílem bylo zdiskreditovat Západ, zejména Kanadu, a ukazovat pokrokovost Sovětského svazu. Také se v tomto listu objevovalo největší množství propagandistických informací a explicitních ideologických zásahů. Častým úkazem je také předkládání Sovětského svazu za vzor a otisk oficiálních blahopřání ve velkém rozsahu. Zajímavý je v případě tohoto deníku zejména rok 1961, kdy se prakticky vůbec nevěnoval čkoslovenskému týmu a vítězství nad Sovětským svazem bylo vnímáno jen jako „nepovedený den“ SSSR, který i přes porážku musí jednoznačně vyhrát titul mistra světa, neboť je bezesporu nejlepší na světě. S tím souvisí také nejčtenější výskyt glorifikačních výrazů a superlativ o sovětském týmu.

Celkově lze tedy konstatovat, že ideologie byla reprodukována několika způsoby. Zejména se jednalo o glorifikaci sovětských hokejistů, která byla nejvíce patrná v roce 1961. Ovšem tento fakt se hojně objevil také v roce 1979. Tento fakt byl zcela jednoznačně patrný také z analýzy polarizací. Dalšími možnostmi bylo otištění oficiálních blahopřání či informací zcela nesouvisejících s událostmi, jako byla porada trenérů či blahopřání sovětského trenéra, které byly uváděny pouze za účelem propagandy. Přímé odkazy k socialismu byly patrné také z pojmenování obou skupin, které se objevovalo zejména v *Rudém právu*. Setkali jsme se také s přímým zásahem cenzury, kdy v roce 1969 nebyly zveřejněny informace o přelepení rudé hvězdy ve znaku ČSSR na dresech některých hokejistů. Dalším aspektem byl pak také častěji detailnější popis sovětských akcí nežli československých. Obecně platilo, že sovětský tým dostával více prostoru než československý celek. Je však nutné zmínit, že tyto aspekty neplatily v roce 1969, kdy do tisku pronikala zcela jiná ideologie. Utkání bylo totiž vnímáno především jako odvěta za srpnovou intervenci a volání po změně. Události, které po výhrách následovaly v tehdejší Československu, však jednoznačně na dlouhá léta ukončily výskyt jakýchkoliv podobných formulací v tisku.

Z analyzovaných dat lze tedy vyvodit jistou sestupnou tendenci ve smyslu glorifikace sovětských hokejistů a Sovětského svazu jako země. Od roku 1961, kdy bylo stranění Sovětskému svazu nejsilnější, až do roku 1989 postupně toto stranění upadalo. Je nutné z této sestupné tendence vyloučit druhou etapu v období 1967–1969 z toho důvodu, že společensko-politická situace v tomto období byla zcela rozdílná než ve zbytku analyzovaného vzorku. Ve zbylých etapách tedy bylo patrné vyrovnávání pohledu na obě reprezentační mužstva, potažmo státy. Sovětský svaz také nebyl tolik považován za stát udávající rytmus dění ve všech oblastech a byl také považován za rovnocenného soupeře, což v roce 1961 rozhodně neplatilo. Hokejisté sovětského svazu byli také často považováni za stroje, které nechybují. Jasně patrná bylo také označování sovětských hokejistů na základě vojenských termínů.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

AMORT, Čestmír. *50 let SSSR: K úloze Sovětského svazu v mezinárodním dělnickém hnutí*. Praha: Horizont, 1972.

BALANDIER, Georges. *Politická antropologie*. Překlad Ladislav Šerý. Praha: Dauphin, 2000, 285 s. Studie (Dauphin), sv. 9. ISBN 80-860-1990-X.

BÁRTA, Milan, Jan BRECKA a Jan KALOUS. *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*. 1. vyd. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012, 336 pages. ISBN 80-872-1173-1.

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-802-4730-288.

BEDNAŘÍK, Petr. Kamera Obscura. In: REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, s. 95. ISBN 80-7178-926-7.

BELL, Allan a Peter GARRETT. *Approaches to media discourse*. Malden, Mass.: Blackwell, 1998, xii, 287 p. ISBN 06-311-9888-1.

BINKOVÁ, Pavlína. Ideologie, sport a mediální událost. In: *Revue pro média 11*. Brno: Spolek přátel pro vydávání Hosta, 2005, 2 - 8. ISSN 1211-9938.

BOČÁK, Michal. Diskurz – koncept kritický: nerefléktované riziká používania výrazu mediálny diskurz. *Jazyk a kultúra* [online]. 2012, č. 10 [cit. 2013-12-02]. Dostupné z: http://www.ff.unipo.sk/jak/10_2012/bocak.pdf

BOYLE, Raymond a Richard HAYNES. *Power play: sport, the media and popular culture*. 2nd ed. Edinburgh: Edinburgh University Press, c2009, ix, 254 p. ISBN 978-074-8635-931.

DAVIES, Norman. *Evropa: dějiny jednoho kontinentu*. V českém jazyce vyd. 1. Překlad Kateřina Hronová. Praha: Prostor, 2000, 1365 s. ISBN 80-726-0014-1.

DĚKANOVSKÝ, Jan. *Sport, média a mýty: zlatí hoši, královna bílé stopy a další moderní hrdinové*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008, 183 s. ISBN 978-807-3631-314.

DIJK, Teun A. van. Critical Discourse Analysis. Old articles of Teun A. van Dijk [online]. 2001 [cit. 2014-01-02]. Dostupné z: <http://www.discourses.org/download/articles/>

DIJK, Teun A. van. Discourse Analysis as Ideology Analysis. *Old articles Teun A. van Dijk* [online]. 1995 [cit. 2014-01-02]. Dostupné z: <http://www.discourses.org/download/articles/>

DIJK, Teun A. van. *Discourse studies*. Los Angeles: SAGE Publications, 2007, 5 v. ISBN 14-129-3617-9.

DIJK, Teun A. van. *Elite discourse and racism*. Newbury Park, Calif.: Sage Publications, c1993, xii, 320 p. ISBN 08-039-5071-3.

DIJK, Teun A. van. *Ideology: a multidisciplinary approach*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, 1998, x, 374 p. ISBN 07-619-5655-7.

DIJK, Teun A. van. Opinions and Ideologies in the Press. *Old articles of Teun A. van Dijk* [online]. 2005 [cit. 2014-02-05]. Dostupné z: <http://www.discourses.org/download/articles/>

DIJK, Teun A. van. Principles of critical discourse analysis. *Old articles of Teun A. van Dijk* [online]. 1993 [cit. 2014-01-02]. Dostupné z: <http://www.discourses.org/download/articles/>

EDELMAN, Robert. *Serious fun: a history of spectator sports in the USSR*. New York: Oxford University Press, 1993, xvi, 286 p. ISBN 01-950-7948-5.

ENGELS, Friedrich. *Vývoj socialismu od utopie k vědě*. Praha: Svoboda, 1987.

Filosofický slovník. 1.vyd. Praha: Fin, 1995, 479 s. ISBN 80-718-2014-8.

FAIRCLOUGH, Norman. *Language and power*. New York: Longman, 1989, xii, 259 p. ISBN 05-820-3133-8.

FOUCAULT, Michel a [z francouzského originálu přeložil Čestmír PELIKÁN]. *Archeologie vědění*. V Praze: Herrmann, 2002. ISBN 80-239-0124-9.

GÍMEŠ, Emil. Přípravná fáze československého pokusu o reformu 1968. In: *Pražské jaro 1968: pokus o obnovu občanské společnosti*. 1. vyd. Praha: Epoque, 2008, 152 - 161. ISBN 978-80-87027-78-3. DOI: 978-80-87027-78-3.

GUT, Karel a Jaroslav PRCHAL. *100 let českého hokeje*. Vyd. 1. Praha: AS press, 2008, 349 s. ISBN 978-809-0355-248.

GUT, Karel a Jaroslav PRCHAL. *Český hokej*. 1. vyd. Praha: Olympia, 1998, 158 p. ISBN 80-703-3525-4.

HABERMAS, Jürgen. *The philosophical discourse of modernity: twelve lectures*. Překlad Frederick Lawrence. Cambridge: Polity Press, 1990, xx, 430 s. ISBN 07-456-0830-2.

HAMILTON, Malcolm B. The Elements of the Concept of Ideology. *Political Studies*. 1987, roč. 1, č. 35, 18 - 38.

HAMMERSLEY, Martyn. Discourse Analysis: A Bibliographical Guide. *ReStore* [online]. 2002 [cit. 2014-01-04]. Dostupné z: <http://www.tlrp.org/rcbn/capacity/Activities/Themes/In-depth/guide.pdf>

HAMPL, David. Akční program KSČ 1968 a jeho souvislosti. In: *Pražské jaro 1968: pokus o obnovu občanské společnosti*. 1. vyd. Praha: Epoque, 2008, 172 - 183. ISBN 978-80-87027-78-3. DOI: 978-80-87027-78-3.

HARGREAVES, John. The Politics of Sport. In: ALLISON, Lincoln. *The Politics of sport*. Wolfeboro, NH, USA: Manchester University Press, c1986, 242 - 261. ISBN 0719018714.

HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Praha: Victoria Publishing, 1994, 293 s. ISBN 80-858-6510-6.

HOBBS, Thomas. *Laviathan*. New York: Liberal Arts Press, 1958.

HOBBSAWM, E. *Národy a nacionalismus od roku 1780: program, mýtus, realita*. 1. vyd. Překlad Pavel Pšeja. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, 207 s. Politologická řada, sv. 6. ISBN 80-859-5955-0.

HUIZINGA, Johan. *Homo ludens: o původu kultury ve hře*. Vyd. 2., v edici Studie 1. Překlad Jaroslav Vácha. Praha: Dauphin, 2000, 297 s. Studie (Dauphin), sv. 12. ISBN 80-727-2020-1.

JENŠÍK, Miloslav. *Kronika českého hokeje 1894-2000*. 1. vyd. Praha: Olympia, 2001, 494 s. ISBN 80-703-3711-7.

KENNEDY, Emmett. *Destutt de Tracy and the Origins of "Ideology"*. Philadelphia: American Philosophical Society, 1978.

KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 310, xxxii s. příl. ISBN 978-807-3676-988.

KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*. 1. vyd. V Praze: Karolinum, 2003, 461 p. ISBN 80-246-0632-1.

LAICHMAN, Marek. Politika sportu a budování národa. In: *Revue pro média 11*. Brno: Spolek přátel pro vydávání Hosta, 2005, 2 - 8. ISSN 1211-9938.

LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metafory, kterými žijeme*. Vyd. 1. Brno: Host, 2002, 282 s. 3. ISBN 80-729-4071-6.

LAPČÍK, Marek: „Diskurs jako téma diskursu: O diskursu bez Habermase i bez Foucaulta? Poznámky ke konceptualizaci pojmu.“ In: Foret, M. – Lapčík, M. – Orság, P. (eds.): *Kultura–Média–Komunikace 1/2009. Spektákl, mizející realita a (ne)bezpečí informací, diskurs(y) o diskursu*. Olomouc: Univerzita Palackého 2009. ISSN 1804-0365, s. 93–116.

LOKAJ, Zdeněk. John E. Richardson: (Mis)Representing Islam. The Racism and Rhetoric of British Broadsheet Newspapers. *Sociologický časopis*. 2006, roč. 2, č. 42, s. 454–456.

MARX, Karl a Friedrich ENGELS. *Ke Kriticke ekonomie* [online]. 1953 [cit. 2013-11-30]. Dostupné z: <http://www.marxists.org/cestina/marx-engels/1859/Ke%20kriticke/appx1.htm>

MARX, Karl a Friedrich ENGELS. *Manifest komunistické strany* [online]. 1882 [cit. 2013-11-30]. Dostupné z: <http://www.marxists.org/cestina/marx-engels/1848/manifest/ch01.htm#manifest>

MARX, Karl a Friedrich ENGELS. *Německá ideologie* [online]. 1952 [cit. 2013-11-30]. Dostupné z: http://www.kmbe.cz/Nemecka_Ideologie_Final.pdf

MCLUHAN, Marshall. *Jak rozumět médiím: extenze člověka*. Vyd. 1. Překlad Miloš Calda. Praha: Odeon, 1991, 348 s. Eseje (Odeon), sv. 4. ISBN 80-207-0296-2.

NOHEJL, Marek. *Jednání, diskurs, kritika: myslet společnost*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, 242 s. ISBN 978-80-86429-71-7.

OLŠOVSKÝ, Jiří. *Slovník filosofických pojmů současnosti*. Vyd. 2., rozš. Praha: Academia, 2005, 261 s. ISBN 80-200-1266-4.

OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost, 1969-1989: příspěvek k dějinám normalizace*. Praha: Maxdorf, 1994, 124 p. Historia nova (Prague, Czech Republic), sv. 6. ISBN 80-858-0012-8.

Revue pro média. Časopis pro kritickou reflexi médií. Brno. HOST. Duben 2005, ročník 5, číslo 11, ISSN 1214-7494.

PAVEL, Ota. *Syn celerového krále.* Praha: HAK, 2002. Sebrané spisy (Ota Pavel). ISBN 80-859-1044-6.

PETRUSEK, Miloslav a Paula MAJEROVÁ. *Ideologie.* In: REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, s. 82-84. ISBN 80-7178-926-7.

SCHELLE, Karel. *Ohlas vzniku SSSR v denním tisku v Československu.* In: HEJL, František. *60 let SSSR.* Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Brně, 1982, 99 - 103.

SOMMER, Jiří. *Malé dějiny sportu, aneb, O sportech našich předků--: sportování ve znamení býčích rohů, jak to vypadalo v Olympii, gladiátorské hry, artušovské hry, lov jako sport, rodí se fotbal, hry gentlemanů, moderní olympijské hry.* Vyd. 1. Olomouc: Fontána, 2003, 273 s. ISBN 80-733-6116-7.

SZYMANEK, Krzysztof. *Umění argumentace: terminologický slovník.* 1. české vyd. Překlad Zuzana Smetanová. V Olomouci: Univerzita Palackého, 2003, 392 s. ISBN 80-244-0699-3.

ŠARADÍN, Pavel. *Historické proměny pojmu ideologie.* 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001, 131 p. ISBN 80-859-5994-1.

ŠLESINGEROVÁ, Eva. *Vidět krásně.* In: *Revue pro média 11.* Brno: Spolek přátel pro vydávání Hosta, 2005, 15 - 17. ISSN 1211-9938.

STUBBS. *Kniha sportů: sporty, pravidla, taktiky, techniky.* Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2009, 448 s. ISBN 978-80-242-2558-6.

TEO, Peter. *Racism in the News: A Critical Discourse Analysis of News Reporting in Two Australian Newspapers.* *Scribd* [online]. 2009 [cit. 2014-01-04]. Dostupné

z: <http://www.scribd.com/doc/116642259/teo-racism-in-the-news-a-critical-discourse-analysis-of-news-reporting-in-two-australian-newspapers>

TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 293 s. ISBN 978-807-3676-834.

VYHLÍDAL, František a František KRŮŽ. *Kronika mistrovství světa v ledním hokeji 1920-2005*. Vyd. 1. Praha: Deus, 2005, 341 s. ISBN 80-862-1576-8.

WEBER, Max. *Economy and Society*. Los Angeles: University of California Press, 1978.

ZÁMEC, Radim: „Kritická analýza diskursu: Lexikálně-sémantický přístup.“ In: Foret, M. – Lapčík, M. – Orság, P. (eds.): *Kultura–Média–Komunikace 2/2009. Myšlení médií a komunikace – Diskurs(ivní analýza) zpravodajství*. Olomouc: Univerzita Palackého 2009. ISSN 1804-0365, s. 137–164.

On-line zdroje:

ČULÍK, Jan. Pokračujeme v dokumentaci historie krádeží čelných českých deníků: Zemědělské noviny. *Britské listy* [online]. 1997 [cit. 2013-11-23]. Dostupné z: <http://www.britskelisty.cz/9805/19980521c.html>

LEJSKOVÁ, Michaela. Prof. PhDr. Jiří Straus, DrSc. - kriminalista, soudní znalec. *Magazín Best Of* [online]. 6. ledna 2012 [cit. 2013-10-21]

Petice Několik vět (text). In: *Totalita.cz* [online]. 1999 [cit. 2013-11-02]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/txt/txt_nvett.php

Poučení z krizového vývoje. In: *Antologie ideologických textů* [online]. 2008 [cit. 2013-11-02]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/pouceni-z-krizoveho-vyvoje>

Pozitivní noviny. SÍGL, Miroslav. *Události, média a novináři v letech 1966 - 1971 (13)* [online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: <http://www.pozitivni-noviny.cz/cz/clanek-2009010114>

PRUŠA, Jiří. Abeceda reálného socialismu. *Hokejové události 1969* [online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: <http://www.abecedasocialismu.cz/hokejove-udalosti-1969>

Audiovizuální zdroje:

TAJOVSKÝ, Ladislav a Oldřich Tůma. *Marshallův plán* [online]. Historický magazín [video]. Česká televize, 2007. [cit. 2013-10-21]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10095687448-historicky-magazin/207452801280024/>

Legislativní dokumenty:

Ústavní zákon ze dne 11. července 1960: Ústava Československé socialistické republiky. In: *100/1960 Sb.* 1960. [cit. 2013-10-24]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html

Zákon, kterým se mění zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. In: *84/1968 Sb.* 1968. [cit. 2013-10-27] Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=84&r=1968>

Zákon o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků. In: *127/1968 Sb.* 1968. [cit. 2013-11-01] Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=127&r=1968>

Zákon o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. In: *81/1966 Sb.* 1966. [cit. 2013-10-24] Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=81&r=1966>

Zákon o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů. In: *Předpis 184/1950 Sb.* 1950. [cit. 2013-10-26] Dostupné

z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=184&r=1950>

Zákon o zřízení Federálního úřadu pro tisk a informace. In: *180/1980 Sb.* 1980. [cit. 2013-11-02] Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=180&r=1980>

7 PŘÍLOHY

7.1 Fotografie

Obrázek 1 – Hokejista Jiří Jiřík (uprostřed) s přelepenou rudou hvězdou ve státním znaku ČSSR

(Zdroj: Pozitivní noviny [cit. 2014-03-24])

Obrázek 2 – Nápisy na kašně u Národního muzea na Václavském náměstí v Praze
(Zdroj: Pruša [cit. 2014-03-24])

7.2 Tabulka

Tabulka 1 – Seznam analyzovaných článků

Číslo textu	Název deníku	Datum otištění	Název článku	Strana
1	<i>Rudé právo</i>	7.3.1961	Do druhé poloviny mistrovství světa	4
2	<i>Rudé právo</i>	8.3.1961	Čs. Reprezentanti zvítězili nad SSSR	6
3	<i>Rudé právo</i>	13.3.1961	Ženeva: 1.Kanada, 2.ČSSR, 3.SSSR	4
4	<i>Rudé právo</i>	22.3.1969	ČSSR - SSSR 2:0	1
5	<i>Rudé právo</i>	22.3.1969	Z mistrů světa hokejový čaj	8
6	<i>Rudé právo</i>	29.3.1969	Kus srdce nechali na ledě	8
7	<i>Rudé právo</i>	29.3.1969	V Jiříkově vidění: Aneb Dzurilla v útoku nenastoupí	8
8	<i>Rudé právo</i>	21.4.1979	Před utkáním s mistry světa	8
9	<i>Rudé právo</i>	23.4.1979	Dosud nejvyšší porážka	8
10	<i>Rudé právo</i>	27.4.1979	Před odvetou s týmem SSSR	8
11	<i>Rudé právo</i>	28.4.1979	Mistři světa zcela suverénní	8
12	<i>Rudé právo</i>	22.4.1989	Prohra, ale finálová jistota	8
13	<i>Rudé právo</i>	27.4.1989	Odhodlání našim nechybí	8
14	<i>Rudé právo</i>	28.4.1989	Jen obrana mistra nedělá	8
15	<i>Zemědělské noviny</i>	9.3.1961	Největší překvapení: ČSSR zvítězila nad SSSR	4
16	<i>Zemědělské noviny</i>	10.3.1961	Příliš sebevědomí by mohlo škodit	4
17	<i>Zemědělské noviny</i>	14.3.1969	Alespoň jednou porazit tým SSSR	6
18	<i>Zemědělské noviny</i>	21.3.1969	Dnes proti SSSR	6
19	<i>Zemědělské noviny</i>	22.3.1969	Splnili tužby miliónů	4
20	<i>Zemědělské noviny</i>	28.3.1969	Kdo dnes zvítězí?	6
21	<i>Zemědělské noviny</i>	29.3.1969	Obrovská radost	1
22	<i>Zemědělské noviny</i>	29.3.1969	Naši podruhé pokořili hokejisty SSSR	4
23	<i>Zemědělské noviny</i>	23.4.1979	Sborná sahá po zlatu	6
24	<i>Zemědělské noviny</i>	28.4.1979	Opět příliš jednoznačně	4
25	<i>Zemědělské noviny</i>	22.4.1989	První vážná zkouška	8
26	<i>Zemědělské noviny</i>	28.4.1989	Po rošádě mat!	4
27	<i>Československý sport</i>	8.3.1961	Poprvé porážíme SSSR na mistrovství světa	1
28	<i>Československý sport</i>	8.3.1961	Poprvé porážíme SSSR na mistrovství světa II	4
29	<i>Československý sport</i>	9.3.1961	Čs. Mužstvo diktovalo rytmus utkání	4
30	<i>Československý sport</i>	22.3.1969	Je to taková houska...	8
31	<i>Československý sport</i>	24.3.1969	Jedno tělo, jedna duše	6
32	<i>Československý sport</i>	24.3.1969	První jarní den - dopingem?	8
33	<i>Československý sport</i>	28.3.1969	Bouře či vyjasnění? (BILANCE)	1
34	<i>Československý sport</i>	29.3.1969	Poklad je na dosah	1
35	<i>Československý sport</i>	29.3.1969	SSSR - ČSSR 3:4	4
36	<i>Československý sport</i>	23.4.1979	Pětka na pololetním vysvědčení	1
37	<i>Československý sport</i>	23.4.1979	Pětka na pololetním vysvědčení II	6
38	<i>Československý sport</i>	23.4.1979	Po dvaceti letech	6
39	<i>Československý sport</i>	23.4.1979	Flinta v žitě	6
40	<i>Československý sport</i>	27.4.1979	Poslední zvonění s otazníky	1
41	<i>Československý sport</i>	27.4.1979	Poslední zvonění s otazníky II	8
42	<i>Československý sport</i>	28.4.1979	S mistrovskou jistotou...	1
43	<i>Československý sport</i>	28.4.1979	S mistrovskou jistotou... II	16
44	<i>Československý sport</i>	22.4.1989	Střelba ve znamení štíra	1
45	<i>Československý sport</i>	22.4.1989	Střelba ve znamení štíra II	4
46	<i>Československý sport</i>	28.4.1989	Zaskočil nás Bykov	1
47	<i>Československý sport</i>	28.4.1989	Zaskočil nás Bykov II	16
48	<i>Československý sport</i>	29.4.1989	Zpověď (neúspěšných) střelců	1